

**Centrul de Documentare și Informare
despre Minoritățile din Europa de Sud-Est (CEDIMR-SE)**

Minoritățile din Europa de Sud-Est

Romii din România

Cuvânt înainte

Acest raport a fost realizat în colaborare cu Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (CRDE). La întocmirea lui au participat Cathy O’Grady și Daniela Tarnovschi, cercetători CEDIME-SE, respectiv CRDE. A fost redactat de Panayote Dimitras; director al CEDIME-SE, Nafsika Papanikolatos, coordonator la CEDIME-SE; Caroline Law și Bianca Rusu, traducători în/din limba engleză la CEDIME-SE, respectiv CRDE. CEDIME-SE și CRDE doresc să aducă mulțumirile lor în mod deosebit celor care au recenzat acest raport, respectiv lui Gabriel Andreescu, director al programului „Minoritățile naționale și libertatea religioasă”, membru al Comitetului Helsinki Român, lui Istvan Haller, coordonator de program la Liga ProEuropa, Florin Moisa, director executiv al Centrului de Resurse pentru Comunitățile de Romi și lui Iulius Rostaș, expert guvernamental la Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale – Biroul Național pentru Roma. CEDIME-SE și CRDE doresc să mulțumească de asemenea tuturor celor care le-au furnizat informații și/sau documente și/sau au acordat interviuri cercetătorilor lor. Responsabilitatea pentru conținutul acestui raport și-o asumă CEDIME-SE. Toate comentariile sunt binevenite la adresa: office@greekhelsinki.gr

CARACTERISTICILE MAJORE ALE MINORITĂȚILOR DIN SUD-ESTUL EUROPEI

Statul: România

Numele (în engleză, în limba dominantă și, dacă este diferită, în limba minorității)

Roma (engleză), Țigani, uneori Romi (română), Rom (limba minorității).

Există vreo formă de recunoaștere a minorității?

Da. Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale din cadrul guvernului are un Birou Național pentru Roma. În calitate de minoritate națională recunoscută, romii beneficiază de protecție prin Constituție și prin legislația domestică adoptată cu privire la minoritățile naționale. De asemenea, le sunt garantate o serie de drepturi prin acordurile internaționale pe care le-a semnat România. În plus, din 1990 au fost înființate un număr semnificativ de organizații ale romilor (vezi Adrese).

Categoria(i)le (națională, etnică, lingvistică sau religioasă) declarată de minoritate și, dacă este diferită, de stat.

Națională.

Teritoriul în care locuiesc.

Foarte dispersat. Există comunități de romi în toată țara.

Populația.

Conform recensământului din 1992, există 409.723 romi. Alte estimări: până la 1,8 milioane (7,9%). Unele organizații susțin că numărul lor atinge 2,5 milioane (Minority Rights Group, 1997:240). Institutul de Cercetare a Calității Vieții estimează numărul lor, în 1998, între 1.452.700 și 1.588.552 (heteroidentificați), dintre care 922.465 până la 1.002.381 (autoidentificați) (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2000)

Denumirea limbii vorbite de minoritate (în engleză, în limba minorității și, dacă este diferită, în limba dominantă).

Romani, vorbită de aproximativ 60%.

Există vreo formă de recunoaștere a limbii minoritare?

România a semnat și ratificat Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale în 1995 (Articolul 10, 11 și 14) în care se stipulează că "fiecare persoană care aparține unei minorități naționale are dreptul de a folosi în mod liber și fără ingerință limba sa minoritară, în privat și în public, oral sau în scris". Limba romani se predă în unele clase, numărul școlilor în care se predă fiind în continuă creștere.

Limba dominantă în teritoriul în care locuiesc.

În principal, este utilizată limba română, dar și limba maghiară în unele zone din Transilvania unde aceasta este limba dominantă (Harghita, Covasna și, izolat, unele zone din alte județe).

Utilizare ocazională sau cotidiană a limbii minoritare.

În funcție de zonă, romani este folosită atât ocazional (în comunitățile în care romii nu sunt majoritari și nu au contacte regulate cu alți romi) sau cotidian (de exemplu, de copii la școală).

Accesul la educație în raport cu nevoile minorității.

Sistemul educațional instituționalizat nu corespunde nevoilor (vezi capitolul 6) (Florin Moisa, 2000).

Practicile religioase.

Sunt ortodocși (83,5%), catolici (4,7%) și protestanți (4,3%), în funcție de zona în care locuiesc și de religia dominantă din zona respectivă (Recensământ 1992, Vol. I, 1994:784).

Există vreo formă de recunoaștere a religiei?

Da. Toate sunt recunoscute oficial.

Comunități care au aceleași caracteristici dar care trăiesc în alte zone/țări.

Albania, Austria, Belgia, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Cipru, Croația, Danemarca, Elveția, Estonia, Federația Rusă, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Macedonia, Norvegia, Olanda, Polonia, Portugalia, Republica Cehă, Republica Federală Iugoslavia, Slovacia, Spania, Suedia, Turcia, Ungaria. Irlanda și Marea Britanie au populații de “nomazi” (a nu fi confundați cu călătorii “New-Age” sau cu “Țigani”). În Marea Britanie există și indivizi care se auto-denunciează “romi”.

Populația acestor comunități în alte teritorii/țări din Europa Centrală sau de Sud-Est.

Toate datele de mai jos provin din World Directory of Minorities – Ghidul Minorităților Lumii (Minority Rights Group, 1997), cu excepția celor care au specificat o altă sursă.

- Albania – recensământul din 1989 nu dă nici un fel de informații. Se estimează că ar fi până la 100.000 (2,9%);
- Bosnia-Herțegovina – numărul estimat înainte de 1992 era de 100.000;
- Bulgaria – (recensământul din 1992) 312.000 (3,7%);
- Cipru – 500-1.000 (0,7 – 0,13%);

- Croația – se crede că sunt 18.000 (0,37%);
- Grecia – estimările oficiale: 160.000–200.000 (1,5–1,9%); MRG-G estimează aproximativ 350.000;
- Macedonia – nu apare în nici un recensământ. Alte estimări: 200.000 (10,3%);
- Republica Cehă – 33.500 (0,3%). Alte estimări: până la 300.000 (2,9%);
- Republica Federală Iugoslavia – 137.265 (1,3%). Alte estimări ating 500.000 (4,8%);
- Republica Moldova – 20.000-25.000;
- Polonia – 15.000 (0,03%);
- Slovacia 80.600 (1,5%). Alte estimări: până la 350.000 (6,6%);
- Slovenia – 2.293 (0,11%). O estimare neoficială: 7.000 (0,35%);
- Turcia - aproximativ 50.000 (0,08%).
- Ungaria – (recensământul din 1990) – 143.000 (1,3%). Alte estimări: 250.000-800.000 (2,4-7,8%);

PREZENTARE

1. ISTORIC

1.1 Evoluții istorice importante

Despre existența populației roma în Europa medievală există însemnări timpurii doar sporadice. Se crede că primii etnici romi au venit în Europa de Est din India. De-a lungul secolelor s-au deplasat spre vest prin Persia, Armenia și Imperiul Bizantin până în Europa, fiind menționați în anul 1000, când au ajuns în Imperiul Bizantin (Cronologia istoriei romilor, 2000). Este destul de dificil să se ajungă la un consens referitor la anul în care romii au ajuns pentru prima dată în Valahia și în Moldova (cele două provincii românești). Jonathan Fox (Fox, 1995) susține că au venit în sec. XI din zona cunoscută azi sub numele de nordul Indiei și Pakistan, deplasându-se în cadrul unei mari mișcări migratorii. Bogdan Petriceicu Hașdeu a tradus și analizat (între 1867-1877) unele documente ce se aflau în arhivele mănăstirii Tismana. Unul dintre acestea, din 1387, semnat de Mircea cel Bătrân, atestă faptul că țigani veniseră în Valahia cu cel puțin un secol înainte de acea dată. Un alt document, sub forma unei note de recepție cu privire la 40 de familii de țigani sclavi oferii ca dar, era datat 1385 (Hancock, 1999).

Problema sclaviei populației roma este una foarte controversată. Jirechek, Potra și Chelcea (citați de Hancock, 1999) au sugerat nu numai faptul că sclavia era o condiție inerentă acestei populații, care își are originea în statusul lor de paria în cadrul castei Sudra din India, dar și că au fost sclavi de când au fost aduși în Europa de Sud-Est, de tătarii care i-au cucerit. O altă posibilitate ar fi faptul că ei au fost obligați să se vândă ca sclavi pentru a-și plăti datoriile, Soulines și Gheorghe (citați de Hancock, 1999) au lansat această ipoteză. După cum menționează Gheorghe (citată de Hancock, 1999), primii romi care au ajuns în principatele române au fost liberi, acolo au găsit o nișă economică favorabilă deprinderilor pe care le aduseseră din India sau pe care le învățaseră în Imperiul Bizantin: prelucrarea metalelor, prelucrarea lemnului și divertisment. Datorită efectelor devastatoare ale cruciadelor ce avuseseră loc în secolele precedente, societatea valahă pe care au găsit-o romii la venirea lor era înapoiată din punct de vedere tehnologic, fiind centrată pe agricultură. În momentul în care economia a început să se transforme treptat dintr-una centrată pe agricultură într-una de piață, a devenit dependentă de deprinderile artisanale ale romilor (Hancock care citează din Gheorghe, Sclavia Romilor, 2000).

Nicolae Gheorghe, un specialist în problema romilor (în prezent fiind Consultant pe Problemele Populațiilor Roma și Sinti la Organizația pentru Securitate și Cooperare din Europa), susține că sclavia a fost rezultatul creșterii măsurilor stringente luate de proprietarii de pământuri, de curțile domnești și de mănăstiri pentru a preveni ca forța de muncă, pe care o constituia populația roma, să părăsească principatele. Ei începuseră să plece din principatele românești pentru a scăpa de pretențiile, mai apăsătoare ca niciodată și de “dependența fiscală limitată de domnitorii români” căutând o “dependență personală nelimitată de marii latifundiați ai țării, de mănăstiri și de boieri” (Hancock care citează din Gheorghe, Sclavia romilor, 2000). Tratatul aplicat romilor în perioada sclaviei era unul extrem de dur. Aveau mai puține drepturi decât un iobag din naștere - latifundiații având chiar și dreptul de a-i vinde sau de a-i oferi ca dar (Kenrick, 1998:138). Codul civil stipula ca romii veniți din afara

granițelor să fie proprietatea statului; în plus, fiecare copil rom născut între granițele principatelor devenea implicit sclav (Liegeois, 1968:110). Codul lui Basil, Lupul Moldovei, datat 1654, conține referințe cu privire la tratamentele și pedepsele la care erau supuși sclavii.

După cum susține Gheorghe, procesul înrobirii romilor de către latifundiari nu avea nici o bază legală. Datorită statusului “de marginalizați” pe care-l aveau romii la acea vreme nu puteau opune rezistență. În același mod erau tratați și de otomanii cotropitori, ca fiind “buni numai pentru a fi sclavi” (calificativ pe care-l primeau toate populațiile non-musulmane aflate sub dominație) (Sugar, 1964, citat de Hancock, Sclavia romilor, 2000).

În Evul Mediu, schimbările sociale survenite au influențat tratamentul aplicat romilor și celorlalte popoare din regiune. În 1503 Valahia și Moldova au cedat în cele din urmă în fața turcilor, acest lucru însemnând dări către Imperiul Otoman, deși ambele provincii și-au menținut controlul asupra afacerilor interne. Viața socială și economică s-a schimbat sub influența turcilor, societatea orășenească s-a divizat în bresle meșteșugărești, numărul sclavilor de etnie roma a crescut prin transformarea țăranilor în iobagi. Prezența romilor era importantă în regiune datorită deprinderilor lor de a prelucra lemnul. Ei au început să fie împărțiți pe categorii atât în funcție de stăpânul pe care-l aveau, dar și după tipul de muncă pe care-l prestau. De aceea, se făceau diferențe între cei care lucrau în casă (țigani de casă) și cei care lucrau în agricultură (țigani de ogor). În mod similar, sclavii care erau sub patronajul coroanei sau al statului erau împărțiți în funcție de stăpâni: dacă aceștia erau nobili (sclavi domnești), dacă erau în stăpânirea curții (sclavi de curte) sau latifundiari din zona rurală (sclavi gospodărești). Biserica Ortodoxă Română deținea sclavi mănăstirești care erau împărțiți în vătrași (gospodari) sau lăieși (artizani). Cei deținuți de curte erau, la rândul lor, împărțiți în funcție de ocupația lor specifică. De exemplu, dresorii de urși erau cunoscuți ca ursari iar făuritorii de linguri ca lingurari (Crowe, 1991:63). Această ultimă categorizare se păstrează până în zilele noastre, aplicându-se celor patruzeci de triburi de romi prezenți în România. Atât poziția romilor cât și cea a țăranilor a decăzut în timpul decadelor următoare, încât “este imposibil să se vorbească despre înrobirea țăganilor, fără a o menționa în același timp și pe ce a țăranimii” (Crowe, 1995:109).

Legile votate în acea perioadă făceau sclavia și mai neînduplecată; pedeapsa cu moartea era tot mai des întâlnită. La sfârșitul sec. al XV-lea, orice individ de altă etnie decât roma care a lăsat însărcinată o femeie de etnie roma și s-a căsătorit cu ea, era obligat să devină el însuși sclav. Furtul era crunt pedepsit și, conform unei legi din 1652 “un sclav care viola o femeie trebuia condamnat să fie ars de viu” (Crowe, 1995:109-110). Legislația era astfel concepută încât să prevină comerțul ilegal cu sclavi, cei de etnie roma fiind valoroși datorită faptului că stăpâneau meșteșugul prelucrării lemnului. Cei care încercau să fugă erau aspru pedepsiți (Crowe, 1991:63).

Până în sec. XVI, termenii de “rob” și “țigan” erau sinonimi cu “sclav”, deși ultimul a fost la origine un etnonim neutru aplicat de europeni primilor indivizi de etnie roma.

Populația roma n-a dus-o mai bine nici sub dominația maghiară din Transilvania. În timpul Imperiului Austro-Ungar s-a inițiat o politică de asimilare forțată, continuată ulterior de regimul comunist. Romilor li s-a interzis să mai vorbească limba romani și

să practice meșteșugurile lor tradiționale (Helsinki Watch, 1991:10); cei care erau prinși vorbind limba romani primeau ca pedeapsă 25 de lovituri de bici. De asemenea li se interzicea să poarte costumele lor tradiționale și să practice nomadismul (Liegeois, 1986:106); li se interzicea chiar și să se numească romi. Termenul pe care trebuiau să-l folosească atunci când se refereau la etnia lor era Uj Magyar (maghiar nou). Cuvinte de dezaprobare la adresa romilor au fost larg răspândite, ei devenind curând țapii ispășitori pentru tot felul de acte delincvente: de la jafuri minore, până la acte de canibalism și vampirism. Pedepsele pentru acestea din urmă erau deosebit de brutale. La un moment dat, în 1782, 40 de romi au fost puși pe o roată de tortură și tăiați în bucăți. Ei au fost acuzați că ar fi mâncat niște țărani maghiari. Ulterior această acuzație s-a dovedit a fi falsă (Hancock, 1987:51).

La începutul secolului XIX s-a înregistrat o schimbare de atitudine. Noi idei se vehiculau în întreaga Europă. Printre acestea a fost și cea care susținea că sclavia este un act de barbarism și că trebuia stopată. Pe la mijlocul secolului, în 1842, câțiva proprietari de sclavi din Moldova au dat un exemplu, eliberându-i pe aceștia (Helsinki Watch, 1991:10). În 1844 și 1847, bisericile din Moldova și respectiv Valahia au făcut același lucru; cu toate acestea, legile au rămas neschimbate. Schimbarea legilor părea imanentă în 1848, când o alianță provizorie a reușit să formeze guvernul central de la București și a ridicat problema deplorabilă a sclaviei, proclamând imediată eliberare a tuturor țiganilor. Această declarație a supraviețuit prea puțin, deoarece în decembrie 1848 cele două principate au fost invadate de ruși și de turci care au reinstaurat multe din legile abolite, nobilii intrând din nou în posesia sclavilor lor. Invadatorii și-au ales doi noi supuși – Alexandru Ghica și Barbu Știrbei. Ei au servit aceste puteri până în 1855, când Grigore Ghica, vărul lui Alexandru, și Știrbei au preluat controlul Moldovei, respectiv al Valahiei. Grigore, în timp ce denunța sclavia, înainta destul de încet procedurile de abolire a acesteia, în cele din urmă însă a capitulat în fața presiunilor exercitate de consilierul său și de fiica sa cea mai mare. În 23 decembrie 1855, Adunarea Moldovei a votat în unanimitate abolirea sclaviei în principat, Adunarea Valahiei procedând la fel în 8 februarie, anul următor (Hancock, 1987:34-35). Eliberarea complet legală a avut loc în 1864, când domnitorul Ioan Cuza, conducătorul celor două principate unite, i-a eliberat pe romi, ceea ce le dădea dreptul să locuiască în zonele în care lucraseră până atunci. Se estimează că la vremea respectivă existau aproximativ 600.000 de sclavi (Istoria și Cultura Romilor, 2000).

O dată ce sclavia a fost abolită, mulți romi au părăsit România pentru a se îndrepta spre vestul Europei sau spre America de Nord. Cei care au rămas și-au dat seama curând că situația lor nu se îmbunătățise în mod simțitor - fuseseră eliberați într-adevăr, dar nu li se dăduse nici o bucată de pământ. Această situație i-a determinat să se îndrepte spre ocupații care au dus la menținerea condiției lor de sărăcie și discriminare. Au contribuit la dezvoltarea unor meserii cum ar fi prelucrarea metalelor și a lemnului, iar pentru a supraviețui au început să folosească resurse modeste (cu un potențial economic scăzut) cum ar fi procurarea și vinderea sticlelor goale sau exploatarea marginală a colectivității (ghicitul, cerșitul) (Zamfir, Zamfir, 1993:29). Fiind dependenți de "stăpânii" lor pentru o perioadă îndelungată, ei nu aveau nici o modalitate de a se întreține și din această cauză, mulți dintre ei s-au întors la locurile unde fuseseră sclavi, oferindu-se, de data aceasta singuri spre vânzare. Se consideră că această situație a afectat comportamentul demografic al romilor din România până la cel de-al II-lea război mondial (Hancock, 1987:37).

Primul război mondial și tratatele de pace încheiate în urma lui au dus la creșterea populației minoritare din România cu peste 18% (de la 10% înainte de război la peste 28% după), dintre aceștia, 133.000 erau de etnie roma, reprezentând 0,8% din populația totală. În schimbul achiziționării unor noi teritorii, România a fost nevoită să semneze acordurile internaționale cu privire la drepturile omului. Ținând cont de circumstanțe, s-a sperat că situația romilor se va îmbunătăți. Viziunea guvernului era cea a unui stat unitar, naționalismul dictând în cele din urmă integrarea minorităților. Industrializarea a început să câștige teren și mulți oameni au fost loviți de taxele percepute de guvern, taxe ce fuseseră fixate astfel încât să contribuie la atingerea scopului final - statul unitar. Deteriorarea condițiilor de trai impunea găsirea unui țap ispășitor, un rol pe care romii l-au jucat permanent în România și nu numai. Autoritățile au consolidat convingerea că romii nu aveau aceleași drepturi ca și celelalte minorități din România, deoarece ei nu aveau o cultură și o istorie scrisă (Crowe, 1991:68-69).

În momentul în care romii au început să se organizeze în colectivități, s-a produs o schimbare (Helsinki Watch, 1991:11). În 1933 a fost fondată Asociația Generală, în București, urmând ca în același an să ia naștere un ziar, *Glusul Romilor*, ce avea să apară timp de șase ani. Ulterior au apărut și alte ziare, precum și organizații. Prima a luat ființă în Calbor, în 1926. În 1934 s-a ținut o conferință pentru a înființa Uniunea Generală a Romilor din România. Între 1934 și 1939 aceasta a încercat să promoveze drepturi egale pentru romii de naționalitate română, dar amploarea fascismului și rezultatul războiului au pus capăt acestei lupte (Kenrick, 1998:139).

Părerea lui Adolf Hitler despre romi este binecunoscută. În România, guvernul pro-nazist al mareșalului Ion Antonescu s-a manifestat vehement împotriva minorităților și mai ales împotriva romilor. A început deportarea în masă a acestora din urmă, mai ales a romilor nomazi despre care se credea în primul rând că sunt criminali. În acest context, în 1942, 25.000 de romi au fost trimiși în Transnistria, teritoriu capturat de la Uniunea Sovietică; aici au murit aproximativ 19.000 (Kenrick, 1998:140). Pentru a evalua consecințele războiului, Tribunalul Poporului a stabilit o Comisie a Crimelor de Război. Conform rezultatelor publicate de aceasta, în România, în timpul războiului au murit 36.000 de romi, fiind cel mai mare număr înregistrat într-un stat european (deși ca procentaj în populația roma numărul a fost cu mult mai mic decât în Polonia sau Germania) (Helsinki Watch, 1991:13).

Chiar înainte de deportarea romilor nomazi, după cum susține Iuliu Rostaș, Jandarmeria Română a făcut un recensământ pentru a înregistra infractorii de etnie roma. Oamenii luați cu forța din casele lor nu au fost neapărat infractori, așa cum pretindea Guvernul României din acea vreme; printre ei erau și oameni obișnuiți care nu erau nicidecum infractori (Rostaș, 2000).

În timpul regimului comunist, mai ales în anii '60, naționalismul a devenit o unealtă ideologică de primă clasă, fiind folosit ca și strategie de contraatac împotriva politicii de la Kremlin și ca o dovadă a independenței sale. Din acel moment "nimeni nu mai putea fi patriot sau naționalist dacă nu făcea parte din partid" (Pons, 1999:27). A fost introdusă ideea consolidării unității naționale, a unei societăți românești omogene. Sub pretextul unui model unic al muncitorului socialist, regimul a încercat să finalizeze procesul de asimilare. Scopul declarat era să elimine gradual diferențele naționale, dar de fapt ei încercau să elimine minoritățile etnice (Pons, 1999:28).

Romii erau considerați elemente străine ce trebuiau să devină românești, cultura lor fiind considerată ca o cultură a subdezvoltării și a sărăciei (Pons, 1999:29). Din această cauză trebuia să se facă ceva pentru a distruge cultura specifică a romilor, precum și modelul lor de viață distinct – cel mai important element care i-a caracterizat de-a lungul secolelor. Eliminând din discursurile sale orice referire la comunitățile roma din România, statul nega de fapt specificul acesteia. Conform principiilor regimului comunist, ocupațiile “private” trebuiau să dispară. Ca urmare, toate fabricile particulare ce aveau proprietari privați au fost confiscate de stat, același tratament fiind aplicat tuturor materialelor și uneltelor folosite de romi în ocupațiile lor tradiționale (prelucrarea metalelor, a lemnului, confecționarea bijuteriilor), mai ales aurul folosit pentru bijuterii. Simultan, aceștia erau integrați în activitățile agricole efectuate în cadrul cooperativelor agricole de producție. Cei care erau pricepuți la prelucrarea metalelor, erau recrutați de cooperativele metalurgice. Până la căderea comunismului, 48-50% dintre romii apti de muncă lucrau în agricultură (nu aveau voie să facă comerț). Cei care au continuat să practice meșteșugurile tradiționale nu erau considerați ca muncitori autentici. Legea i-a proscris, considerându-i “paraziți sociali”, fapt pentru care ei erau expuși unui risc ridicat de a fi pedepsiți (închiși sau duși cu forța la muncă) (Pons, 1999:34).

La începutul anilor '60, regimul comunist, pentru a asimila populația roma, a abordat o serie de politici și măsuri cu privire la aceștia – cum ar fi stabilirea forțată urmată de ignorarea existenței lor. Spre deosebire de maghiari și de germani, ei nu aveau dreptul de a fi reprezentați ca și minoritate etnică, nu erau liberi să-și promoveze tradițiile culturale. Socialismul sau comunismul a distrus multe din ocupațiile lor tradiționale și din elementele specifice modului lor de viață, iar romii au început să se integreze în stilul de viață care le-a fost impus. În timpul comunismului, romii, ca și ceilalți români, primeau locuri de muncă în fermele de stat și în fabrici. Chiar dacă multe din rezultate au fost obținute ca urmare a unui tratament coercitiv, totuși, multe familii au beneficiat de o oarecare securitate economică și socială ca urmare a acestor politici de sedentarizare și de muncă forțată. În acest mod, ei aveau posibilitatea de a-și întreține familiile (fiind obligați să lucreze), având în același timp asigurată o locuință (Pons, 1999:34).

Până în 1996, așa cum menționează Trond Gilberg (citată de Pons, 1999:37), printre romi se înregistra cel mai ridicat nivel de analfabetism. Ei nu frecventau liceul și cu atât mai puțin învățământul superior. În urma politicilor de asimilare promovate de statul comunist, familiile de romi erau obligate să își înscrie copiii la școală. Acesta a fost un lucru bun, pe de o parte, deoarece li se ofereau copiilor romi aceleași oportunități ca și celorlalți - din 1966 înapoi mulți romi beneficiind de o educație elementară, unii dintre ei începând să frecventeze școli profesionale și tehnice. Pe de altă parte acest lucru a avut și consecințe negative, deoarece mulți dintre ei au început să-și nege apartenența etnică, temându-se de discriminare și dorind să obțină poziții mai înalte în structura socială. Chiar dacă s-a înregistrat o tendință ridicată a abandonului școlar la copiii de etnie roma, sistemul educațional “trebuia” să le dea o diplomă de absolvire. Acest lucru a determinat apariția muncitorilor necalificați care nu erau pregătiți pentru a putea fi încadrați în muncă și care sfârșeau prin a fi șomeri. Iulius Rostaș susține că “acești factori au violat principiul oportunităților egale din educație și au contribuit la consolidarea trăsăturilor negative: un nivel scăzut al frecvenței școlare, un nivel crescut al abandonului școlar, un procentaj scăzut al celor

care au încheiat ciclul primar” (Rostaș, 2000). Din aceste cauze, prejudiciile au continuat. Raidurile poliției îndreptate împotriva romilor se pretindeau a fi pur întâmplătoare; dar, în timpul lor, le erau confiscate bijuteriile și alte averi, autoritățile pretinzând că proveneau din tranzacții făcute pe piața neagră (Kenrick, 1998:140).

În 1977, când cultul personalității lui Ceaușescu se afla în dezvoltare, s-a inițiat un nou program de asimilare, dar care nu a fost făcut public. Romii care au continuat să practice ocupațiile lor tradiționale, au fost forțați să se întoarcă la locurile de muncă din fabrici sau de pe șantiere. Unii au continuat să practice meșteșugurile tradiționale, mai ales pe cele discrete care erau mai greu de verificat de către regimul comunist, cum erau cele de comercianți, spoitori, căldărari. Romii erau de asemenea “beneficiarii” politicilor de sistematizare forțată a teritoriului, cartierele în care locuiau fiind distruse. Astfel ei erau nevoiți să se mute în clădiri noi, care nu erau neapărat mai bune, dar unde trebuiau să se acomodeze cu anumite condiții de trai diferite de ale lor. De asemenea “au beneficiat” și de pactul dintre România și fosta Republică Federală Germană. Începând cu anii '80, germanii puteau emigra în Republică Federală Germană dacă statul german plătea o taxă pentru fiecare bărbat, femeie sau copil emigrat, înțelegere cunoscută sub numele de “vânzarea sașilor”. Statul a confiscat casele sașilor și i-a forțat pe romi să se mute în ele (Pons, 1999:36; Zamfir, Zamfir, 1993:157).

În ultimii zece ani ai regimului comunist, dezorganizarea socială și crizele economice au oprit procesul “modernizării” (statul le asigura locuințe, locuri de muncă, iar copiilor le oferea oportunități de a frecventa școala) și asimilării populației roma. Acest lucru a condus înapoi la strategiile tradiționale (viețuirea la marginea societății în condiții de sărăcie și izolare) de adaptare la situațiile dificile datorate noului context. Deoarece mulți romi și-au pierdut slujbele și odată cu ele avantajele pe care le aveau în calitate de angajați (cum ar fi alocațiile copiilor, dreptul de pensionare sau dreptul de a avea o casă) unii dintre ei s-au îndreptat spre activități ilicite, ceea ce a dus din nou la marginalizare, delincvență și sărăcie. Acest lucru a justificat stereotipurile negative despre romi și a sporit atitudinile ostile ale majorității populației (Zamfir, Zamfir, 1993:159).

Execuția lui Ceaușescu în 1989 a adus speranță pentru cetățenii României, dar, ca și în cazul abolirii sclaviei, romii și-au dat seama că situația lor nu s-a îmbunătățit prea mult sau chiar deloc și că, în multe cazuri, chiar s-a înrăutățit. Ei au fost cei mai afectați de tranziția la o economie de piață și aceasta din lipsa forței de muncă calificate ce a dus la o rată ridicată a șomajului în rândul populației (vezi 1.2). Cei care lucraseră în gospodăriile agricole de stat nu mai aveau locuri de muncă, deoarece aceste pământuri fuseseră restituite proprietarilor lor. Majoritatea romilor din agricultură nu au nici o bucată de pământ, deși legea (Legea fondului funciar, nr.18, februarie 1991) stipulează dreptul fiecărei familii de a primi o anumită suprafață cultivabilă (Pons, 1999:50).

Legile din România le permit să își formeze asociații și să publice ziare, dar, în același timp, ei sunt din nou țapii ispășitori, într-o perioadă în care țara se luptă cu procesul de tranziție spre economia de piață. Actele de violență împotriva romilor, care nu erau o trăsătură specifică României comuniste, au devenit mult mai larg răspândite, fiind chiar tolerate. Acestea au început în martie 1990, când minerii au fost chemați la București pentru a “apăra” guvernul, după care au atacat împrejurimile în care locuiau

romii (Kenrick, 1998:140). În aceeași lună, la Târgu Mureș au avut loc conflicte interetnice, în urma cărora un număr exagerat de mare de romi au fost arestați și judecați, în ciuda evidențelor care demonstau că ei nici măcar nu fuseseră prezenți (vezi 2.3.1).

În decursul acestor zece ani, de la revoluție până acum, gradul discriminării populației roma s-a accentuat tot mai mult, în numeroase ocazii ajungându-se până la violență fizică din partea comunității. Li s-au ars casele până la temelii, după care au fost forțați să părăsească satele în care locuiau, unele atacuri soldându-se chiar și cu morți în rândurile romilor (Szente, 1996:9). Centrul European pentru Drepturile Romilor a făcut în 1996 o cercetare menită să identifice faptele ce au avut loc în România, descoperind că acest model se afla într-un proces de schimbare și că raidurile poliției în comunitățile de romi înlocuiau, în mod treptat, actele de violență comise de comunități împotriva romilor. Scăderea numărului actelor de violență îndreptate împotriva maselor a lăsat multe cazuri nerezolvate în care făptașii de altă etnie decât roma încă nu au fost aduși în fața Justiției. Din păcate, cei care au comis acte incriminatorii împotriva romilor sunt foarte rar trași la răspundere (în cazul în care sunt trași la răspundere vreodată).

1.2. Informații economice și demografice

Informații demografice: Întotdeauna au existat păreri contradictorii cu privire la numărul romilor din România.

Conform rezultatelor cercetării efectuate în 1998 de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, numărul romilor din România este:

1930: 242.656 (1,70%)

1956: 104.216 (0,60%)

1966: 64.197 (0,37%)

1977: 227.398 (1,05%)

1992: 409.723 (1,76%)

1998: 1.452.700 – 1.588.552 heteroidentificați; dintre aceștia între 922.465 și 1.002.381 s-au autodeclarat ca aparținând minorității roma (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 1998).

Se poate observa o discrepanță uriașă între numărul de romi (104.216) înregistrați la recensământul din 1956 (imediat după deportarea romilor în Transnistria unde au murit aproximativ 19.000) și cel înregistrați în 1998. Scăderea nu are nici o altă explicație în afara manipulărilor efectuate în statistici (Pons, 1999:45).

La recensământul din 1977 s-a publicat un număr de 227.398 romi, urmând ca 3 ani mai târziu să se anunțe oficial că sunt 260.000 romi de naționalitate română. Chiar și atunci, numărul real era estimat la un milion, deși atunci când în cadrul Congresului Mondial al Romilor s-a ridicat problema romilor într-o discuție cu Guvernul României, li s-a spus că în România nu există romi (IHF, 1989:37-38).

În 1992, la recensământ au fost înregistrați 409.723 romi în România deși numărul actual ar putea fi cu mult mai mare (Asociația pentru Drepturile Minorităților, 1997:242), acesta reprezentând o creștere de 80,2% față de rezultatul recensământului din 1977 (Bugajski, 1995:197). În ciuda acestui fapt, numărul actual al romilor de naționalitate română este estimat la peste 2 milioane, ceea ce ar însemna că sunt

minoritatea cea mai numeroasă din țară (Helsinki Watch, 1994:3). Numărarea exactă a populației este un proces extrem de dificil de efectuat atâta timp cât mulți romi se declară români sau maghiari; acest fenomen are loc, după cum explică Florin Moisa, datorită conotațiilor negative care sunt asociate identității etnice de rom (Moisa, 2000). Pe lângă aceasta, mulți dintre ei nu completează formele de înregistrare din cauza faptului că sunt analfabeți. Studiile efectuate în 1993 de cercetători de la Universitatea din București estimează numărul romilor care încă trăiesc după “modul de viață specific roma” sau foarte apropiat de acesta, la 1.010.000, adică 4% din populația totală (Zamfir, 1993:8), populația roma actuală nefiind măsurată cu exactitate. În 1998, Institutul de Cercetare a Calității Vieții a inițiat un proiect de studiere, stocare și răspândire a informațiilor cu privire la problemelor cu care se confruntă aceștia, pentru proiect făcându-se o estimare. În urma ei a rezultat că, la nivel național, există 1.452.700 – 1.588.552 indivizi heteroidentificați ca romi, 65,3% dintre ei autoidentificându-se. Vasile Ghețau (Ghețau, 1996:78) într-un studiu demografic prospectiv afirmă că, în opinia sa, populația de romi din România atinge un număr cuprins între 1.500.000 și 2.000.000 de indivizi.

Romii sunt prezenți în toate regiunile din România. Conform recensământului din 1992, ei sunt mai des întâlniți în Transilvania unde reprezintă 2,8% din populație, următoarea zonă din punctul de vedere al concentrării acestora, este Crișana-Maramureș, în nordul țării, (2,6% din populație). În vest, în Banat, romii reprezintă 2,1%, în timp ce în Valahia, sud-estul Transilvaniei și în Oltenia, în sudul României, ei reprezintă 1,9% din populație, respectiv 1,5%. Cele mai mici valori se înregistrează în nord-estul Moldovei (0,8%) și în Dobrogea, la Marea Neagră (0,7%) (Abraham, 1995:60).

Dacă luăm în considerare populația urbană și cea rurală ca întreg, atunci putem spune că în 1992 romii reprezentau 1,4% din prima, respectiv 2,3% din a doua (Abraham, 1995:61). Trebuie să remarcăm faptul că este posibil ca rezultatele recensământului din 1992 să nu mai fie valide.

Într-un studiu realizat în 1998 de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, s-au obținut următoarele rezultate: populația roma este o populație tânără (media de vârstă a populației din eșantion este de 25,1 ani; de asemenea, 33,9% din populație are vârsta cuprinsă între 0-14 ani; 4,3% din populație are vârsta de 65 de ani și peste), iar rata de fertilitate este dublă față de cea a populației majoritare (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2000).

Un factor care are o mare influență asupra comportamentului demografic este sănătatea, respectiv accesul la asistență medicală. Educația în privința sănătății este un lucru neobișnuit printre romi. Căsătoriile, mai ales în comunitățile care adoptă stilul tradițional de viață (Moisa, 2000), tind să se încheie la o vârstă mult mai fragedă decât cele pe care le încheie indivizii de altă etnie, de aici rezultând o rată crescută a natalității (dublă față de rata natalității la nivel național) și, implicit, rate crescute ale natalității premature, respectiv ale mortalității infantile. 33,7% dintre femeile cuprinse în eșantion, cu vârsta între 15 și 19 ani erau deja căsătorite; vârsta medie la prima căsătorie este de 19 ani (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2000).

Bolile specifice copilăriei sunt de asemenea o problemă, deoarece majoritatea romilor preferă să nu-și ducă copiii la spital, iar importanța vaccinării nu este recunoscută.

Bolile respiratorii și de inimă sunt larg răspândite printre romii de naționalitate română; fumatul este endemic, chiar și la copii, condițiile de trai aflate sub nivelul minim contribuie de asemenea la problemele de sănătate. Speranța de viață a romilor din România este cu 15-20 de ani mai mică decât cea normală, având valori de 50-55 ani (Braham, 1992:19). Mai recent, într-un studiu realizat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2000), conform declarațiilor romilor, bolile cel mai des întâlnite sunt cele ale aparatului digestiv, respectiv cele cardiovasculare.

Informații de natură economică: Din punct de vedere economic, comunitatea roma este cea mai defavorizată din România. Înainte de evenimentele din 1989, era obligatoriu să fii angajat undeva, iar toate locurile de muncă trebuiau să fie aprobate de guvern. În timpul comunismului, majoritatea romilor erau angajați în agricultură, în activități forestiere, în construcții, în industria alimentară. Odată cu sfârșitul economiei centralizate, rata șomajului a crescut fără a mai putea fi controlată. Proportia populației active în rândul romilor este foarte apropiată de valoarea înregistrată în populația totală (60,2% comparativ cu 63,3% în 1998 – Comisia Națională de Statistică, 1998). În ciuda acestui fapt, procentul populației de etnie roma ocupată este semnificativ mai mic. Doar 47% frecventează școala, comparativ cu 59,6% dintre români. Este interesant de observat că rata șomajului este foarte mică – 0,5% comparativ cu 6,3%, cea la nivelul întregii populații din România, în 1998. Există cel puțin doi factori care ar putea explica această discrepanță dintre rata celor ocupați și șomeri. Primul se referă la educația romilor. Doar un număr relativ redus de romi au încheiat procesul educațional, sunt obișnuiți să aibă un loc de muncă și acte pentru a putea fi înregistrați oficial. Cel de-al doilea factor se referă la faptul că doar un mic număr din populația activă a romilor au fost angajați și din această cauză doar ei apar acum ca fiind oficial șomeri (Institutul de Cercetare a Calității Vieții – Sorin Cace, 2000).

Climatul politic aflat în schimbare duce la declinul ocupațiilor tradiționale. Cu toate acestea, se poate observa o revigorare a ocupațiilor tradiționale – 3,9% în 1992 și 10,3% în 1998. Sorin Cace explică această revigorare pe baza evoluției economiei românești din 1992 până în 1998. În acest interval mulți romi și-au pierdut slujbele, fiind obligați să se întoarcă la ocupațiile lor tradiționale (cel puțin așa declară ei). O altă explicație, oferită de același cercetător, ar fi accentul pe care îl pun multe organizații ale romilor pe revigorarea ocupațiilor tradiționale. Tendința actuală este orientată spre noi ocupații deoarece numărul persoanelor calificate a crescut. Pe de altă parte, se poate observa o scădere cu 27% a numărului șomerilor. Acesta este un alt aspect specific populației roma. Bărbații reprezintă 65% din populația activă. Aceasta înseamnă că romii mai păstrează încă modelul tradițional în care bărbatul este cel care asigură venitul familiei (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2000).

Căderea comunismului a determinat scăderea condițiilor de trai ale romilor (Rostaș, 2000). Rezultatele sunt reflectate de condițiile proaste de trai – numărul mediu de indivizi/spațiu de locuit este dublu față de cel per ansamblul populației, spațiu de locuit/individ este de două ori mai mic decât în cazul celorlalte etnii și numărul mediu de indivizi/cameră este de două ori mai mare decât în cazul celorlalte etnii. În plus, un sfert din cei cuprinși în eșantion nu dețin nici un act de proprietate pentru pământul pe care și-au construit casele, mai mult, casele lor nu au bucătării, grupuri sanitare sau instalații adecvate (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2000).

Conform Constituției discriminarea etnică sau religioasă este interzisă; cu toate acestea, discriminarea este des întâlnită în cazul angajării, legislația în acest domeniu fiind defectuoasă. Unul dintre cele mai evidente aspecte problematice îl reprezintă anunțurile din ziare, unde se oferă locuri de muncă, dar în care se specifică în mod clar că nu doresc romi (Weber, 1998:221). Această situație este monitorizată de asociațiile romilor (politice și civice) și sunt semnalate imediat (Moisa, 2000). Un alt aspect de menționat este faptul că atunci când patronii sunt nevoiți să reducă personalul, romii sunt primii care sunt disponibilizați, în ciuda faptului că au aceleași drepturi constituționale ca și ceilalți cetățeni români. De aceea, romii care se bucură de o oarecare securitate a locului de muncă tind să efectueze munci manuale, necalificate, cum ar fi măturarea străzilor. Alții lucrează pentru ei înșiși, fiind tâmplari calificați sau comercianți. Deși nu există date disponibile pentru a susține următoarea afirmație, un număr relativ restrâns de romi sunt priviți ca ducând “un stil de viață foarte confortabil”. Se consideră că peste 60% trăiesc la limita sărăciei. S-au înființat unele cooperative ale romilor de cultivarea pământului sau de prelucrare a metalelor, care au înregistrat succes, dar ele tind să fie mai degrabă o excepție decât o regulă (Braham, 1992:15).

1.3. Apărarea identității și/sau a limbii și/sau a religiei

În loc să-și apere identitatea, mulți romi de naționalitate română tind să și-o nege, preferând să adopte limba și religia majorității populației din zona în care trăiesc. Discriminarea este larg răspândită peste tot în țară și este mai pronunțată din 1990. Uniunea Democrată a Romilor din România (UDRR) a luat ființă în februarie 1990 și a devenit în scurt timp o organizație umbrelă pentru diferite partide și organizații ale romilor. Scopul UDRR este de a proteja și de a promova cultura și limba populației roma din România, precum și libertatea lor politică. Pentru a fi atinse aceste ținte, a înființat Federația Etnică a Romilor, ONG-uri pentru drepturi civile și a contribuit la stabilirea contactelor cu romii din afara României. De atunci, în România, s-au format numeroase alte organizații ale romilor. Din moment ce majoritatea sunt formațiuni de tip regional, ele au tendința de a intra în competiție, ceea ce duce la scăderea eficienței lor și la obstrucționarea stabilirii unui front comun al romilor (Bugajski, 1995:223). Reprezentatul acestora în Biroul Național pentru Roma este pesimist atunci când vorbește despre eficiența organizațiilor romilor în apărarea identității și a drepturilor romilor. Mai mult, faptul că Centrul European pentru Drepturile Romilor (CEDR) este implicat în așa de multe cazuri din România dovedește clar că este necesar un ajutor din afară.

Iulius Rostaș susține faptul că romilor li s-a acordat un număr considerabil de drepturi, Vasile Ionescu a contrazis această afirmație. Bazându-se pe Raportul Ministerului Afacerilor Externe pe anul 2000, el a afirmat următoarele: “în timpul celor 10 ani de existență, nu a existat nici o inițiativă legislativă a acestui grup (grupul politic parlamentar al deputaților din partea acelor organizații inițiate de indivizi ce proveneau din grupurile minoritare, altele decât Uniunea Democrată a Maghiarilor din România – UDMR). Deputații romi cum ar fi Gheorghe Răducanu, până în 1997, sau Mădălin Voicu, până în 2000, au fost supuși partidelor majoritare. Ultimul s-a înscris în Partidul Democrat Socialist din România în 1999 și a fost ales președintele Comisiei pentru Minorități a PDSR” (Ionescu, 2000).

Există o disensiune între punctul de vedere al lui Iulius Rostaş și cel al lui Vasile Ionescu cu privire la sumele de bani alocate de buget pentru protecția minorităților. “Statul oferă trei surse principale de finanțare a ONG-urilor minorităților naționale din România; aici vom prezenta doar câteva cifre pentru ONG-urile romilor (în mii lei):

Anul	Partida Romilor	Campanii naționale împotriva antisemitismului, rasismului, a xenofobiei și intoleranței		Proiecte și programe comune	
		Total	Pentru romi	Total	Pentru romi
1997	530.000	274.000	154.000	102.780	22.000
1998	1.489.000	700.000	435.745	880.000	465.487
1999	4.600.000	835.000	697.678	3.030.300	2.606.991
2000	9.200.000	900.000		3.500.000	

Pentru anul bugetar 2000 sunt alocate 1,2 miliarde lei pentru participarea la programe cu suport financiar extern. Mai există și un Fond Suplimentar de 3 miliarde lei pentru îmbunătățirea situației romilor (Rostaş, 2000).

Vasile Ionescu afirmă contrariul: “în 1998 asociațiile romilor nu au beneficiat de nici un ajutor bănesc pentru <proiecte comune sau pentru finanțarea campaniilor naționale de combatere a rasismului și a intoleranței>” (Ionescu, 2000).

Pe de altă parte, Florin Moisa are o altă opinie. În timpul prezentării Centrului de Resurse pentru Comunitățile de Romi, al cărui președinte este, a afirmat că în ultimul timp au fost create multe ONG-uri. “Aceste organizații au fost fondate pentru a îmbunătăți nivelul de trai în comunitățile roma, dar și pentru a obține anumite drepturi prin intermediul acțiunilor politice. Politicile promovate au condus la puține rezultate pozitive concrete cu privire la problemele care interesează direct comunitățile de romi. Aceasta s-a întâmplat, pe de o parte, datorită lipsei de interes a comunităților de romi pentru procesele politice (electorale) și a dificultății acestora în luarea deciziilor politice, iar pe de altă parte, datorită incapacității liderilor politici ai romilor de a elabora o agendă comună. Reprezentarea în parlament și la nivelul administrației publice locale este cu mult sub nivelul procentului pe care îl reprezintă populația roma. Drept urmare a succesului modest înregistrat de inițiativele din sfera politică, după 1993, s-au înființat câteva organizații non-guvernamentale în toată țara, ele având ca fondatori persoane de etnie roma; aceste organizații doreau să ofere suport educațional, care consta în aprofundarea culturii și a tradițiilor specifice comunității roma, dezvoltare economică și comunitară, intervenție socială și cercetare, combaterea prejudecăților și a stereotipurilor” (Moisa, 2000).

2. IDENTITATE ETNICĂ SAU NAȚIONALĂ

2.1 Descrierea identității

2.1.1. Caracteristică(ici) culturale diferențiatore față de grupul dominant

Iulius Rostaş pretinde că “fiind marginalizați și supuși opresiunilor timp de secole, subiecți ai asimilării forțate și ai discriminării, romii și-au dezvoltat propriile lor strategii de supraviețuire, strategii care îi fac diferiți față de indivizii de altă etnie. Experiența Porrajamos-ului – echivalentul Holocaustului în limba romani – a conferit romilor sensul apartenenței la aceeași comunitate, indiferent unde trăiesc” (Rostaş,

2000).

Experiența istorică a diferitelor grupuri a generat o mulțime de caracteristici istorice particulare. Fiind o minoritate, indiferent unde trăiesc, romii au fost nevoiți să se adapteze la mediul aflat în schimbare. Aceasta a dus la diferențe de cultură, de obiceiuri, de limbă. Ei pot fi clasificați în funcție de ocupațiile tradiționale pe care le practică și de dialectul pe care îl vorbesc. În România trăiesc mai multe grupuri diferite. Chiar dacă există o oarecare distanță între grupuri, există un sens al apartenenței la aceeași comunitate ce este întărit de adversitatea celor de alte etnii față de ei.

Romii de naționalitate română constituie aproximativ 40 de grupuri diferite dintre care Căldărarii, Fierarii, Ursarii, Grăstarii (vânzătorii de cai) și Lăutarii. Mulți dintre aceștia au renunțat la stilul de viață tradițional, nomad, mai degrabă din obligație și nu pentru că ar fi ales. Amalgamul cultural a fost de asemenea larg răspândit printre diferitele grupuri, chiar dacă încă mai există diviziuni și ele sunt extrem de importante în cadrul comunităților (Helsinki Watch, 1991:7).

În funcție de limba vorbită se pot distinge mai multe comunități. Așa cum este menționat în capitolul 3, aproximativ 60% dintre romii români vorbesc același dialect al limbii romani. Populația majoritară tinde să răspundă negativ la obiceiurile diferite pe care le observă la populația roma și la valorile lor pe care adeseori nu le înțeleg. De exemplu, viața familială este strict normată: bărbatul este capul familiei, cel care câștigă banii. Romii căldărari păstrează și azi regulile și obiceiurile specifice modelului de viață tradițional (Moisa, 2000). Ei sunt stricți în ceea ce privește comportamentul fetelor mai mari de 8 ani, acestea nu au voie să stea nesupravegheate în compania băieților. Din această cauză, frecventarea școlii poate reprezenta o problemă pentru ele, mariajele tinzând să se încheie la o vârstă fragedă – 15 ani și uneori chiar mai devreme. Până se căsătoresc, fetele trebuie să locuiască împreună cu părinții lor. Comunitățile de alte etnii critică, în general, căsătoriile încheiate la o vârstă atât de fragedă (Rommel, 1993:201, 212).

Un aspect deosebit de important al culturii romilor este muzica. Ea a fost recunoscută aparent chiar și de către regimul comunist care le-a interzis să mai cânte în limba romani, permițându-le să cânte numai în limba română, mulți cântăreți romi fiind obligați să părăsească ansamblurile populare din care făceau parte. De fapt, muzica romilor a fost interzisă complet în România înainte de 1989 (Helsinki Watch, 1991:21). Unul dintre triburile romilor din România este cunoscut sub numele de Lăutari, ceea ce indică faptul că muzica este mai mult decât o tradiție pentru ei; este un mod de viață. Din moment ce analfabetismul este larg răspândit printre romi, se presupune că ei nu știu să citească notele muzicale. Acest lucru face ca faima de buni muzicieni pe care și-au câștigat-o în întreaga Europă să fie și mai de apreciat. Romii sunt la fel de cunoscuți și pentru talentul lor la dans, chiar dacă, adeseori, dansurile lor li se par lascive celor de altă etnie. Acesta este un alt motiv pentru care sunt considerați “imorali” (Clebert, 1963:144, 152).

În ceea ce privește religia, cel puțin romii români par să ia exemplul credinței populației majoritare. Așa că religia la care subscriu depinde de zona geografică în care trăiesc. Romii care adoptă stilul tradițional trăiesc după un cod foarte strict de credințe, care afectează fiecare domeniu al vieții lor de la mariaje și relații, după cum

s-a văzut mai sus, până la ierarhia stabilită în familie (Remmel, 1993:216). Toate argumentele prezentate mai sus îi descriu pe romi ca fiind “diferiți”, adeseori atrăgând asupra acestora un tratament punitiv sau coercitiv.

2.1.2 Dezvoltarea conștiinței minoritarilor că sunt diferiți

Romii români au fost tratați mult timp ca “diferiți” de către indivizii ce nu aparțineau comunităților roma. Așa cum a fost descris în alte capitole, instinctul de autoconservare îi determină adeseori să-și nege identitatea atunci când au de-a face cu indivizi de altă etnie, din cauza discriminării la care sunt expuși.

O dovadă grăitoare în acest sens este discrepanța dintre indivizii care se autoidentifică – cei care se declară ca făcând parte din comunitate și implicit își asumă identitatea – și indivizii care sunt identificați de alții ca aparținând unui anumit grup etnic. Comparând datele obținute în urma celor două cercetări: cea din 1992 (Zamfir, Zamfir, 1993:60) și cea din 1998 (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2000) se poate observa o scădere a procentului celor care se autoidentifică, în timp ce procentul grupului etnic majoritar crește.

Autoidentificare	1992	1998
Roma	76,5%	63,5%
Român	11,7%	34,2%
Maghiar	6,6%	1,8%
Turc	1%	0,5%
Nimic	4,2%	-

- a) romi care prezintă toate caracteristicile etnice tradiționale și care se autoidentifică drept romi în toate contextele, atât în cele oficial-administrative, cât și în cele informale;
- b) romi care prezintă toate caracteristicile etnice tradiționale, pe care și ceilalți îi identifică ca romi după modul lor de viață, dar care nu se autoidentifică în contextele oficial-administrative ca fiind romi; informal ei se autoidentifică ca romi;
- c) romi “modernizați” care și-au schimbat modul de viață, în sensul modernizării și care deci nu mai prezintă indicii vizibile ale modului tradițional de viață, care se autoidentifică ei înșiși ca romi, atât în contexte formale, cât și informale (activiștii etnici, oameni de afaceri);
- d) romi “modernizați” care tind să nu se mai autoidentifice ca romi sau o fac în mod fluctuant și pe care ceilalți îi pot sau nu identifica, ca romi;
- e) “foști romi” care s-au integrat în populația majoritară până la dispariția trăsăturilor distinctive, care au renunțat chiar pentru ei înșiși la autoidentificarea ca romi.

Nicolae Gheorghe (fostul coordonator al Romani CRISS și membru al Consiliului Consultativ al Romilor PER, consultant pe Problemele Populațiilor Roma și Sinti la Organizația pentru Securitate și Cooperare din Europa) consideră că populația roma trece printr-un proces de “etnogeneză” – construind o nouă identitate de grup “Roma” așa cum celelalte grupuri au făcut în sec. XIX. El susține că scopul prezent, mai ales în România, este acela de a ridica statutul de membru al comunității de la cel de “țigan” (termen ce are conotații peiorative) la cel de “rom”. Cu alte cuvinte, încearcă să realizeze o schimbare simbolică de la statusul de “sclav” la un status egal cu cel de cetățean într-un stat constituțional, cu dreptul de a se autoidentifica ca aparținând

minorității roma (Images and Issues: Coverage of the Roma in the Mass Media in Romania, 1997).

În cadrul comunităților de romi, identitatea lor este puternică, fiind declarată în mai multe moduri: limbă, muzică, costume tradiționale, și în tot mai puține cazuri, meșteșuguri tradiționale, și mai ales, modul specific de trai.

2.1.3. Identificarea acestei diferențe ca fiind de natură etnică sau națională

Așa cum deja s-a menționat mai sus (1.1), grupul de etnie roma nu a fost recunoscut ca atare de către stat. Deși trebuiau să fie înregistrați la recensământ, nu au fost considerați ca un grup etnic real până în 1989 (Pons, 1999:29). Romii din România sunt recunoscuți ca minoritate națională, sub auspiciile Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale în cadrul căruia există un birou ce se adresează exclusiv problemelor romilor. Identitatea etnică este puternic pronunțată la majoritatea romilor de naționalitate română, deși, așa cum s-a menționat anterior, instinctul de auto-conservare îi obligă adeseori pe membrii acestei minorități să-și ascundă această identitate, cel puțin atunci când intră în contact cu comunități de alte etnii.

2.2. Istoricul identității etnice sau naționale

În calitate de sclavi, romii de naționalitate română erau categorizați în funcție de stăpânii lor: biserica, curtea domnească sau individul, apoi erau divizați în funcție de locul unde lucrau și de deprinderile pe care le aveau (Crowe, 1991:63). După cum s-a menționat deja, chiar și după ce sclavia a fost abolită, mulți romi s-au văzut în situația de a se întoarce la stăpânii lor, negăsind o altă cale de a supraviețui. Autoorganizarea, vitală identității minoritare, nu s-a manifestat la romii de naționalitate română până în anii '30, când sentimentele anti-roma s-au amplificat și guvernul care nu considera că romii meritau să aibă aceleași drepturi ca și celelalte minorități i-a determinat să acționeze în acest sens. Prima organizație roma a luat ființă în Clabor în 1926, iar membrii acesteia au început să intre la universitate. Tot în perioada respectivă a apărut ziarul *Neamul Țigănesc*, trei ani mai târziu înființându-se Asociația Generală a Romilor din România. Ultima a ființat doar un an, timp în care a scos două publicații; cea menționată anterior, *Glasul Romilor* și un alt ziar, *O Rom*. Asociația a mai sprijinit adoptarea unei sărbători naționale care să celebreze emanciparea romilor; de asemenea s-au mai luat în discuție planuri pentru o bibliotecă, un spital, o universitate, dar ele n-au fost finalizate niciodată. Congresul Mondial al Romilor din 1933 a fost parțial planificat de asociație, acesta a susținut un program menit să crească nivelul de conștientizare etnică a romilor și să ceară mai multe drepturi pentru romi (Crowe, 1991:69-70). În 1934, în București, s-a înființat Uniunea Generală a Romilor din România, fiind condusă de Gheorghe Nicolescu care a militat intens pentru eradicarea nomadismului. Cel de-al doilea război mondial a însemnat totodată și stoparea înființării de organizații ale romilor în Europa (Liegeois, 1986:146). Regimul comunist instalat în România și-a luat toate măsurile pentru a se asigura că romii nu au nici o șansă de a înființa alte organizații, cel puțin până după 1989, romii într-adevăr nu au mai creat nici o organizație.

Identitatea etnică a romilor din România reiese, cel puțin la unele grupuri, din costumele tradiționale pe care le poartă, din felul în care se mândresc cu muzica lor,

cu meseriile lor. Cu toate acestea, mulți romi preferă să nege aceste aspecte ale identității lor pentru a nu prejudicia șansele lor de a fi angajați sau oportunitățile copiilor lor de a avea o educație. Spectrul violenței, predominant în România până în 1990, este un alt motiv care face ca multe comunități de romi să fie refractare la orice formă de organizare sau să nu își asume identitatea. Fără îndoială, aceasta este o trăsătură generală a comunităților de romi, acest aspect reieșind și din numărul mare de organizații ale romilor apărute după 1990.

Pe de altă parte, Donald Kenrick consideră discriminarea sau refuzul populației majoritare de a-i accepta ca fiind cauzele care stau la baza păstrării identității lor. El susține chiar că încercările diferitelor guverne din Europa de Est de a-i asimila forțat au eșuat din cauza faptului că societățile care urmau să-i asimileze nu i-au acceptat (Kenrick, 1998:56). De aceea, se poate spune că romii s-au aflat la îndemâna populațiilor de alte etnii, acesta fiind motivul principal care a stat la baza continuării identității și culturii lor.

Politicile regimului comunist în privința domiciliului forțat, a obligativității angajării și a educației, i-au apărut pe romi de ura etnică pe care indivizi de alte etnii au simțit-o pentru ei. Din 1990 ei nu au mai beneficiat de această protecție, confruntându-se cu discriminarea în educație și pe piața muncii (Braham, 1992:28).

Cu toate acestea identitatea roma încă există. S-a observat că importanța diferențelor culturale din estul Europei se datorează încercărilor din timpul comunismului de a asimila populațiile minoritare și a procesului de re-impunere a culturilor ce i-a urmat. Membrii minorităților au fost cu atât mai hotărâți să-și păstreze identitățile cu cât condițiile de trai în regimul de dinainte de 1989 au fost mai dificile, structura societății fiind multietnică. Problema pe care romii au moștenit-o de la precursori consta din lipsa unei patrii mamă. Din această cauză ei s-au simțit de multe ori mai apropiați de populația majoritară decât de romii care trăiesc în alte părți. O anumită distanțare a romilor de populațiile de alte etnii este importantă pentru a le permite să-și mențină identitatea (Stewart, 1997:95).

Unele ONG-uri, de exemplu Rromani Criss, parțial sau majoritar, formate din romi, lucrează pentru a preveni discriminările și a facilita înțelegerea dintre romi și ceilalți. Evident, mai sunt încă multe de făcut, dar romii trebuie să se debaraseze de dependența lor față de stat care nu îi va mai ajuta cum a făcut-o în trecut.

2.2.1. Rezistența minorității față de asimilare sau acceptarea ei

Tendința romilor de a adopta limba și chiar religia existente în zona în care trăiesc, uneori declarând la recensăminte că aparțin altor etnii, este probabil motivată, în cea mai mare măsură, de instinctul lor de autoconservare și nu de alți factori.

În timp ce mulți romi de naționalitate română „au abandonat” unele aspecte ale culturii lor, au păstrat altele. Limba romani, de exemplu, este întâlnită la aproximativ 60% din populație, unele triburi păstrează și îmbrăcămintea tradițională. Cu toate acestea, pentru a primi o educație sau un loc de muncă, romii de naționalitate română sunt adeseori obligați să se conformeze practicilor celorlalte etnii.

În timpul comunismului s-a încercat asimilarea populațiilor minoritare din România,

inclusiv a romilor. Că acest lucru a fost un eșec, reiese din recensământul din 1966, din rezultatele înregistrate în privința limbii. Ele arată zone semnificative în care se foloseau limbile minorităților în locul limbii române, care era dominantă. Din recensământ reiese că 42,5% din romii de naționalitate română au adoptat limba română, în timp ce 46,2% au păstrat limba romani, iar 8,7% (cu domiciliu în Transilvania) vorbeau limba maghiară (Gilberg, 1980:214-5).

Politica oficială în privința romilor s-a schimbat în anii '70. Ei au fost pur și simplu ignorați (Helsinki Watch, 1991:18). Spre sfârșitul acestei decade, Partidul Comunist Român (PCR) și-a dat seama că nu puteau pretinde pur și simplu că romii nu existau. În 1977 s-au făcut noi încercări de asimilare, chiar dacă succesul lor nu a fost prea mare, probabil din cauza „cultului personalității” al lui Ceaușescu și a guvernului care devenea tot mai naționalist. Cultura a devenit țintă a acestui sentiment. Cultura romilor a plătit din plin prețul acțiunilor întreprinse de regim. Romii sunt faimoși pentru talentul lor muzical, fapt recunoscut nu numai în România, ci pretutindeni. Pe măsură ce guvernul extindea cultura românilor, în detrimentul celei a minorităților, muzicienii romi erau excluși din ansamblurile de muzică populară. Limba romani a fost interzisă și ea, ceea ce însemna că romii care voiau să cânte, trebuiau să o facă în limba română (Helsinki Watch, 1991:20). Astfel de politici nu puteau face decât rău unei culturi care era deja considerată inferioară de către majoritate.

Examinarea relațiilor dintre romi și restul populației din România, mai ales cu autoritățile (subcapitolul 2.3), indică faptul că procesul de asimilare n-a creat nici o problemă până în anul 1989.

2.2.2. Rezistența minorității față de integrare sau acceptarea acesteia

Deoarece trăiau la periferia societății, romii de naționalitate română nu au fost afectați prea tare de procesul de integrare; după căderea comunismului nu au fost prea multe încercări de a integra romii (vezi 1.1). Manifestările de violență din partea comunității au făcut ca mulți romi să își piardă casele, fiind forțați, din cauza fricii, să plece din locurile în care trăiseră toată viața.

Această teamă i-a făcut pe mulți romi să părăsească România, căutând azil în altă parte. Imediat după căderea regimului Ceaușescu câteva mii de romi au emigrat, îndreptându-se mai ales spre Franța și Germania. 179.676 romi de naționalitate română au cerut azil în Germania, între 1990 și 1992. Principalele trei motive care au dus la aceasta au fost: „o înclinație normală spre modul de trai nomad”, trebuințe sau dorințe de factură economică și discriminarea etnică. Primele două motive sunt dintotdeauna atribuite romilor, în ciuda faptului că nomadismul a fost scos în afara legii în timpul comunismului și că sub 5% dintre romii de naționalitate română erau nomazi (vezi 1.2). Sărăcia este, în mod cert, o trăsătură a modului de trai a majorității romilor din România și, de fapt, și din alte țări. Cu toate acestea, frica reală –motivată–cauzată de violența de natură etnică i-a determinat pe mulți să plece (Braham, 1992:23-24). În ultima vreme, romii din România care au cerut azil au fost acceptați de Irlanda.

Departe de a fi integrați, marea majoritate a romilor din România sunt considerați paria societății. Stereotipurile abundă, iar mass media nu face nimic pentru a stăvili actele de discriminare. Mai mult, organismele statului tind să îi considere pe romi ca

pe o problemă socială și să îi trateze ca atare (Rostaș, 1998:2). Atâta timp cât această atitudine continuă, romii nu vor fi niciodată acceptați sau integrați în celelalte comunități din România.

2.2.3. Conștientizarea identității etnice sau naționale

În prezent, autopercepția comunităților de romi tinde să fie similară percepției pe care majoritatea o are despre aceștia (Save the Children, 1998:16). Cercetarea întreprinsă de Helsinki Watch pare să susțină următoarea teorie: „nu numai românii se uită de sus la țigani, dar chiar și țiganii îi abordează, frecvent, pe alți țigani cu aceleași stereotipuri” (Helsinki Watch, 1991:74). Bineînțeles, nu se poate spune că această atitudine este întâlnită la toți indivizii, depinzând de comunitatea specifică și de zona în care comunitatea trăiește. Discriminările din școală, capitolul 6, asigură autoperpetuarea acestui cerc vicios.

În cadrul comunității romilor de naționalitate română există o mișcare continuă spre dezvoltarea identității roma în arena politică. Dacă romii obișnuiți din România își neagă identitatea în public, intelectualii din cadrul acestei minorități nu se mai ascund în spatele unei identități majoritare. Deși înainte de 1989 aceștia din urmă nu recunoșteau că sunt romi, acum ei fac lobby pentru recunoașterea întregii comunități. Conștiința identității lor etnice s-a dezvoltat din identitatea socială dominantă de-a lungul secolelor de sclavie. O dovadă puternică o constituie numărul mare de partide formate după 1989 (Uniunea Democrată a Romilor, Federația Etnică a Romilor, Partida Romilor, Uniunea Romilor etc). După 1993, romii au fondat peste 100 de organizații non-guvernamentale. Scopul lor era să ofere sprijin educațional, să afirme tradițiile și cultura specifice romilor, să ofere sprijin în dezvoltarea economică și comunitară, să facă cercetări, să intervină în cazurile sociale, să combată prejudecățile și stereotipurile (F.Moisa, 2000).

Nicolae Gheorghe susține că datorită faptului că romii au fost excluși din procesul politic, procesul construirii națiunilor în Europa nu i-a afectat în aceeași măsură în care și-a lăsat amprenta asupra altor grupuri, de la cele sociale până la cele naționale. De abia acum comunitatea își îndreaptă atenția spre schimbarea identității sale stigmatizate. Un mijloc adeseori folosit pentru atingerea acestui scop este promovarea romilor ca minoritate națională. În România aceasta înseamnă că au un loc în parlament, alături de toate celelalte minorități naționale recunoscute. Cu toate acestea, identitatea națională s-ar putea să nu fie cel mai bun lucru pentru comunitatea roma atâta timp cât întărește statul național. În plus, statele care autopromovează faptul că au minorități etnice, fac acest lucru tocmai pentru a sublinia ideea că statul aparține unei majorități etnice (Gheorghe, 1997:158).

Folosirea tot mai frecventă a structurilor politice de către romii de naționalitate română este un indiciu clar al faptului că minoritatea conștientizează statutul său de minoritate națională. Faptul că cei care au pătruns în scena politică nu își mai ascund identitatea întărește natura „etnică” a statutului de rom în România.

Vasile Ionescu este de altă părere: „din moment ce romii erau recunoscuți ca minoritate națională și/sau etnică în 1990, autopercepția lor a fost împărțită între dispreț și autoapreciere. Autodisprețuirea (ca efect al stigmatizării și al internalizării acesteia) duce la disociere etnică, iar mai apoi la politici de asimilare. Acest aspect

este subliniat și de absența unor programe minime de prevenire și eliminare a rasismului; programele ar trebui să fie centrate pe această libertate. Asociațiile romilor care sunt implicate în campanii de evidențiere a autoaprecierii comunităților culturale ale romilor minimizează „decolonizarea” spirituală și importanța deconstruirii etnocentrismului cultural” (V. Ionescu, 2000).

2.2.4. Nivelul de omogenitate al identității minorității

În timpul erei comuniste romii nu erau nici măcar recunoscuți ca minoritate, iar încercările de asimilare forțată descrise mai sus erau menite să șteargă orice urmă de „diferență” pe care romii ar fi putut să o perceapă. Există și alte puncte de vedere cu privire la această politică a guvernului. Nicolae Gheorghe a transmis celor de la Helsinki Watch că părerea lui este că Guvernul României a avut de fapt intenții bune atunci când a promovat politica respectivă.

„De fiecare dată când guvernul dorea să facă ceva bun pentru țigani, începea prin a le da o locuință. În culturile europene, prezumția de bază a popoarelor sedentare este că a fi sedentar este cea mai bună alegere. Și chiar dacă premisa era probabil greșită și intențiile erau nu tocmai bune, cel puțin guvernul a încercat să îmbunătățească condițiile de trai ale țiganilor” (Helsinki Watch, 1991:17). Bineînțeles că acest lucru a avut un efect profund și de durată asupra comunității roma, mulți pierzându-și identitatea în acea perioadă.

Sfârșitul regimului represiv al lui Ceaușescu a adus minorităților din România speranța că în sfârșit vor avea și ei șansa de a se afirma într-o societate democratică. Însă pentru romi această schimbare nu a determinat decât o înrăutățire a situației. În sistemul socialist existau discriminări împotriva romilor, dar ele erau subtile. Marea majoritate a romilor intervievați de Helsinki Watch au afirmat că situația lor era mai bună în timpul lui Ceaușescu (Helsinki Watch, 1991:32). După evenimentele din decembrie 1989, incidentele de natură violentă îndreptate împotriva romilor au devenit alarmant de frecvente. Acest fapt poate explica într-o oarecare măsură discrepanța ce apare între numărul romilor înregistrat la recensământul din 1992 și numărul pretins a fi real de organizațiile romilor precum și de alții.

Observațiile d-lui Gheorghe, așa cum reies din capitolul precedent, indică în mod clar o clasă separată a romilor din România, o minoritate în cadrul minorității, care se distanțează de marea majoritate a romilor din comunitate prin aceea că sunt cu mult mai bine integrați în societatea celorlalte etnii. Cu toate acestea, faptul că recunosc identitatea lor și că doresc să lucreze pentru comunitatea roma ca întreg sugerează faptul că acești intelectuali ai romilor nu sunt de fapt așa de distanțați de comunitate cum s-ar părea.

Human Rights World Report arată că guvernul n-a luat suficiente măsuri pentru a opri discriminarea împotriva romilor care începe în școală, continuă cu procesul de găsire a unui loc de muncă și se sfârșește cu felul în care romii sunt tratați de polițiști (HRW, 1998, 1999, 2000).

2.3. Condiții politice și sociale actuale

2.3.1. Relația cu statul

Actele de violență din partea comunității și nevoia unui loc de muncă i-au forțat pe romii din comunitățile sedentare de până acum să își abandoneze casele. În cazul în care au existat acte violente din partea comunității li s-a interzis să se întoarcă. De aceea, mulți au sfârșit prin a locui la periferiile orașelor sau satelor în locuințe improvizate (ERRC, 1998:26). Contactul cu autoritățile se limitează la serviciile locale și regionale din sfera sănătății și a educației și, bineînțeles, cu poliția, prezentă peste tot. Amnesty International a avut de-a face cu dosare în care romii fuseseră asaltați de poliție în public, acțiuni care întăresc convingerea că violența împotriva romilor nu este o crimă (Amnesty International, 1995:25).

Din 1990 până în prezent, în România au avut loc peste 30 de conflicte în care romii au fost răniți, uneori fatal sau scoși din casele lor. Astfel de incidente încep de obicei de la o ceartă între unul-doi romi și unul-doi indivizi de altă etnie și se sfârșesc adeseori cu implicarea întregilor comunități. Autoritățile românești neagă natura interetnică a acestor incidente, dar faptul că nimeni n-a fost niciodată pedepsit la modul serios pentru comiterea unor astfel de crime împotriva romilor denotă atitudinea statului (Weber, 1998:221). Cercetările întreprinse de Helsinki Watch în 1991 au evidențiat faptul că nu numai că nu exista o protecție a comunităților de romi împotriva amenințărilor, dar statul acționase în nici un fel în privința drepturilor omului, prin acțiuni de pedepsire a indivizilor de alte etnii care comiteau crime împotriva romilor (Helsinki Watch, 1994:6).

La începutul anilor '90, Helsinki Watch pretindea că în România nu există dorința politică de a combate violența rasială îndreptată împotriva romilor și de a oferi suficientă protecție victimelor de etnie roma (Helsinki Watch, 1994:5). Ei au mai observat și câteva cazuri în care autoritățile afișau sentimente anti-roma, cum ar fi afirmația că incendierea caselor romilor „este făcută în interes public”. Afirmații ca cea de mai sus exprimă suficient de clar prejudecățile rasiale ale autorităților (Helsinki Watch, 1994:8).

Acțiunile întreprinse de autorități din 1990 înapoi reflectă această atitudine. După violențele din orașul Târgu Mureș, din 19-20 martie 1990, Helsinki Watch a remarcat că procurorul părea că încerca să îi găsească țapi ispășitori pentru evenimentele de atunci pe romii care fuseseră de față. Conform celor anunțate de procuratură, 24 din cei 31 de indivizi investigați în urma actelor de violență (care începuse ca o luptă de natură interetnică între români și maghiari) erau de etnie roma. Mai mulți romi au fost arestați apoi sub acuzația că posedau arme și că disturbaseră liniștea. Ultimii au fost judecați sub incidența Decretului 153, din 1970, care se adresa „paraziților ordinii socialiste”. Pe lângă faptul că acest decret era considerat o unealtă abuzivă inventată de regimul Ceaușescu, folosirea ei viola procesul. Avocatul din oficiu care îi apăra pe șapte dintre romi a cerut ca procesul să aibă loc în ziua următoare arestării lor. În plus, la proces au fost martori care autentificau nevinovăția acuzaților, în timp ce unul din martorii acuzației a anulat declarația anterioară spunând că fusese beat și că nu își putea aminti nimic din evenimentele petrecute în 20 martie. Apoi s-a dovedit că cel de-al doilea martor fusese arestat de mai multe ori în trecut și că el însuși făcuse închisoare pentru acte de violență. Romii, la rândul lor, au dat declarații contradictorii pe care nu le puteau citi din pricina lipsei de educație. Unul dintre acuzați pretindea că el a semnat declarația sub amenințare. În ciuda tuturor acestor fapte, acuzații au primit sentințe de la trei luni de muncă silnică până la 5 luni de închisoare. Avocată care i-a

apărat a declarat că fusese amenințată după ce acceptase să îi reprezinte pe romi în instanță și că ceilalți romi care fuseseră arestați în 20 martie nu fuseseră reprezentați de nici un avocat. Toți au primit pedeapsă maximă de 6 luni de închisoare (Helsinki Watch, 1990:7).

Instanțe ca cea de mai sus evidențiază nevoia schimbării atitudinii autorităților față de romi. În raportul din 1993, Federația Internațională Helsinki pentru Drepturile Omului (FIH) a notat că autoritățile românești aveau tendința de a eticheta grupurile de romi ca fiind „criminale”, ceea ce făcea ca problema atacurilor asupra comunităților de romi să fie considerată crime comise de romi. Celor de la FIH li s-a mai spus că în cazul în care erau distruse casele romilor reconstruirea lor era contingent asupra lipsei de acuzații aduse faptelor vinovate. FIH a găsit aceasta, asociat cu legitimizarea crimelor împotriva romilor prin stereotipizarea comunităților roma ca fiind deosebit de îngrijorător, la aceasta adăugându-se și sentimentele exprimate de autorități și care serveau la încurajarea violenței rasiale (FIH, 1993:3-4).

Situația este cu atât mai acerbă cu cât statisticile publicate de organele de poliție din România impută ofense specifice romilor, alt grup particularizat este cel al străinilor care comit crime în România. Autoritățile tind și ele să facă comentarii generale despre activitățile criminale ale minorității roma ca întreg, ceea ce face ca sentimentele îndreptate împotriva romilor să se amplifice și să crească posibilitatea apariției violenței comunității. Asociația romilor din România și-a afirmat poziția de opoziție împotriva acestei practici, dar ea a continuat. În arena publică politicienii extremiști și-au expus retoricile rasiste împotriva romilor fără nici un fel de cenzură. Pe date de 16 august 1998, Corneliu Vadim Tudor, liderul Partidului România Mare (PRM) a dat o declarație ce conținea un program format din 10 puncte ce urma să fie aplicat dacă partidul său câștiga alegerile din 2000. O parte a programului propunea izolarea „criminalilor romi în colonii speciale” pentru a „stopa procesul de transformare a României într-o tabără a țiganilor”. Pentru a răspunde țărilor care au adus critici cu privire la aplicarea drepturilor omului în România, în cazul țiganilor, el a promis să „deschidă granițele României și să izgonească criminalii romi direct în acele țări care pretind că le pasă de soarta lor” (Institutul de Relații Rasiale, 1999:35-36).

Oficialitățile locale au facilitat atacurile împotriva comunităților roma, atât prin încurajarea actelor violente care au avut lor, cât și prin pasivitate și acord tacit. Autoritățile guvernamentale sunt cunoscute pentru încurajarea frecventă a actelor comise de Garda Civilă, cum ar fi cel ce a avut lor în Hădăreni, județul Mureș în 1993. Incidentul a izbucnit când o ceartă dintre un etnic român și doi romi s-a sfârșit cu înjunghierea fatală a primului. Cei doi romi au fost uciși mai târziu de mulțime, în timp ce un al treilea a ars de viu când aceeași mulțime l-a împiedicat să iasă dintr-o casă în flăcări. Și casele altor romi au fost distruse (APADOR-CH, 1997:46). Un raport făcut de Helsinki Watch pretinde că aproximativ 170 de romi au fost obligați să fugă din sat (Helsinki Watch, 1994:24).

În 1998, în Valea Largă, județul Mureș familia Téglás a făcut o plângere formală împotriva familiei Harkó. Deoarece poliția a refuzat să se implice în cearta dintre cele două familii, pe data de 31 ianuarie 1998 a avut loc un conflict violent între ele: un membru al familiei Harkó a fost omorât, familia Téglás a fost forțată să plece din sat, iar casele lor au fost arse.

În ultima vreme, atacurile asupra romilor au fost comise de către autorități. Un astfel de incident s-a petrecut în București în 1992 când romii au fost atacați într-o piață de poliția militară. Ei au fost bătuți, proprietatea lor fiind distrusă în formă de răzbunare pentru o luptă ce a avut loc între un sergent major din poliția militară și un individ de etnie roma, eveniment care avusese loc cu două zile înainte și în urma căruia sergentul a trebuit să fie internat în spital. În urma incidentului, nici un polițist nu a fost pedepsit și nu s-a plătit nici un fel de compensație pentru distrugerea proprietății deoarece fusese înregistrată ca „neintenționată” (Helsinki Watch, 1994:18-19).

În perioada 1995 – 1996 poliția a făcut multe raiduri neanunțate în așezările romilor. De exemplu, au fost raiduri în Acîș și Mihăieni, județul Satu Mare în 25 august 1995; Colentina, București, de câteva ori în timpul verii lui 1996; Pata-Rât, județul Cluj, 23 iunie 1995; Bonțida, județul Cluj, în 25 februarie 1995 și 23 februarie 1996; Bălteni, județul Dâmbovița, de câteva ori în 1996. Unii au fost bătuți iar alții au fost forțați să urce în camioane și duși la secțiile de poliție unde au fost puși să facă curățenie. De obicei erau eliberați după câteva ore de către secțiile de poliție, fiind avertizați să nu spună nimănui ce li s-a întâmplat.

De regulă, romilor le este frică să vorbească în public despre aceste raiduri. Poliția a invitat echipaje TV la câteva raiduri și milioane de telespectatori au văzut cum trupe comando, folosindu-se de topoare au intrat în casele romilor, fără nici un fel de avertizare. Au văzut cum romi pe jumătate dezbrăcați încercau să-și ia ceva haine pe ei și cum erau trântiți la podea și li se puneau cătușe.

Centrul European pentru Drepturile Romilor a sesizat în 1996 că atacurile de acest gen din partea forțelor de ordine erau un lucru comun și că adeseori înlocuiau actele de violență comise de Garda Civilă, atât de des întâlnite înainte de 1990. Ele au fost exacerbate de o înțelegere din 1993 dintre România și Germania conform căreia Germania a deportat romi în România. Victimele potențiale ale violenței motivată rasial erau trimise într-o țară în care adeseori agresorii erau chiar autoritățile (Szente, 1996:10). Pretextul raidurilor întreprinse de poliție era de a „preveni” romii să nu comită „fapte antisociale”. Oricum acestea au servit la a-i înspăimânta, mai degrabă decât au obținut ceva practic (Weber, 1998:221).

APADOR-CH a observat că în cazul actelor de violență comise de Garda Civilă împotriva romilor, autoritățile locale au tendința de a stabili maniera în care actul violent s-a petrecut, dar nu și autorii lui. Conform celor spuse de organizație (o asociație legală care a format în 1996 un Birou Legal de Apărare a Minorității Roma), lipsa de acțiune în acest proces al autorităților locale se adaugă la ideea că romii sunt criminali violenți și că de aceea comunitățile își justifică faptul că au luat legea în propriile lor mâini (APADOR-CH, 1997:4).

Violența nu este singurul mod în care statul român și-a exprimat opinia cu privire la romi din 1990 încoace. Conform unui raport întocmit de Reuters în 1995, Guvernul României a înlocuit oficial termenul de „rom” cu cel de „țigan”, în ciuda faptului că ultimul este un termen peiorativ. Schimbarea a fost justificată ca fiind necesară pentru a aduce terminologia românească la unison cu cea folosită de unele organizații cum ar fi Națiunile Unite (Szente, 1996:11). O altă explicație constă în evitarea confuziei ce ar putea să apară între termenul de „rom”, respectiv cel de „român” (Kenrick,

1998:141). O dispoziție a Ministerului Afacerilor Externe a schimbat această situație la începutul anului 2000. Era stipulat faptul că Ministerul Afacerilor Externe nu avea dreptul să stabilească denumirea minorității roma și propunea utilizarea termenilor consacrați în relațiile internaționale. Schimbarea guvernului în 1996 i-a făcut pe mulți din cei care lucrau în domeniul drepturilor omului să spera că va avea loc o schimbare pozitivă. În alegerile locale organizațiile romilor au obținut locuri în consiliile locale și județene (I.Rostaș, 2000):

- în 1992 104 locuri și 2 primari adjuncți;
- în 1996 173 locuri și un primar;
- în 2000164 locuri.

Dar, aceste schimbări nu au adus o îmbunătățire considerabilă în felul de viață al romilor. Mass media a continuat să utilizeze discursuri încărcate de sentimente de ură și stereotipuri negative chiar și după ce partidele politice naționalist-extremiste au intrat în opoziție. S-au făcut multe cercetări în care sunt descrise multe exemple de discursuri pline de ură îndreptate împotriva comunităților roma. Potrivit raportului organizației “Human Rights Watch” pentru 1998 și 1999, romii au continuat să fie victime ale actelor de violență comise de poliție. Atât Centrul European al Drepturilor Romilor (European Roma Rights Center) cât și Comitetul Romilor de la Helsinki (Romanian Helsinki Committee) au îndemnat la investigarea cazurilor de acest fel și la pedepsirea celor vinovați de astfel de crime rasiale. Guvernul a avut tendința de a furniza informații inexacte și de a întârzia cu răspunsurile sau chiar de a nu le da deloc (Human Rights Watch, 1999). Potrivit celor spuse de Vasile Ionescu (V.Ionescu, 2000) nu există nici un mecanism menit să asigure minorității roma “cadru legislativ potrivit care să le asigure indivizilor ce aparțin minorităților naționale dreptul de a-și conserva, dezvolta și exprima identitatea lor etnică, culturală, lingvistică și religioasă”.

Un alt aspect important se referă la poziția statului cu privire la reabilitarea mareșalului Ion Antonescu. În iunie 1991 și în 1992, senatul a adus un omagiu la celebrarea morții mareșalului Antonescu. În iulie 1991, Congresul American a dat o declarație în care condamnă acest comportament, considerându-l un act antisemit, de intoleranță. Șase ani mai târziu, în 1997, Procurorul General al României a recomandat Curții Supreme să aprobe reabilitarea postmortem a membrilor Guvernului Antonescu (1940-1945) care au fost acuzați de crime de război. Din nou, Comisia pentru Securitate și Cooperare în Europa a protestat și cazul a fost închis. În 14 octombrie 1999, Camera Deputaților a votat o lege ce reabilita și compensa pe cei care folosiseră mijloace militare pentru a lupta împotriva sistemului comunist. O parte din acești luptători împotriva comunismului de la sfârșitul anilor '40 și din anii '50 erau membrii sau simpatizanți ai Gărzii de Fier care persecutaseră și omorâseră evrei și romi (Helsinki Commission Releases Letter to Secretary Albright on Romania, November 22, 1999) (vezi 1.1).

A. Discriminarea și violența rasială

Violența Comunității

În mai multe țări, victimele se confruntă cu importante obstacole în eforturile lor de a asigura respectarea legii cu privire la aceste atacuri. Un exemplu demn este România unde, între 1990 și 1996 comunitățile de romi au fost victimele unui număr

considerabil de incidente, în care unii și-au pierdut viețile, în vreme ce casele multora au fost incendiate. Doar în câteva cazuri din cele amintite s-au emis acuzații, fiind aduși în instanță doar unii dintre cei despre care se credea că au fost implicați, puțini dintre ei fiind și condamnați.

Un caz, care exemplifică această situație, este cel de la Hădăreni și care nu poate fi atât de ușor uitat de autoritățile românești. Pe 23 septembrie 1993, trei romi au fost uciși de o mulțime formată din români și maghiari din Hădăreni, județul Mureș. Acest incident a fost provocat de înjunghierea unui român de către unul dintre cei trei romi, mai devreme, în aceeași zi. Crima acestui rom a devenit o crimă colectivă, determinând izbucnirea unui pogrom împotriva acestora. După ce i-au ucis în bătaie pe cei doi frați romi implicați în înjunghierea românului, și i-au dat foc celui de-al treilea în propria lui casă, un grup de săteni au incendiat 14 case aparținând comunității roma și au distrus altele. În acea noapte, 175 romi, a căror familii locuiau în Hădăreni de aproximativ 70 de ani, au fost goniți afară din sat. Un apel la tribunal a redus sentințele a două persoane dintre cele condamnate de la 7 la 6 ani. Potrivit organizațiilor non-guvernamentale românești, guvernul susține acum că restricțiile împiedică acuzații ulterioare în majoritatea cazurilor de acuzare de la începutul anilor '90.

Liderul unui partid extremist aflat în opoziție a făcut o serie de declarații rasiste. Pe data de 16 august 1998, Corneliu Vadim Tudor, liderul Partidului România Mare și senator în Parlamentul României, a anunțat prin intermediul mass-media un “program în 10 puncte pentru conducerea țării” ce includea “izolarea criminalilor romi în colonii speciale” cu scopul de a “opri transformarea României într-o tabără de țigani”. La o altă întâlnire, un oficial din Ministerul de Interne declara, fiind întrebat cu privire la reacția autorităților față de progromurile împotriva romilor de la începutul anilor 1990, că “aceste conflicte au fost o reacție a majorității la comportamentul minorității roma”; romii nefiind, în viziunea lui, victime ale violenței rasiste. Aceste afirmații indică, la nivel micro, fenomenul stereotipiei rasiale care a afectat de mult timp comunitatea roma. Remarcile lui se bazează, aparent, pe comportamentul unor indivizi a căror conduită a fost generalizată pentru a o descrie pe cea a grupului de care aparțin. Această formă a stereotipiei etnice nu este doar incorectă dar și periculoasă (Max van der Stoep, 2000:44).

Pe data de 11 august 1997, cinci martori au văzut cum un etnic rom pe nume Cioc Liviu a fost bătut de 4 polițiști și un civil, pus într-o mașină și dus în pădure într-o stare critică și toate acestea doar pentru că a fost confundat cu un alt rom care furase de la un civil. Domnul Liviu a stat în spital în perioada 12 – 22 august, 1997, având nevoie de 22-24 zile de asistență medicală, potrivit raportului medical eliberat de Institutul de Medicină Legală. Plângerea sa depusă la Procuratura Militară Mureș nici nu a fost luată în considerare. Pe 9 aprilie 1998, Biroul pentru Drepturile Omului din cadrul Ligii PRO EUROPA a trimis o scrisoare Procuraturii Militare pentru a obține informații cu privire la caz și caseta pe care Cioc Liviu a înregistrat-o în timp ce polițiștii și primarii din Idiciu și Ibănești încercau să-l oblige să-și retragă plângerea.

Având în vedere scrisoarea cât și considerarea casetei ca probă, cazul a fost redeschis, dar în ciuda tuturor dovezilor, în 1994 – după doi ani de investigații – Procuratura Militară a decis că ofițerii de poliție au comis doar o “greșeală” dându-i voie civilului să-l bată pe Cioc Liviu. Conform versiunii Procuraturii, polițiștii nu au participat la

bătaie, neoferindu-se nici o explicație pentru faptul că Cioc Liviu a fost forțat să intre în automobil și apoi dus în pădure. Pe baza acestei decizii, polițiștii implicați au fost absolviți de orice responsabilitate iar Poliția Județului Mureș i-a pedepsit pe doi dintre cei patru polițiști cu cinci zile de muncă fără plată.

În afară de cele menționate, se adaugă și faptul că unii romi sunt excluși din cadrul asistenței medicale publice pentru că nu posedă certificate de naștere, buletine de identitate sau alte dovezi oficiale cu privire la înregistrarea rezidenței lor. Cotidianul românesc "Ziua" relatează pe data de 7 septembrie 1999, că romilor care nu au mijloacele necesare pentru a plăti serviciile medicale fie o dovadă a asigurării medicale, li se interzice accesul în Spitalul Județean Iași. Asistența medicală publică este oferită, conform legilor în vigoare, tuturor cetățenilor care sunt încadrați în muncă, care plătesc taxe, și sunt înregistrați oficial ca șomeri. Mulți romi din zonă nu sunt însă înregistrați oficial și din această cauză, conform Casei de Asigurări Medicale, nu pot beneficia de asistență medicală gratuită (Max van der Stoel, 2000:122).

De cele mai multe ori, femeile roma sunt conștiente de nevoia de a-și schimba modul de trai pe perioada sarcinii, inclusiv în ceea ce privește alimentația, necesarul de vitamine, efortul fizic și munca. Această situație a fost prezentată într-un proiect comun UNICEF/Rromani CRISS care a avut ca subiect problema sănătății, proiectul desfășurându-se în Balta Arsă, România. Femeile roma, comparativ cu celelalte femei, dau o importanță mai mică îngrijirii prenatale. Tendința aceasta este influențată de aceiași factori care afectează îngrijirea lor medicală în general, și anume lipsa fondurilor sau neîncrederea în instituțiile medicale ce nu aparțin de comunitatea roma. În plus, femeile nu acordă prioritate propriei nevoi de ajutor medical, studiile sugerând că multe dintre ele nu concep sănătatea proprie ca factor semnificativ în luarea deciziilor (Max van der Stoel, 2000:124).

În ultimii ani am fost martorii unor schimbări în bine. O hotărâre guvernamentală adoptată în 1997 a dus la înființarea unui Consiliu al Minorităților Naționale pentru a îndruma Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale în rezolvarea problemelor legate de minorități. Consiliul este compus din "reprezentanți ai tuturor organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale ce au fost legal fondate până la data de 27 septembrie 1992" (Max van der Stoel, 2000:142).

Pentru a ajuta România să îndeplinească criteriile de aderarea la UE, mai ales cel legat de politica de protecție a minorităților, Comisia Europeană a facilitat accesul guvernului român la un program PHARE, în valoare de 2 milioane ECU. În august 1998, s-a creat o sub-comisie inter-ministerială a minorităților naționale, condusă de președintele Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale (DPMN), pentru a elabora o strategie națională, iar în noiembrie 1998, guvernul a creat o sub-comisie inter-ministerială pentru problemele comunității roma, condusă de șeful Biroului DPNM pe problemele comunității roma și de un reprezentant al Grupului de Muncă al Asociațiilor Romilor (Max van der Stoel, 2000:148).

Acest program PHARE se derulează acum, potrivit celor spuse de Florin Moisa (F.Moisa, 2000), având ca agenții de implementare MEDE European Consultancy și Minority Rights Group International. În prima fază, guvernul împreună cu reprezentanți ai comunității roma a elaborat o strategie națională pentru îmbunătățirea situației cetățenilor roma, ca apoi să treacă la proiectarea și implementarea unor

programe-pilot inovatoare, reprezentanții comunității roma participând direct și de această dată (Max van der Stoel, 2000:148).

Membrii comunității roma din România susțin că nu au fost consultați de reprezentanții guvernului responsabili cu dezvoltarea propunerii inițiale din partea UE sau a unor termeni de referință ai programului PHARE. Pentru a-și expune nemulțumirile legate de excluderea lor din acest proces, reprezentanții a 36 de organizații roma non-guvernamentale s-au întâlnit în Mangalia, România, pe 22-23 ianuarie 1999, unde au format un Grup de Muncă care urma să negocieze cu guvernul elaborarea strategiei naționale. La această întâlnire, au fost aleși ad hoc opt specialiști pentru a reprezenta comunitatea roma la o întâlnire cu reprezentanți guvernamentali, care a avut loc în 28-29 ianuarie, 1999 (Max van der Stoel, 2000:148).

Această întrunire a fost organizată și mediatizată de un proiect american axat pe relații etnice (Project on Ethnic Relations), în speranța că ar putea contribui la rezolvarea unor probleme prioritare. La această întâlnire, la care au participat și reprezentanți ai Comisiei Europene și ai Consiliului European, negociatorii romi au propus un plan menit să asigure participarea comunității roma la procesul de elaborare a strategiei naționale (Max van der Stoel, 2000:148).

În Sibiu, România, la o altă întâlnire, în februarie 1999, coaliția reunită a conducătorilor comunității roma a ales un Sindicat al Asociațiilor Roma compus din 15 membri, care să-i reprezinte în discuțiile cu reprezentanții guvernului. Acest grup a elaborat o listă cu 27 de specialiști romi, în domenii relevante pentru strategia națională, dintre care opt, sperau ei, să participe la ședințele sub-comisiei guvernamentale însărcinată cu problemele comunității roma. La mijlocul lunii martie 1999 guvernul a acceptat participarea lor la ședințele sub-comisiei, acest angajament fiind autentificat prin semnarea unui protocol de către Sindicat și DPNM pe 3 mai 1999 (Max van der Stoel, 2000:148).

Reprezentanții comunității roma au participat recent la ședințele sub-comisiei, acolo fiind prezenți reprezentanți ai ministerelor importante. După cum s-a precizat, acest organism are, prin natura sa, un rol consultativ, fiind cel care va face recomandări comitetului inter-ministerial; dar este cel din urmă organism care va lua decizii finale cu privire la elaborarea și implementarea strategiei guvernamentale la nivel național, cu privire la comunitatea roma. Liderii comunității roma participă la luarea deciziilor guvernamentale în vederea elaborării unei strategii naționale (I.Rostaș, 2000). În vreme ce reprezentanții acestora au reușit astfel să primească un loc la masa sub-comisiei, eficacitatea finală a acestui proces de consultanță se va vedea în momentul în care opiniile lor vor fi reflectate de politica națională cu privire la comunitatea roma.

Elaborarea unui proiect de lege împotriva tuturor formelor de discriminare așteaptă să fie semnat de ministerele relevante, pentru a fi înaintat apoi parlamentului (Max van der Stoel, 2000:53). Între timp, România a dezvoltat mecanisme pentru medierea conflictelor, având rezultate aparent pozitive, cel puțin în unele regiuni. Inițiativele românești au fost subminate de un val de violență colectivă îndreptată împotriva comunității roma între 1990 și începutul anului 1996 și de eșecul poliției în asigurarea protecției lor, în majoritatea acestor cazuri, poliția română “fiind văzută ca având o contribuție, directă sau indirectă, la severitatea acestor incidente și la consecințele lor

asupra cetățenilor roma” (Max van der Stoel, 2000:55).

Cu ajutorul Proiectului despre Relațiile Etnice și al Departamentului American de Administrare a Justiției, a Universității din Louisville, Inspectoratul General de Poliție a dezvoltat un program de îmbunătățire a relațiilor dintre cetățenii romi și poliția română menit a spori capacitatea celei din urmă de a acționa eficient în situațiile tensionate ce apar între comunitățile roma și alte comunități. Primul pas făcut de poliție a fost acela de a organiza întruniri între reprezentanți ai poliției și conducători ai comunității roma, pentru a “identifica problemele pe care comunitatea roma le are și pentru a construi împreună pacea socială și o comunitate mai puternică”. Un punct important al programului a fost stabilirea unor întâlniri regulate între polițiști și reprezentanții romilor, și ai altor comunități, atât la nivel local cât și la nivel național (Max van der Stoel, 2000:55).

Liderii comunității roma nu sunt toți la fel de entuziasmați de inițiativele guvernamentale. Unii privesc cu teamă transformarea programului guvernamental, inițial “Program de prevenire a violenței colective” din cadrul Inspectoratului General de Poliției subordonat Ministerului de Interne, în “Institutul pentru Cercetarea și Prevenirea Criminalității”. Conform punctului lor de vedere, aceasta înseamnă că un program inițial conceput pentru a spori protecția cetățenilor roma de către poliție, era preocupat de nivelul criminalității romilor” (Max van der Stoel, 2000:56).

Totuși, simplu fapt că Inspectoratul General de Poliție a stabilit un program de comunicare cu liderii comunității roma, facilitează exprimarea îngrijorărilor lor. În 1997, asociațiile romilor au negociat un protocol cu inspectoratul pentru a-și prezenta plângerile cu privire la maniera în care poliția tratata comunitățile roma; protocolul a intrat în vigoare în 1998. O parte din liderii roma implicați în această inițiativă și alții familiarizați cu ea, sunt de părere că într-adevăr există îmbunătățiri în ceea ce privește relațiile poliției cu comunitățile roma. Ei se referă în particular la situația din orașul Sibiu unde reprezentanți ai poliției, ai comunității roma și ai altor comunități se întâlnesc regulat și caută să negocieze metode comune de rezolvare a problemelor (Max van der Stoel, 2000:56).

Potrivit lui Florin Moisa, “Partida Romilor”, asociația politică cea mai importantă a cetățenilor de etnie roma, a semnat protocoale cu inspectoratele de poliție cu scopul de a preveni criminalitatea în interiorul comunităților roma și de a evita eventualele abuzuri din partea poliției. (F.Moisa, 2000). Vasile Ionescu estimează că în 1998 “existau 2.500 plângeri penale împotriva senatorului C. V. Tudor, fiind cel care a propus închiderea romilor într-un lagăr. Asociațiile roma au cerut instituțiilor statului să se implice în această problemă, dar cererea lor nu a primit nici un răspuns” (Ionescu, 2000).

2.3.2. Relațiile cu grupul etnic/național dominant din societate

De la căderea comunismului, în România numărul incidentelor de natură naționalistă sau etnică a crescut considerabil. În timp, ținta unor astfel de incidente au fost minoritățile, romii, cei mai vulnerabili membrii ai societății, fiind considerați țapi ispășitori atât de către autorități cât și de către populația majoritară (Helsinki, 1994:7).

Între 1990 și 1995, în România, violența comunitară îndreptată împotriva romilor era

o practică des întâlnită. Problema nu era doar a unei singure părți. În vreme ce atacurile au fost cauzate de o crimă comisă de un rom împotriva unui cetățean de altă etnie, toate comunitățile de diferite etnii s-au întors împotriva populației roma locale (Braham, 1992:17), (un bun exemplu fiind Hădăreni), fapt întâmplat și în alte câteva orașe și sate din România. Persoanele de altă etnie decât roma sunt arareori, sau chiar niciodată, aduși în fața justiției pentru aceste atacuri, chiar dacă romii sunt uciși.

Primele episoade de violență comunitară nu au fost publicate în presa națională. În Virghiș, județul Covasna sătenii au ucis doi romi și au distrus două case pe data de 24 decembrie, 1989; în Turulung, județul Satu Mare, un copil a dispărut și 36 de case au fost incendiate în 29 ianuarie 1990; în Lunga, județul Covasna, populația de altă etnie decât roma a ucis patru romi și au incendiat 6 case în data de 5 februarie, 1990.

În 13-15 iunie 1990, minerii din Valea Jiului aduși cu ajutorul unor trenuri speciale pentru a anihila demonstrațiile anti-Iliescu din capitală, au luat o pauză în îndeplinirea misiunii lor dubioase și, împreună cu polițiștii, au făcut raiduri prin așezările romilor din suburbiile Bucureștiului, distrugând apartamente și case, nenorocind în bătaie bărbați și violând femei. Mulți dintre bărbații romi reținuți de poliție s-au reîntors acasă, doar după câteva săptămâni, fără a fi acuzați de ceva. Apoi au urmat alte acte de violență: în Cuza Vodă, județul Constanța, niște localnici plini de furie au incendiat 34 de case în 10 iulie 1990, iar în Cașinul Nou, județul Harghita, sătenii au dat foc la 29 de case în 12 august 1990.

Primul caz ajuns în atenția publicului larg s-a petrecut în județul Constanța, în satul Mihail Kogălniceanu unde, în 9 octombrie 1990, câțiva oameni plini de furie au incendiat 36 de case, iar pe alte 4 le-au distrus, devenind de nelocuit. Autoritățile nu au făcut nimic pentru a identifica făptașii. Reacția oficială la astfel de “conflicte sociale” a fost că acestea sunt de înțeles “din punct de vedere emoțional”, comunitățile roma din toată țara începând a fi supuse amenințărilor. Li se spunea că dacă nu se “comportă cum se cuvine”, vor sfârși asemeni celor din satul M. Kogălniceanu.

Aceste amenințări au fost transpuse în fapte: în primăvara anului 1991, romii din câteva așezări vecine din județul Giurgiu au fost alungați din casele lor. În Bolintinu Deal, județul Giurgiu, un oraș cu 7 000 locuitori, dintre care 150 romi, locuitorii au incendiat 22 de case și au distrus alte două în noaptea dinspre 7 spre 8 aprilie 1991.

În duminica Paștelui Ortodox, 7 aprilie 1991, cu puțin înaintea miezului nopții, un bărbat de altă etnie decât roma pe nume Cristian Melinte a pornit spre București cu mașina. Ion Tudor a oprit mașina și l-a rugat pe Melinte să îl ia cu el. Refuzul acestuia din urmă a fost urmat de o ceartă, după care Tudor l-a înjunghiat pe Melinte care a murit pe loc. Poliția l-a prins și arestat pe Ion Tudor două ore mai târziu. În dimineața următoare – luna Paștelui – la ora 9 a.m. indivizi necunoscuți au pornit o sirenă și aproximativ 2 000 de locuitori ai satului s-au adunat în centrul localității. Poliția i-a informat pe romi că ar face mai bine să fugă.

În scurt timp, o mulțime formată din membrii altor etnii a trecut de la o casă a romilor la alta – casele erau dispersate prin tot satul – prădându-le și incendiind 22 dintre ele. Când, o lună mai târziu, 34 dintre romii alungați au încercat să reocupe una din case, 2.000 de cetățeni s-au adunat din nou și au incendiat acea casă împreună cu alte două

ce aparțineau comunității roma.

Pe data de 17 mai 1991, ca urmare a faptului că un rom a înjunghiat un barman, trei mii de locuitori ai satului Ogrezeni, județul Giurgiu, s-au adunat și au distrus 7 case ce aparțineau comunității roma. Sătenii din satul învecinat – Bolentinu Vale – s-au adunat și ei pentru a-și exprima solidaritatea față de sătenii din Ogrezeni și au incendiat 13 din casele romilor, pe data de 18 mai. În Găișeni, tot în județul Giurgiu, sătenii au incendiat 3 case și au distrus alte 6 pe 5 iunie.

În Plăieșii de Sus, județul Harghita, o comună cu 3.200 de locuitori dintre care 200 romi, sătenii au incendiat 28 de case și au ucis un rom pe data de 9 iulie 1991. Acest act de violență a fost declanșat de incidentul din 6 iulie 1991, când patru romi l-au bătut pe Ignác Daró, un paznic, pentru că a intervenit în timp ce ei își băteau calul. La puțin timp după incident, mulțimea a bătut doi cetățeni roma bătrâni, nevinovați, pentru a se răzbuna; din cauza rănilor suferite, unul dintre bătrâni, domnul Ádám Kalányos, a murit.

Între timp, poliția i-a arestat pe cei patru romi, iar două zile mai târziu a apărut un avertisment în zona unde se aflau casele familiilor de romi, informând cetățenii că în 9 iunie, duminică seara, casele lor urmau a fi incendiate. Comunitatea roma a informat atât poliția cât și autoritățile municipale, dar totul a fost în zadar; nimeni nu a intervenit. Duminică după-amiază ei s-au refugiat în grajdul cooperativei locale. Un grup organizat de săteni a tăiat firele electrice care duceau la casele comunității roma – pentru a evita un scurtcircuit care ar fi lăsat tot satul fără curent electric -, au doborât stâlpul telefonic care făcea legătura satului cu orașul Miercurea Ciuc, pentru ca apoi să incendieze toate cele 28 de case ale romilor. Alte acte violente au urmat în Vălenii Lăpușului, județul Maramureș, în 13 august 1991, unde sătenii au incendiat 18 case, și în Cărpiniș, județul Timiș, în 17 martie 1993, unde au fost distruse 5 case. Cu toate acestea, la momentul respectiv, mass-media nu prezenta nici un interes pentru astfel de subiecte.

Întâmplarea din Hădăreni, județul Mureș, a adus încă o dată în atenția marelui public actele de violență săvârșite împotriva romilor. Trei cetățeni romi au fost uciși, 14 case au fost incendiate și 4 case au fost distruse – toate pe data de 20 septembrie 1993, ziua în care România a devenit membră a Consiliului European. Hădăreni este un oraș cu aproximativ 900 de locuitori, din care cel mult 125 sunt romi.

Pe 20 septembrie, 1993, un grup de cetățeni romi așteptau într-o stație de autobuz pentru a ajunge în Luduș, o localitate învecinată. Unul dintre ei s-a certat cu un român, Gligor Chițan, care l-a luat în bătaie de joc. După ce l-a trântit pe Chițan la pământ, cetățeanul rom, temându-se de reacția celor trei fii ai lui Chițan și a celorlalți aflați prin apropiere, a încercat să fugă. În timpul încăierării care a urmat, cetățeanul rom, Rupa Lupian Lăcătuș, l-a înjunghiat pe Crăciun Chițan cu cuțitul. El a părăsit locul faptei imediat împreună cu fratele său Pardalian Lăcătuș și cumnatul lor Zoltan Mircea și s-au adăpostit în casa unui sătean rom care nu era acasă la momentul respectiv. În fața casei s-a adunat imediat o mulțime de oameni.

Ofițerii de poliție care au ajuns la locul faptei nu au reușit să pătrundă în casă și să-i aresteze pe cei aflați înăuntru. Mulțimea, plină de nerăbdare, a incendiat casa și i-a omorât în bătaie pe cei doi romi în timp ce încercau să scape din incendiu. Al treilea

bărbat, Zoltan Mircea, a fost găsit ulterior în casă, carbonizat. După ce au ajuns în sat și alți polițiști, mulțimea s-a împărțit în grupuri mici ce au incendiat alte 13 case și alte patru au fost rase de pe fața pământului, în timp ce polițiștii, se pare, nu au făcut nimic pentru a-i opri. Ei au asistat și s-au asigurat să nu fie vreun accident rutier, deoarece satul este pe marginea unei șosele importante.

Guvernul a promis o acțiune rapidă în urma aceluiași incident. Pentru o vreme, se părea că oficialitățile vor putea opri alte incidente de violență comunitară, totuși, optimismul nu a durat mult timp. În Racșa, județul Satu Mare, în 29 mai 1994, sătenii au incendiat 9 case; în Băcu, județul Giurgiu, pe data de 7 ianuarie 1995, localnicii au dat foc la 4 case și au rănit grav 2 romi. Casele romilor din aproximativ 30 de așezări din toată țara, au fost incendiate de la căderea regimului Ceaușescu, de către mulțimi ce au aplicat pedepse colective comunităților locale ale romilor.

Cercetările publicate în 1995 au arătat că 40% din populația de altă etnie decât roma aveau păreri “foarte nefavorabile” cu privire la aceștia, iar 34% aveau păreri “nefavorabile”. În toate regiunile țării, opiniile cu privire la populația roma înclinau către “nefavorabil”, cu toate că unele grupuri, precum maghiarii, aveau o atitudine puțin mai bună (Abraham, 1995:15). Cu toate acestea, cercetarea susține de asemenea că opiniile nu sunt fundamentate pe “etnicitatea roma” ci, mai degrabă, pe “stilul de viață” al minorității și pe maniera în care ei se afirmă (Abraham, 1995:16).

Într-un sondaj de opinie condus de Centrul pentru Sociologie Urbană și Regională în luna decembrie 1997, 67% din cei chestionați au declarat o poziție nefavorabilă legată de etnia roma. Grupele de vârstă care declară “atitudini nefavorabile” sunt cele de treizeci de ani sau mai tineri. Faptul că populația tânără manifestă astfel de opinii, înseamnă că situația ar putea foarte ușor evolua negativ odată cu trecerea timpului dacă, ceea ce este probabil, acești indivizi își mențin atitudinea lor negativă și o transmit tinerelor generații (I.Rostaș, 1998:4).

Mădălina Voicu și Monica Șerban (Institutul de Cercetare a Calității Vieții – M. Voicu, M. Șerban, 2000) au analizat cercetările și sondajele efectuate din 1993 până în 1999. Ele au căutat să vadă dacă a existat vreo schimbare în nivelul prejudecăților față de comunitatea roma; au remarcat că numărul acestora era considerabil mai mic în comparație cu cel anterior. Un nivel înalt al prejudecăților față de populația roma s-a observat în anul 1993, apoi acesta a scăzut. O explicație pentru diminuarea acestuia poate fi faptul că societatea românească este angrenată într-un proces de democratizare și din acest motiv populația a devenit mai tolerantă față de “alteritate”. În ciuda tuturor acestor constatări, conform barometrului etnic mai-iunie 2000, gradul de respingere a romilor încă înregistrează un nivel înalt (încă există un procent semnificativ de români care nu ar permite populației roma să trăiască în România: 38% - “Nu aş permite populației roma să trăiască în această țară” (Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice, 2000).

Organizațiile naționaliste folosesc de asemenea un discurs instigator la adresa comunității roma. *Vatra Românească* este un grup naționalist extremist care a luat naștere în Târgu Mureș la puțin timp după căderea comunismului. Se presupune că este factorul determinant al violențelor care s-au petrecut în martie 1990. *Vatra* îi tratează într-un mod aparte pe cetățenii romi, exprimându-și obiectivul ca “o luptă sângeroasă împotriva țiganilor și a celorlalte minorități”. Organizația pretinde că

“pământul sfânt al României a fost batjocorit de asiatici, huni, țigani și alți vagabonzi”. Tratatul actual aplicat țiganilor în România și în alte țări din regiune este văzut de către Donald Kenrick “mai degrabă ca o epurare etnică decât ca un genocid, o încercare de a-i determina pe țigani să emigreze în masă” (Kenrick, 1998:60). Echilibrul dintre libertatea opiniei și protecția împotriva rasismului a grupurilor minoritare, este unul fragil dar este vital pentru supraviețuirea populațiilor roma din Europa de Est. Examinarea cazurilor de violență împotriva romilor din 1990 înapoi indică în mod evident atât atitudinea populației în ceea ce îi privește pe romi cât și lipsa bunăvoinței guvernului de a face ceva pentru a schimba această atitudine.

Cu toate că Iulius Rostaș afirmă că “după 1996 nu a existat violență comunitară împotriva comunităților roma”, raportul asupra situației din România întocmit de “Human Rights Watch” contrazice această afirmație (I. Rostaș, 2000, HRW, 2000).

Mass-media este de asemeni o sursă activă de stereotipuri anti-roma. O serie de titluri apărute în două ziare naționale în perioada mai-iulie 1998, demonstrează foarte clar această atitudine. **“O lichidare de conturi sângeroasă între doi țigani”** (Adevărul, 20 mai 1998), **“Procesul lui Fane Căpățână – Confruntare între mafiele țigănești”** (Adevărul, 24 iunie 1998), **“Țiganii din Căzănești se bat pentru aluminiul furat”** (Adevărul, 13 iulie 1998), **“Luptele dintre mafiele țigănești iau o pauză – Vinovații “asaltului de la Străulești” au fost arestați”** (Ziua, 14 iulie 1998), **“Două cete de țigani înarmați cu bâte de baseball s-au bătut în zona ștrandului Tineretului”** (Ziua, 29 iulie 1998).

Vasile Ionescu (V. Ionescu, 2000) susține că procedând astfel, se încalcă stipulațiile Constituției referitoare la orice formă de discriminare (articolul 30, Constituția României, 1991). În luna august, Guvernul României a dat o ordonanță de urgență pentru a combate orice tip de discriminare. În afara articolelor care dezinformau, dând naștere stereotipurilor negative, există cele care sunt pure invenții. Acesta este și cazul unui articol publicat în *Transilvania Jurnal* (un ziar regional) pe data de 25 iulie, 1998 de către Oana Patricia, cu titlul **“Tragedia unei familii din Arad – I-au scos ochii pentru a-l face cerșetor”**. Ziarista prezintă povestea unei persoane care bătea un grup de romi. Persoana respectivă explică, într-o jumătate de pagină, cum fiul său a fost răpit de țigani, i s-au scos ochii și apoi a fost pus să cerșească. După ce și-a găsit fiul, el a jurat să bată fiecare rom pe care îl întâlnește. *“ I-au scos ochii copilului meu cu un fier înroșit în foc. Altei persoane i-au tăiat mâna, în timp ce altuia i-au tăiat picioarele punându-l pe linia ferată pentru a-i transforma în cerșetori. Spuneți-mi, există legi care să mă salveze de la așa ceva? Și eu sunt fericit pentru că, cel puțin, mi-am găsit copilul, chiar dacă este orb. Însă, ce se întâmplă cu alți părinți?”*

Liga PRO EUROPA a trimis o scrisoare pe data de 28 iulie 1998 șefului Poliției Județului Arad pentru a cere informații cu privire la evenimentul descris în articol. Șeful poliției din Arad a spus că nu este înregistrat nici un astfel de caz. Astfel s-a dovedit că articolul a fost doar o invenție, o “poveste bună” pentru vânzarea ziarului.

2.3.3. Relațiile cu alte minorități, dacă există

Violența comunitară împotriva romilor a fost o trăsătură caracteristică a relațiilor dintre cetățenii roma și maghiarii din România, ca de altfel și a relațiilor dintre comunitatea roma și populația majoritară. În anumite momente românii și maghiarii

și-au unit forțele pentru a ataca comunitățile roma locale (Weber, 1998:220), un asemenea incident având loc în 1990 în Cașinul Nou, o localitate predominant maghiară din județul Harghita. Pe data de 11 august a acelui an, întreaga populație roma a fost izgonită din localitate, iar casele lor au fost incendiate sau distruse prin alte mijloace. Poliția nu a făcut nimic pentru a preveni actele de violență, ca urmare marea majoritate a romilor nu s-au mai întors în localitate, ci au mers în satul vecin, Plăieșii de Sus, sau la București. Printre martorii acestui eveniment se afla, la o oarecare distanță și un rom; dar lui nu i s-a cerut să dea declarații. Maghiarii a căror dovezi au fost luate în considerare de investigatori au amintit crime anterioare comise de membrii comunității roma pentru a justifica atacul. Toți au negat participarea la evenimente și susțineau că a fost prea întuneric ca să fi văzut cine au fost autorii. Potrivit Asociației pentru Apărarea Drepturilor Omului, APADO, romii care nu s-au întors în localitate nu au primit niciodată vreo compensație pentru pierderea proprietății (APADO, 1997:15-16).

Minoritatea roma trebuie să facă față prejudecăților din partea tuturor celorlalte minorități din România. Cercetările efectuate în 1995 au arătat că ei sunt respinși 100% de comunitatea germană, de 50% din membrii comunității maghiare, 63% de celelalte naționalități (ucraineni, evrei, ruși lipoveni etc.) și, poate cel mai șocant, este faptul că și de 24% din membrii comunității lor. Doar 5% din indivizii chestionați nu au dat un răspuns la întrebarea cu privire la minoritatea roma, un indicator clar al faptului că problema roma este conștientizată de public. Populația rurală situează minoritatea roma pe o poziție mai favorabilă (22%) decât populația urbană (16%), potrivit studiului efectuat (Abraham, 1995:103). Etnobarometrul mai-iunie 2000 arată că atitudinea negativă a maghiarilor în ceea ce privește comunitatea roma (Nu aș permite cetățenilor roma să trăiască în această țară) s-a diminuat, atingând un nivel similar cu cel al românilor (40,7%). (Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice, 2000).

2.3.4. Relațiile dintre regiunile locuite de minoritate și autoritățile centrale

Minoritatea roma din România nu ocupă o regiune anume iar prezența lor este imposibil de definit în termeni geografici. Ei trăiesc în toate regiunile României și se mută frecvent, de cele mai multe ori din cauza violenței comunitare (Weber, 1998:221). Din acest motiv nu se poate vorbi despre "relații între zonele locuite de comunitatea roma și autoritățile centrale" în același fel cum această formulă se aplică în cazul altor minorități.

După cum s-a subliniat în subcapitolul 2.3.1., autoritățile române tratează în mod discriminator minoritatea roma, atât direct, prin nepedepsirea celor care comit crime împotriva romilor, cât și indirect prin lipsa unei legislații adecvate care să protejeze drepturile acestei minorități.

3. LIMBA

3.1. Descrierea limbii

3.1.1. Familia lingvistică

Mulți romi din România vorbesc, pe lângă limba specifică regiunii în care se întâmplă

să se afle, fie ea română, maghiară sau oricare alta, și limba romani. Această limbă are un vocabular limitat și se aseamănă foarte mult cu limba vorbită în prezent în India. Este o părere general acceptată că etnicii romi sunt descendenții indienilor de castă inferioară, parte a castei Dome care erau muzicieni și împletitori de funii (Moss, 1993:138).

În Ungaria, secolul al XVIII-lea, s-a efectuat un studiu pentru a compara limba romani cu limbile indiene și care, se pare, indica faptul că există o legătură foarte strânsă între ele. Această legătură a fost ulterior confirmată de lingviști, iar cercetările mai recente arată că aceste descoperiri erau deja înregistrate de istorici arabi și persani (Liegeois, 1995:7).

Din punct de vedere structural, este o limbă flexibilă, ceea ce înseamnă că terminațiile cuvintelor variază pentru a exprima concepte precum genul și cazul, ca și în limba latină (Kendrick, 1998:68). Există cinci sau șase cazuri, două genuri (masculin și feminin) și câteva timpuri (Kendrick, 1998:137).

3.1.2. Dialecte și unitate; conștiința lingvistică

Lingviștii susțin că, deși limba romani a intrat în Europa într-o formă unitară, s-a divizat într-o serie de numeroase dialecte, multe dintre ele fiind influențate de limbile majoritare ale statelor în care trăiesc populațiile roma. Se estimează că există între 13 și 30 de dialecte și că 80% din populația roma din Europa vorbește unul dintre acestea (Kenrick, 1998:68). Totuși, aceste dialecte se pot clasifica în două grupe majore: “valah” și “non-valah”. Cel din urmă predomină în România și a fost influențat de limba română (Rommel, 1993:226).

Cu toate acestea, în climatul actual din România este dificil să se dezvolte limba romani. Ea nu este interzisă în public, ci este chiar predată într-un număr foarte mic de școli, dar datorită nivelului înalt de discriminare, directă și indirectă, cu care se confruntă comunitatea roma din România, mulți își neagă originea etnică și astfel și limba. Adeseori, generațiile tinere nu au învățat niciodată romani și vorbesc limba majorității din regiunea în care trăiesc.

3.1.3. Instrumente ale cunoașterii: descrierea limbii și a normelor (istoria formei scrise și a standardizării)

Înainte de 1990, nu exista o formă standard a limbii romani. Se scria în forme diferite în fiecare țară, folosindu-se, în cea mai mare parte, alfabetul limbii majoritare. În 1990 a fost organizat cel de-al patrulea congres mondial al romilor, lângă Varșovia. La acest congres s-a luat decizia de a unifica dialectele într-o formă standardizată a limbii. Congresul a acceptat, cu mici rețineri, sistemul de scriere propus, dar este deja pe cale să se bucure de acceptarea generală (Kenrick, 1998:68).

3.2. Istoria limbii

3.2.1. Origini

Este dificil de a ajunge la un consens în ceea ce privește originea limbii romani; se crede că este înrudită cu Punjabi și Hindi și că provine din India de unde a fost

răspândită odată cu migrația inițială (Kenrick, 1998:68). Multe studii par să susțină această teorie (vezi 3.1.1.). Studii efectuate de un pastor maghiar care studia în Olanda, secolul XVIII, precum și cercetările ulterioare din 1780 din Anglia, vin să susțină această teorie (Kenrick, 1998:137).

3.2.2. Evoluția

În drumul său dinspre India, limba romani a împrumutat cuvinte din alte limbi. De exemplu, cuvântul *baht* (noroc) vine din limba persană, în vreme ce cuvântul *drom* care înseamnă drum pavat vine din greacă (Kenrick, 1998:68).

Odată ce populația roma a intrat în Europa și s-a dispersat în diferite state au apărut dialectele (vezi 3.1.2.) care apoi au fost în mare măsură influențate de limbile populațiilor majoritare, fiind adesea scrise cu ajutorul alfabetului folosit de vorbitorii limbii majoritare. Examinarea diferitelor dialecte din cadrul limbii romani indică direcțiile în care s-au îndreptat romii după ce au părăsit India. În mod similar, examinarea vocabularului și, mai ales, numărul de cuvinte locale aflate în limba romani, indică perioada de timp în care populațiile roma au rămas într-un singur loc (Liegeois, 1986:36).

3.2.3. Producția culturală în cadrul limbii (literatură, tradiție orală)

Romii au o tradiție orală bogată, transmisă în limba lor natală. Încep să apară scriitori în limba romani, dar în România nu s-a evidențiat nici un astfel de personaj până în momentul de față. Producția literară în limba romani nu a început decât prin anii 1920, când în Europa de Est s-au publicat mai multe reviste. Genocidul în care au fost implicați cetățenii romi în timpul celui de-al doilea război mondial a pus capăt oricărei inițiative de acest fel, dar când s-a încheiat războiul a început să se scrie din nou în limba romani. De atunci s-au publicat câteva romane, autobiografiile și legende alături de colecții de poezie și scurte povestiri. Au apărut de asemenea ziare și reviste. Teatrele din câteva țări au pus în scenă piese în limba romani, atât opere originale cât și traduceri. De asemenea s-a tradus Noul Testament (Kendrick, 1998:68).

3.3. Date sociolingvistice actuale

3.3.1. Regiunea în care este folosită limba

Comunitățile roma trăiesc pe întreg teritoriul României. Ei nu mai tind spre nomadism, dar discriminările și teama de violența comunitară sunt reflectate de faptul că, în mod constant, romii se mută dintr-un loc în altul. De aceea este imposibil de indicat cu precizie teritoriul în care se vorbește limba romani, mai ales că doar 60% din romii din România sunt considerați competenți pentru a vorbi limba romani.

3.3.2. Numărul de persoane care folosesc această limbă (în țară și emigranți)

60% din romii din România vorbesc romani, de obicei alături de limba română. Grupuri mai mici vorbesc maghiara, germana, turca sau bulgara (Grupul pentru Drepturile Minorităților – Minority Right Group, 1997:242). Datorită politicilor de asimilare, mulți cetățeni roma și-au uitat propria limbă, fapt care a avut un efect răsunător în cadrul minorității.

Pe mapamond există circa 2,4 milioane de oameni care vorbesc unul din dialectele limbii romani. Toate aproximațiile următoare sunt învechite, nemaifiind actualizate. Acestea includ dialectele: valah, răspândit în Europa, mai ales în România, și vorbit de 710.000 indivizi; Erlia, un dialect balcanic concentrat în Bulgaria, țările fostei Yugoslavii și Grecia, are 570.000 de vorbitori; cam 500.000 vorbesc dialecte ale statelor baltice. Dialectele utilizate în Balcani, care sunt “non-valah”, sunt vorbite de 110.000 de indivizi, membrii ai clanurilor care s-au stabilit aici încă de la începutul secolului. Dialectele carpatice sau Rumungro sunt vorbite de 40.000 de romi în Polonia, Ungaria, Slovacia de Sud, Burgenland, Transilvania și Ucraina, în timp ce 400.000 de romi din Republica Cehă și Slovacia sunt de asemenea vorbitori de limbă romani. În Italia, 2.000 de romi din Calabria și Abruzzese au dialectul lor propriu, în vreme ce 7.000 de romi din Suedia și Finlanda vorbesc Kaalo. În Europa de Vest, 30.000 de roma vorbesc dialectele Sinti și Manouche, ei fiind concentrați mai ales în Germania, Franța, Belgia și Olanda. Mișcarea populațiilor din ultimii ani determinat faptul că vorbitorii de dialecte romani din Balcani pot fi găsiți acum în majoritatea Europei de Vest (Kenrick, 1998:138).

3.4. Libertatea de expresie în limba minorității

3.4.1. Nivelul de acceptare sau rezistență față de limba minorității

Măsura în care limba romani este acceptată este strâns legată de nivelul de acceptare a membrilor minorității. De vreme ce romii sunt marginalizați și mulți dintre ei alungați din comunitățile lor, există, așa cum deja am discutat, o tendință de a încerca să se integreze prin utilizarea limbii populației majoritare din zona în care trăiesc.

3.4.2. Mijloace prin care statul protejează sau împiedică folosirea limbii minorității

Este evident că statul consideră limba romani ca legitimă de vreme ce este utilizată ca limbă de predare în unele școli din țară. Cu toate acestea, discriminarea din cadrul sistemului și chiar în școală nu permite ca numărul elevilor care studiază în romani să fie prea mare.

Ministrul Învățământului a fost de acord cu derularea unui program experimental care își propune să-i învețe pe elevii romi să devină educatori, profesori – persoane care să afle care sunt nevoile educaționale și culturale ale copiilor romi, comunicând cu ei în limba romani. Programul a fost demarat în 1990-1991. În 1998 a fost întrerupt din cauza lipsei de informare a beneficiarilor (populația roma) precum și din cauza lipsei de pregătire a profesorilor (V.Ionescu, 2000). În 1993, Editura Didactică și Pedagogică a publicat un manual în 5 000 de exemplare pentru această categorie, iar Editura Kriterion a publicat un dicționar român-romani conceput de Gheorghe Sarău (E. Pons, 1999:59).

Articolul 27 din Constituția României stipulează următoarele: “Cetățenii aparținând minorităților naționale, precum și persoanele care nu înțeleg sau nu vorbesc limba română au dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță și de a pune concluzii, prin interpret; în procesele penale acest drept este asigurat în mod gratuit” (Constituția României, 1991). Există de asemenea o lege

privitoare la administrația locală, modificată după 1996, care stipulează că în localitățile unde cetățenii aparținând unei minorități naționale depășesc 20%, ei pot să folosească limba maternă în relațiile cu autoritățile, iar denumirile localităților și ale instituțiilor, ca și directivele administrației locale vor apărea și în limba lor maternă (Legea administrației publice nr. 69, octombrie 1991, nr. 24, aprilie 1996).

4. RELIGIA

Majoritatea etnicilor romi din România sunt de religie ortodoxă. Cei care nu aparțin acestei religii, tind să se integreze religiei dominante din zona în care trăiesc (Romanian Human Rights Institute, 1993:93). Vasile Ionescu evidențiază următorul aspect: bisericile care țin slujbe în limba romani nu primesc ajutor financiar din partea Secretariatului de Stat pentru Culte (V. Ionescu, 2000).

4.1. Identificarea unei minorități religioase

4.1.1. Libertatea religioasă

4.1.2. Relațiile cu comunitatea religioasă dominantă și cu alte comunități

4.1.3. Moduri prin care statul protejează sau împiedică activitățile religioase ale minorității

5. STATUTUL LEGAL GENERAL

5.1. Trecutul

În calitate de sclavi, etnicii roma din România nu aveau nici un fel de drepturi legale. După cum s-a prezentat în subcapitolul 1.1., ei puteau fi cumpărați și vânduți în funcție de dispoziția “proprietarului” lor. Primele documente legale în care romii sunt menționați ca sclavi datează încă din 1331. În vremea Imperiului Austro-Ungar au fost din nou supuși unui tratament aspru. În Transilvania au fost și înrobiți, iar în timpul reginei Maria Theresa s-au făcut încercări de a-i asimila forțat. Din acest motiv, le era interzis să folosească limba romani, să îmbrace portul tradițional sau să se considere ei înșiși romi. Discriminarea și sentimentele anti-roma erau răspândite peste tot, împreună cu pedepse deosebit de aspre, adesea aplicate victimelor nevinovate, cum a fost și cazul din 1782 (menționat în 1.1) în care 40 de etnici romi au fost trași pe roate și tăiați în bucăți fiind acuzați că au mâncat câteva zeci de țărani maghiari – o acuzație care s-a dovedit ulterior ca fiind nefondată (Hancock, 1987:16, 51). Mulți copii romi au fost luați din familiile lor și au fost dați pentru a fi crescuți de familii de români, maghiari sau germani. Scopul era de a-i educa și asimila, dar mulți dintre ei au reușit să fugă și să-și găsească propriii părinți (Pons, 1999:14).

Deși sclavia a fost abolită, situația romilor nu s-a îmbunătățit și mulți dintre ei s-au oferit pentru vânzare foștilor proprietari. Acest fapt este reflectat de modelul demografic al romilor de naționalitate română până la cel de-al doilea război mondial (Hancock, 1987:37).

În urma primului război mondial, România a intrat în posesia unor suprafețe semnificative populate de minoritari. Ca urmare, minoritățile reprezentau 28% din populația României postbelice, în timp ce înainte de război acestea reprezentau doar 10%. Guvernul României a fost forțat să încheie diferite acorduri care garantau drepturile minorităților, și astfel s-a sperat că situația minorității roma se va

îmbunătăți. Totuși, noul guvern a dorit să “românizeze” noua populație și să creeze astfel un stat omogen. Ca urmare a acestei politici, în special a redistribuirii pământului, minoritatea roma a avut de suferit din cauza faptului că nu aveau cu ce să-l lucreze. Creșterea taxelor a devenit de asemenea o povară, accentuată de criza din 1929. În timp ce politicile guvernamentale deveneau din ce în ce mai opresive, atitudinile anti-roma s-au accentuat. Datorită faptului că aveau o tradiție orală, din punct de vedere oficial, această minoritate era considerată ca neavând un trecut, o cultură sau o civilizație, neexistând nimic în scris (documente) care să dovedească faptul că ei au pretins a li se recunoaște drepturile ca minoritate etnică. Statutul lor în România interbelică era similar celui al evreilor – cetățeni de rang secund, evitați de populație, ale căror drepturi erau ignorate (Crowe, 1991:68-69).

Războiul în sine s-a dovedit ca fiind devastator pentru romii din toată Europa. Se estimează că au murit între un sfert și o jumătate de milion, situație care, exprimată în procente, este comparabilă cu cea a comunității evreiești. Guvernul României a expulzat zeci de mii de etnici romi în lagăre din Ucraina (Transnistria) unde mulți au murit din cauza foametei, a frigului și a bolilor precum tifosul (Fraser, 1992:268). Se crede că politica oficială nu a fost niciodată de a anihila complet minoritatea roma din România, de a scăpa națiunea română de ei. Majoritatea romilor care au fost transportați dincolo de Nistru au fost luați din București și din împrejurimi, în anii 1941-1942. În plus, parte a aceleiași politici, toți locuitorii unui sat din Moldova de astăzi au fost duși într-un lagăr din Ucraina unde mulți au murit. Potrivit documentelor, în timpul războiului, nu a fost nici o altă acțiune, pe scară largă, de deportare în lagăre a etnicilor roma din România și cei care au reușit să rămână au trăit într-o libertate relativă, unii dintre ei înrolându-se în armata română (Kenrick, 1995:109-111).

Romii prezenți în România după război, datorită diferitelor politici comuniste, au fost supuși unor procese de asimilare intercalate de perioade în care s-a încercat ignorarea acestei minorități. Regimul nu i-a considerat ca fiind o minoritate etnică sau națională și de aceea politicile adoptate în interesul minorităților nu s-au aplicat și în cazul romilor. Majoritatea cărților publicate în perioada anterioară anului 1989, nu menționează deloc etnia roma. Spre exemplu, într-o publicație din 1977, *Populația României*, se afirma că românii, maghiarii și germanii constituie aproape 90% din populația țării, enumerându-se câteva grupuri minoritare, iar apoi apărea “etc”. Lipsa recunoașterii oficiale a minorității a dat posibilitatea statului de a ignora problemele lor (Helsinki Watch, 1991:16-17).

5.2. În prezent

În timpul diferitelor perioade politice de după 1990, discursul naționalist a fost o caracteristică a vieții politice românești. Aceasta a condus la subminarea proiectelor de lege, dintre care unele sunt neconstituționale diminuând drepturile minorităților la diferite nivele. Anumite articole ale acestora erau în contradicție cu acordurile internaționale semnate de România conform cărora guvernul se angajase să protejeze drepturile minorităților. Este interesant de notat faptul că deși Constituția face apel la termenul de “minoritate națională” de câteva ori, nicăieri în legislația română nu se definește acest termen (Weber, 1998:199,212).

În plus, s-a înființat un Consiliu pentru Minoritățile Naționale tocmai pentru a

îndeplini obligațiile României ca membră a Consiliului Europei (Dianu, 1997:2). Totuși acesta s-a dovedit a fi ineficient și a fost radical subminat odată cu înființarea Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale, după alegerile din 1996. Departamentul are și un Birou Oficial pentru Roma. Deși se află în stadiu incipient, de eficacitatea lui se leagă foarte mari speranțe (Weber, 1998:246).

Constituția actuală, adoptată în 1991, conține o serie de articole care garantează drepturile minorităților pe teritoriul României. Toate articolele se referă la indivizi, drepturile colectivității nefiind menționate în Constituție. Sunt garantate: dreptul la identitate (Art.6) și protecție în fața discriminărilor indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, părere, apartenență politică, proprietate sau origine socială (Art.4 (2)).

Astfel, din 1990 încoace, au avut loc schimbări în cadrul legislației interne mai ales în cadrul educației și a administrației publice, două domenii care tind să nu afecteze comunitatea roma în mod direct. Nu există nici o lege internă care să facă referiri specifice la comunitatea roma. Din 1990, domeniul legislației și al jurisprudenței constituie o problemă pentru romii care au fost acuzați de comiterea unor acte criminale. După cum s-a menționat în subcapitolul 2.3., crimele împotriva etnicilor romi au fost motivate în mod frecvent ca răspuns la actele criminale ale membrilor comunității roma. În cazurile în care etnicii roma sunt victime ale unei crime, poliția tinde să nu întreprindă nici o acțiune, iar procurorii acceptă foarte rar cazuri în care sunt implicați cetățeni romi. Majoritatea romilor nu au mijloacele necesare pentru a-și asigura protecția legală, iar în România nu există nici un sistem de asistență legală. Sistemul legal, se pare, este dornic să-i pedepsească pe cetățenii romi dar nu la fel de dornic să îi apere (Braham, 1992:22). În plus, obținerea unui recurs legal este foarte puțin probabilă atunci când e vorba de tratamentul inadecvat aplicat comunității roma de către polițiști. În astfel de cazuri procurorul militar are drept de decizie, iar el tinde să manifeste o oarecare reținere în a pedepsi polițiștii pentru abuz în serviciu. Nu există alte tipuri de recurs în cazuri de maltratare din partea poliției (Human Rights Watch, 1999:2).

Situația romilor vis-a-vis de justiție nu s-a îmbunătățit odată cu schimbarea guvernării de la sfârșitul anului 1996, în ciuda speranțelor acestora. Raportul Amnesty International pentru România valabil pentru 1998, citează cazuri de abuz ale poliției față de cetățenii romi. Unele dintre acestea au avut loc în timpul raidurilor de tipul celui investigat de Centrul European pentru Drepturile Romilor în 1996 (Amnesty International, 1999:2).

La nivel internațional, România a semnat numeroase documente legate de problema drepturilor omului. Ca membru al Consiliului Europei din 1993, statul acționează sub jurisdicția stipulațiilor Convenției Europene a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, document ce conține principiile fundamentale ale Consiliului. De asemenea, este semnatară a documentelor Organizației (fostă Conferință) de Securitate și Cooperare din Europa (OSCE), inclusiv a Cartei de la Paris pentru o Nouă Europă, primul acord de acest fel formulat după căderea comunismului, care subliniază nevoia de a monitoriza tratamentul minorităților în cadrul statelor membre și de a “pleda pentru o continuă îmbunătățire a situației lor”. Acordurile OSCE nu sunt obligatorii din punct de vedere legal, dar ele reprezintă o răspundere politică asumată de semnatarii de a se conforma condițiilor lor. Ca membră a Națiunilor Unite,

România este semnatară atât a Declarației Universale a Drepturilor Omului, cât și a unor documente mai recente care includ Declarația Națiunilor Unite a Drepturilor Persoanelor Aparținând unei Minorități Naționale, Etnice, Religioase sau Lingvistice, adoptată în decembrie 1992.

Semnarea unor astfel de documente nu garantează faptul că minoritățile se vor și bucura de respectarea acelor angajamente. Examinarea situației actuale a etnicilor romi din România, în special a relațiilor cu autoritățile și accesul la recursul legal, ar sugera că Guvernul României mai are de străbătut un drum lung până ce romii să se bucure efectiv de drepturile care le-au fost garantate prin documente.

6. POSIBILITĂȚI DE EDUCAȚIE PENTRU MINORITĂȚI

6.1. Un scurt istoric al sistemului educațional în raport cu minoritatea

Comunitatea roma este, de-a lungul istoriei, cea mai puțin educată minoritate din România. Mulți dintre cei care au primit o educație, nu au terminat decât școala primară. Foarte puțini etnici romi reușesc să termine liceul și chiar și mai puțin ajung la universitate. Numărul analfabeților din cadrul acestei comunități este semnificativ: 44% din bărbați și 59% din femei sunt analfabeți (C. Zamfir, E. Zamfir, 1993:93).

În timpul regimului comunist educația era obligatorie pentru toți copiii până la vârsta de 15 ani (primele opt clase) o politică care, dacă s-ar fi aplicat și minorității roma, nu ar fi lăsat loc discriminării. Înainte de 1989 au existat multe rapoarte întocmite de profesori în care copiii romi erau discriminați pentru felul în care erau îmbrăcați. Sărăcia era văzută ca fiind sinonim al prostiei și, din această cauză, mulți copii romi au fost așezați în spatele clasei și ignorați (Helsinki Watch, 1991:25). Limba de predare era româna și, deși, teoretic, elevii puteau învăța în limba lor maternă, romani nu a fost introdusă în școli numai după 1990.

În 1990, odată cu înființarea a trei forme de pregătire a profesorilor romi la școlile normale din București, Târgu Mureș și Bacău, în școlile românești a început să fie studiată limba romani și literatura aferentă. După 1992, aceasta s-a predat și la nivelul școlilor primare, limba romani fiind introdusă în școlile din Santana (județul Arad) și Bobești (județul Ilfov) (I. Rostaș, 2000).

Un aspect important în problema educației este faptul că, legal, copiii care au lipsit trei ani din școlile de stat nu își pot relua studiile. Acum se propune reducerea acestei perioade la doi ani. Cu toate acestea, fără o educație de cel puțin opt clase, romii nu pot fi angajați legal de nici o firmă și deci nu pot obține carte de muncă, care, teoretic, îi dă dreptul deținătorului să aibă pensie, ajutor de șomaj și asigurare medicală precum și salariul mediu stabilit de guvern pentru fiecare tip de angajare. Dar, după cum specifică Florin Moisa, există unele reguli care permit procurarea unei calificări profesionale și obținerea cărții de muncă fără a avea opt clase (F. Moisa, 2000).

Studierea limbii romani este foarte importantă și doar în acest fel cultura romani poate fi perpetuată. Pe de altă parte însă dovezi scrise despre cultura roma, pot fi lăsate posterității (E. Pons, 1999:59). Totuși, lipsa mijloacelor accesibile comunității duce la lipsa interesului de a învăța și de a preda în școală această limbă. Potrivit lui E. Pons și luând în considerare multe declarații ale cetățenilor roma, problema educației nu

poate fi rezolvată prin școlile cu predare în limba romani, ci prin atingerea unui grad de educație elementară care le-ar permite să iasă din cercul vicios al sărăciei și marginalizării sociale. Dar etnicii romi revendică, între altele, introducerea în programele școlare a unor capitole consacrate istoriei și culturii romilor (E. Pons, 1999:61).

6.2. Accesul minorității la material didactic

Iulius Rostaș accentuează următoarea idee: “eforturile făcute de Fundația Phoenix au dus la apariția unor cărți bilingve romani-română și romani-maghiară”.

El afirmă că pentru predarea limbii și literaturii romani se folosesc următoarele cărți:

- “manualul de comunicare (Vakarimata) pentru clasa I, publicat de Editura Didactică și Pedagogică în 1998, tradus de Mihaela Zatreanu, Camelia Stănescu și Gheorghe Sarau;
- abecedarul romani pentru clasa a II-a
- antologie de texte în limba romani; 2-4 ani de studiu pentru clasele II-III; autorul lucrării este Gheorghe Sarau, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995; republicată în 1999;
- limba romani, pe nivele, pentru educatori (autor: Gheorghe Sarau – DPPH, 1994) în clasele IX-X, și antologia menționată mai sus pentru clasele XI-XII. În clasa a XIII-a elevii iau cunoștință de aspectele metodologice și practice ale ghidului inclus în manualul de comunicare. (Ministerul Învățământului din România – Etosul educației pentru minoritățile naționale din România, 2000)” (citată de I. Rostaș, 2000).

Atât E. Pons cât I. Rostaș susțin că “adevărata problemă o reprezintă conținutul manualelor care nu cuprinde nici o referire la istoria, cultura și tradiția minorităților. Lipsa informațiilor despre minorități generează un comportament xenofob și rasist.” (E. Pons, 1999:57; I Rostaș, 2000). Dat fiind faptul că doar 60% din comunitatea roma din România vorbește limba romani și că se predă în puține școli, s-a făcut un efort minim pentru a produce sau a procura material didactic în limba romani.

Fundația pentru o Societate Deschisă din România, susține Florin Moisa (F. Moisa, 2000), este probabil principalul finanțator al programelor pentru romi. Raporturile anuale ale FSD România oferă o perspectivă asupra nivelului de finanțare și a direcțiilor urmate (Raportul Anual – Fundația pentru o Societate Deschisă, 1999).

6.3. Poziția oficială

Capitolul XII din Legea învățământului din 1995 aduce amendamente cu privire la educația minorităților. Astfel, Articolul 118 sprijină Constituția care susține că “persoanele aparținând minorităților naționale au dreptul să studieze și să se instruiască în limba maternă, la toate nivelele și în toate formele de învățământ, în condițiile prezentei legi.”

În plus, Ministerului Învățământului a dat o ordonanță de urgență în 1998 în care era specificat că limba romani face parte din limbile minoritare care se vor preda patru ore pe săptămână la clasele I-IV și VI-IX și cinci ore pe săptămână la clasa a V-a. Astfel statul recunoștea în mod oficial limba romani și admitea să fie predată în școli, la clase de 15-25 de elevi sau la grupe de 7-15; dar se poate preda și la grupe mai mici

sau mai mari. Acest sistem urma să fie introdus în anul școlar 1998/99; încă nu a trecut suficient timp pentru a aprecia nivelul său de implementare și eficiență (Ministerul Învățământului, 1998).

În cursul ultimilor doi ani s-au elaborat programe strategice de educare a romilor, pe o perioadă de cel puțin 7 ani. S-a urmărit formarea unei elite roma; pentru aceasta s-au acordat locuri speciale și alte facilități (pe baza unor decrete semnate de Ministerul Educației Naționale) la examenul de admitere la facultate sau colegiu. Pe de altă parte, este important a fi menționată colaborarea dintre Ministerul Educației Naționale și ONG-uri care desfășoară diferite programe de educare a populației roma. În mai 1998, a fost desemnat un inspector de limba romani. În 1999, au fost aleși 20 de inspectori roma și 18 de alte etnii pentru a se ocupa de educația romilor (I. Rostaș, 2000), dar acest program reformator nu-și propusese să rezolve problema dreptului de a învăța în limba maternă (romani, în acest caz). Scopul său era de a dezvolta programe de recuperare a elevilor proliferând acele “materii speciale” care nu făceau decât să descurajeze studierea în limba maternă, pe de altă parte, inspectorii roma au înregistrat dificultăți în introducerea limbii romani chiar și ca obiect opțional (V. Ionescu, 2000).

Îndrumarea copiilor romi spre educația religioasă și vocațională a fost făcută, la fel ca și readucerea la școală a unor tineri romi care își abandonaseră studiile, prin emiterea unor ordine ale Ministerului Educației Naționale în anii 1999 și 2000 (I. Rostaș, 2000). Într-un raport al Ministerului Afacerilor Externe Vasile Ionescu neagă acest fapt, el susținând că educația religioasă și profesională sunt prioritare (V. Ionescu, 2000).

Un aspect demn de notat din cadrul sistemului educațional (cu privire la minorități) este faptul că, din diverse motive, mulți copii romi din România nu merg deloc la școală. Sistemul însuși practică discriminarea pe o arie largă. Există multe cazuri în care copiii romi nu au voie să meargă la școală deoarece nu au permis de rezidență, document pe care legea îl pretinde pentru a putea înscrie un copil la școală. După cum am menționat mai devreme, violența comunitară de la începutul anilor 1990 a distrus multe case ale etnicilor romi și a dus la expulzarea unor comunități întregi. Acești oameni s-au mutat în orașe mai mari și locuiesc acum în case improvizate pentru care nu pot obține permis de rezidență (ERRC, 1998:34). Certificatele de naștere sunt o altă povară care trebuie depășită, mulți copii romi neavând astfel de certificate pentru că majoritatea mamelor nu înregistrează nașterile.

Copiii romi care merg la școală au de înfruntat alte tipuri de discriminare: de la separarea în cadrul școlii până la refuzul de a fi acceptați în școală. În unele școli clasele se formează în așa fel încât elevii romi sunt predominanți sau în totalitate (Save the Children, 1998:8-9). Adeseori, atât profesorii cât și ceilalți copii au un comportament discriminator față de aceștia, fiind deseori ignorați de profesori și insultați de elevi. Comunicarea dintre profesori și părinții de etnie roma este una adeseori deficitară sau inexistentă, ceea ce îi determină pe părinții care sunt interesați de educația copiilor lor să-și piardă răbdarea cu sistemul. Unii profesori consideră bătaia ca o “metodă” de educare (Save the Children, 1998:10), astfel este de înțeles de ce, în aceste condiții, copiii nu doresc să meargă la școală.

Barierele rasiale cu care trebuiau să se confrunte copiii romi din orașul Timișoara, i-a

determinat pe mai mulți părinți să convingă o educatoare de etnie roma, Letiția Mark, să înființeze un program educațional la ea acasă. Cu fonduri din partea Fundației pentru o Societate Deschisă, Asociația Țigăncilor “Pentru copiii noștri” a inaugurat acest program în iunie 1997. Activitatea principală este predarea în particular pentru copiii roma a căror părinți sunt analfabeți și deci incapabili să-i ajute la temele de casă. Dacă acest program n-ar fi existat, mulți copii ar fi renunțat la școală datorită tratamentului rasist de care aveau parte din partea profesorilor și a colegilor. Programul cuprinde și un modul ce se adresează copiilor mai mari și care au renunțat la școală cu mai mulți ani în urmă fiind practic analfabeți. Unii dintre acești adolescenți se pregătesc să susțină examene de echivalență care le vor permite obținerea unei diplome. Situat în proximitatea graniței de vest a României, orașul Timișoara găzduiește un număr mare de familii de etnie roma care au emigrat în străinătate la începutul anilor 1990, mai ales în țările occidentale, și care au fost trimise înapoi, forțat, de către țările în care au emigrat. În multe cazuri, părinții care au încercat, la întoarcere, să-și reînscriseră copiii la școlile de stat au întâmpinat rezistență (Max van der Stoel, 2000:91).

Proiectul a primit aproximativ 12 000 USD în fiecare an de la Fundația pentru o Societate Deschisă România – Programul pentru Romi -, între 1997-2000, cu scopul de a susține activitățile desfășurate în această școală. Ministerul Educației Naționale nu a dat nici un semn cum că ar prelua aceste activități (F. Moisa, 2000).

Deoarece au pierdut câțiva ani de școală în timp ce au fost în străinătate, dacă li s-ar fi permis să se înscrie, acești copii ar fi fost mai mari decât majoritatea colegilor de clasă. Deși acest aspect nu trebuia să împiedice înscrierea lor, multora li s-a negat dreptul pe motiv că erau “prea mari”. Așa cum sugerează și aceste exemple, în toate școlile de stat din Timișoara există o discriminare vis-a-vis de etnicia roma. Pentru ei era un lucru obișnuit să fie trimiși să stea în spatele clasei unde erau ignorați de profesori. Există sesizări frecvente în care copiii romi se plâng de colegii lor de altă etnie spunând că au fost agresați fizic, sau chiar că au fost loviți de către profesori. În urma unor astfel de experiențe, unii elevi romi nu au mai dorit să se întoarcă la școală (Max van der Stoel, 2000:74). Florin Moisa argumentează că există multe cazuri în care aceste probleme “tehnice” au fost depășite de către directorii și profesorii din diferite școli, care au înțeles importanța educației pentru copiii romi (F. Moisa, 2000).

6.4. Inițiativele activiștilor

Programele educaționale concepute în mod special pentru a satisface nevoile etnicilor romi au fost îndeplinite cu succes în cadrul comunităților din Pata-Rât și Mangalia (Save the Children, 1998:12).

Alianța Civică din Cluj a desfășurat un program intensiv de pregătire a copiilor romi pentru a intra în școlile de stat care s-a încheiat în anul 1998. Pe o perioadă de opt luni, copii între 7 și 9 ani au învățat alfabetul precum și unele cunoștințe de bază de citire, scriere și matematică. De asemenea, ei au fost învățați cum să se comporte la școală, aspect pe care copiii romi tind să nu îl cunoască din cauza nefrecventării grădiniței în procesul educațional precum și a contactelor cu alți copii. Toate lecțiile se predau în grupuri, într-un mediu familiar, asemeni unei case, și, cu toate că programul este încă la început, a înregistrat un succes considerabil (Bocu, 1998).

Așa cum romii trăiesc în întreaga țară, tot așa programele desfășurate pentru ei se adresează la scară națională; majoritatea lor sunt din domeniul educației. În multe dintre ele sunt implicate organizații non-guvernamentale internaționale precum Save the Children și UNICEF. Pentru inițiative conduse pe plan local se primesc fonduri și din străinătate.

Florin Moisa explică că Fundația pentru o Societate Deschisă are în cadrul departamentului educațional un program special axat pe dezvoltarea școlilor din comunitățile roma ce include aproximativ 28 de școli din toată țara. De asemenea, Programul pentru Romi a finanțat câteva proiecte propuse de organizații roma non-guvernamentale care vizau domeniul suportului social și educațional pentru copiii romi (F. Moisa, 2000).

Cu ajutorul Fundației pentru o Societate Deschisă, o grădiniță situată la marginile Bucureștiului, în apropierea unei rampe de gunoi, a dezvoltat recent o serie de programe pentru elevii săi, majoritatea de etnie roma. O caracteristică fundamentală a programului este efortul de a angaja părinții copiilor, majoritatea săraci și analfabeți (potrivit directoarei, mai mult de jumătate dintre ei își câștigă existența căutând sticle în groapa locală de gunoi). Atât mediatorul pe probleme sociale, cât și asistenta profesorului sunt părinți ai căror copii sunt înscriși în școală. Alți părinți romi îi supraveghează pe copii în diferitele activități din sălile de clasă; există și o sală a părinților. Deși unul dintre scopurile fundamentale ale școlii este de a îmbunătăți cunoștințele de limbă română ale copiilor, cultura roma are un caracter proeminent în cadrul programului. De exemplu, asistenta profesorului predă limba romani, iar soțul ei, cântăreț de muzică populară, îi învață să cânte. Ultimul aspect de menționat, dar nu și cel din urmă, este faptul că programele grădiniței se bazează pe principiul individualizării. Școala este pregătită pentru câteva domenii de activitate, iar copiii sunt încurajați în fiecare zi să aleagă activitatea asupra căreia se vor concentra pe parcursul zilei. Profesorii lor respectă ritmul de dezvoltare al fiecărui elev și descurajează competiția. Mai presus de toate, abordarea copiilor de către directoare este bazată pe respect și compasiune (Max van der Stoel, 2000:90).

6.5. Situația actuală pe diferite nivele:

6.5.1. Grădinița și educația primară

Până la vârsta de 7 ani, majoritatea copiilor din România merg la grădiniță. În vreme ce accentul în aceste instituții nu este de factură academică, ele reprezintă un pas nelipsit în procesul de pregătire pentru primii ani de școală. Copiii învață cum să se poarte în societate, cum să stea în bancă și cum să fie atenți fără să distragă atenția celorlalți colegi și, poate cel mai important, ei învață cum să se poarte în prezența altor copii de vârsta lor.

Rezultatele cercetării publicate în 1992 arată că 29,9% din copiii romi cu vârsta cuprinsă între 7 și 9 ani, nu au mers niciodată la școală. În cazul grupei de vârstă 10-16 ani, cifra a fost de 17,2%. Acești copii au ratat astfel dezvoltarea deprinderilor comportamentale și sociale. Nefrecventarea claselor primare (I-IV) a avut drept consecință lipsa cunoștințelor elementare în ceea ce privește cititul, scrisul și aritmetica, predate în cursul acestor ani. Mai mult, simpla frecvență a unei școli nu înseamnă neapărat că un copil își va termina studiile. Ratele celor care absentează

sunt foarte mari; aceeași cercetare estimează că aproape jumătate dintre copiii din eșantion nu-și vor completa educația primară (clasele I-IV) (Save the Children, 1998:7).

Situația actuală se înrăutățește treptat; acest declin se poate explica printr-o serie de factori și influențe atât inerente cât și exterioare minorității roma.

Creșterea numărului atacurilor violente asupra comunităților roma, din 1990 încoace, are repercusiuni asupra procesului educațional. Mulți părinți au declarat că nu îndrăznesc să-și trimită copiii la școală deoarece se tem pentru siguranța lor; chiar și copiii și-au manifestat rețineri în a frecventa școala în asemenea condiții (Helsinki Watch, 1991:76). Din păcate, populația majoritară are tendința de a privi acest lucru ca un pretext de care etnicii romi se folosesc pentru a nu-și trimite copiii la școală, o părere care exprimă clar vechiul stereotip “ei nu doresc să învețe”.

Factorii economici și sociali joacă un rol important în lipsa de educație a romilor. Există considerații de ordin practic de care trebuie ținut cont atunci când trimiți un copil la școală, mulți părinți neavând banii necesari pentru a le cumpăra haine sau rechizite copiilor. Școlile nu sunt finanțate suficient deci nu pot acoperi aceste nevoi elementare iar părinții romi nu vor să-și lase copiii să meargă la școală îmbrăcați cu haine vechi sau murdare. Copiii care frecventează școala sunt adesea batjocoriți de către colegii lor sau se simt “diferiți” de ei; nu se adaptează la mediul școlar și, deci, nu doresc să mai meargă la școală. Uneori copiii primesc ajutoare haine și încălțăminte, dar de cele mai multe ori din cauza lipsei de organizare, acestea nu li se potrivesc. Părinții lor vând aceste lucruri, ceea ce îi determină pe profesori să creadă că romii nu pot fi ajutați (Save the Children, 1991:10).

Există și alte probleme de natură logistică. Adeseori, din cauza faptului că romii trăiesc la periferie, în unele cazuri chiar mai departe de comunitate, accesul copiilor la școală este foarte dificil, mai ales pe vreme nefavorabilă (Save the Children, 1998:9).

Una dintre problemele copiilor romi care vor să urmeze o școală constă în lipsa unei tradiții în ceea ce privește educația. Deseori, succesul unui copil la școală depinde de mediul familial care trebuie să fie unul potrivit, în care membrii familiei să fie dispuși și capabili să ajute copilul la efectuarea temelor de casă. În multe cazuri, părinții romi nu prețuiesc valoarea educației, pentru că nici ei nu au avut parte de una. În plus, un copil care fie este la școală, fie își face temele, nu poate ajuta la treburile casei și nici nu poate câștiga banii de care au atâtă nevoie. Avantajele unei educații pe termen lung nu sunt atât de convingătoare când sunt comparate cu rezultatele pe termen scurt survenite în urma muncii sezoniere care satisfac nevoile materiale imediate. Aceasta este o caracteristică nu numai a comunităților roma, ci și a culturii care se dezvoltă în comunitățile afectate de sărăcie.

Comunitățile roma tradiționaliste interzic băieților și fetelor să stea împreună dacă nu sunt supravegheați de un adult. Școala modernă, cu clase mixte, inspiră neîncredere.

O altă dificultate este limba. Elevii romi care vorbesc limba romani acasă constată că nu sunt în stare să țină ritmul clasei deoarece nu vorbesc destul de bine limba română (Helsinki Watch, 1991:26). În fiecare clasă sunt mulți elevi și nici chiar profesorii bine intenționați nu pot acorda atenție specială fiecăruia. Astfel elevii romi tind să

rămână din ce în ce mai în urmă până ce, în final, renunță, fără a fi încheiat opt clase, educația minimă necesară pentru a se putea angaja în România.

Statisticile Ministerului Învățământului pentru anul școlar 1998/99 cuprind date referitoare la toate nivelele de educație din România, cu toate că nu oferă cifre separate pentru școala primară și cea secundară. La scară națională numărul elevilor romi care frecventează o școală este foarte mic comparativ cu cel al elevilor de alte etnii. De exemplu, o școală din orașul Alba Iulia are un număr total de 608 elevi de la clasa I la clasa a VIII-a, dintre aceștia, doar 23 sunt romi. Majoritatea elevilor romi învață în limba română, deși potrivit statisticilor guvernamentale, sunt 1 680 elevi a căror limbă de predare (și limbă maternă) este romani, această cifră fiind de două ori mai mare decât cea din anul școlar anterior (pagina web a Ministerului Educației Naționale).

6.5.2. Ciclul gimnazial și liceul

Educația secundară în România cuprinde clasele V-XII, primele patru fiind vitale pentru ca un copil să aibă o șansă de a se angaja. Din păcate, datorită motivelor menționate mai sus, puțini copii romi ajung să-și înceapă școala secundară, dar și mai puțini o termină. Pentru mulți dintre ei, saltul de la clasa a IV- a la clasa a V-a este prea mare. Prima implică instituția menționată mai sus, cu un singur profesor la clasă, cea de-a doua, un salt la opt materii diferite, fiecare cu un profesor diferit, astfel fiind foarte greu pentru elevi să stabilească o relație personală cu aceștia. Ajutorul primit din partea familiei este și mai important în perioada acestor ani deoarece atenția pe care o primește fiecare elev la clasă este foarte mică. Deși cu problema aceasta se confruntă și ceilalți elevi, copiii romi se bucură de foarte puțină atenție, ceea ce face ca rata absenteismului și a abandonului să fie foarte ridicată (Krohn, 1999).

După cum s-a menționat mai sus, nu există statistici separate pentru elevii romi din ciclul gimnazial și liceu. Ele prezintă totuși o serie de câteva școli din Transilvania frecventate de aceștia în care limba de predare este maghiara (Ministerul Educației Naționale).

6.5.3. Educația superioară și cercetarea

Nu se prea poate vorbi despre educație superioară în ceea ce îi privește pe etnicii romi din România pentru că foarte puțini sunt cei care reușesc să atingă acest nivel. Având în vedere combinarea lipsei de atenție și a discriminării din școli cu lipsa interesului pentru educație a părinților, nu este deloc surprinzător că puțini copii romi sunt bine educați. Aceștia vor transmite urmașilor lor experiențele negative și cercul vicios continuă, repercursiunile asupra posibilităților de angajare fiind majore.

Totuși, asemeni educației la alte nivele, situația pare să se schimbe. Statisticile Ministerului Educației Naționale pentru anul studentesc 1998/99 indică 136 de studenți romi la universități din toată țara, fie studenți fie asistenți/cercetători, la drept, sociologie, științe naturale și literatură. Majoritatea acestora învață în limba română, dar și în limba romani la Universitatea din București, secția Romani, frecventată atât de studenți romi cât și de studenți de alte etnii (pagina web a Ministerului Educației Naționale).

Numărul studenților romi care se înscriu la facultate este infim, chiar și așa, realizările celor care au absolvit o facultate sunt o mărturie a potențialului lor, justificând creșterea eforturilor de a mări participarea etnicilor romi la învățământul superior. Unii dintre liderii generațiilor tinere a romilor au urmat o facultate cu ajutorul unor programe guvernamentale care aveau ca scop obținerea de diplome acordate de forme de învățământ superior de către membrii acestei etnii. Programele guvernamentale sunt diferite: unele prevăd alocarea unui număr de locuri în universități pentru etnicii romi, iar altele acordarea de burse (sume de bani). Un exemplu al acestora este politica românească conform căreia, încă din 1993, guvernul a înființat locuri speciale pentru studenții romi care doreau să se înscrie la universitate. Programul a început cu 10 locuri rezervate studenților romi la o facultate cu profil social din București; în 1999 programul s-a extins până la posibilitatea de a oferi locurile la 150-200 de studenți. Sistemul nu asigură ocuparea tuturor locurilor (candidații trebuie să susțină un examen de admitere), dar facilitează accesul etnicilor romi la învățământul superior (Max van der Stoel, 2000:92). Potrivit lui Florin Moisa, actualmente există 600 de studenți romi în universitățile românești datorită măsurilor pozitive luate de Ministerul Educației Naționale (F. Moisa, 2000).

7. COMUNICAREA ȘI MEDIA AUDIOVIZUALĂ

7.1. Situația legală

Mass-media românească este supravegheată de către Consiliul Național al Audio-Vizualului, un organism compus din 11 membri, care a fost înființat prin Legea audio-vizualului pe data de 19 mai, 1992. Guvernul a fost criticat la acea vreme pentru că toți cei 11 membri din consiliu sunt etnici români, plângerile fiind justificate; deoarece minoritățile reprezintă 10% din populația totală a României sunt astfel îndreptățite să fie reprezentate în Consiliul Audio-Vizualului (Helsinki Watch, 1993:51).

7.2. Presa

Există foarte puțină presă scrisă de etnici romi sau pentru ei, sunt doar câteva publicații. Cu toate acestea, dată fiind problema analfabetismului romilor din România și a sărăciei din cauza căreia cumpărarea unui ziar, dar mai ales a unui televizor, sunt evenimente mai degrabă rare decât cotidiene, acest fapt nu constituie o surpriză.

Fundația pentru o Societate Deschisă din București publică *Romathan: studii despre Romi*. Aceasta este o revistă de cercetare, scrisă atât în românește cât și în romani, incluzând aspecte academice cu privire la cultura roma etc. Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi din Cluj-Napoca a început în anul 2000 un program în cadrul căruia se vor publica și se vor distribui câteva materiale: manual de limbă romani, dicționare, literatură, curs pe casetă audio de învățare a limbii romani, ghid de conversație etc., cu scopul de a reduce lipsa informațiilor din domeniul problemelor etnicilor romi (F. Moisa, 2000).

Vasile Ionescu precizează însă că numai una din zece publicații roma sunt finanțate de stat ("Asul de Treflă") și că aceasta nu duce la dezvoltarea mass-media pentru comunitate (V. Ionescu, 2000).

7.3. Radioul

Există unele programe radio în limba romani care se folosesc de frecvențele postului național de radio. De asemenea, Fundația pentru o Societate Deschisă a fondat în 1997 un program radio la Târgu Mureș, program condus de dl. Rudolf Moca (F. Moisa, 2000). În trecut a mai existat un program de 15 minute la Craiova care acum și-a întrerupt emisia (V. Ionescu, 2000).

7.4. Televiziunea

Televiziunea Română Națională (TVR) difuzează un program scurt despre comunitatea roma, o dată pe săptămână, la o oră cu audiență scăzută. Din nou, poate cel mai demn de notat, este tratamentul discriminatoriu aplicat comunității roma de televiziunea națională. Acum, după cum sugerează și Vasile Ionescu, nu mai există un program de televiziune dedicat etnicilor romi, ci doar momente sporadice în cadrul emisiunii "Conviețuiri", în plus, ele sunt prezentate în limba română (V. Ionescu, 2000).

7.5. Internet-ul

Există o sumedenie de pagini web conținând informații despre romi create și întreținute din afara țării. În România, Ministerul Educației Naționale are o secțiune la pagina sa de web despre educația minorității roma, inclusiv nume și adrese ale fundațiilor și persoanelor care operează în acest domeniu (chiar dacă mulți nu sunt romi), pagina web fiind numai în limba română. Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi din Cluj-Napoca a inițiat un program de website care va conține informații despre activitatea sa în acel domeniu. De asemenea, dl. Vasile Ionescu a inițiat un program care are ca scop înființarea unei agenții de presă, care să aibă un buletin intern (F. Moisa, 2000).

8. CONCLUZII

Oficial, potrivit recensământului din 1992, în România există 409.723 cetățeni romi, reprezentând 1,8% din populația totală. Totuși, datorită unor motive cum ar fi securitatea personală și analfabetismul, această cifră nu este exactă, iar organizațiile roma dau o cifră undeva între 1,8 și 2,5 milioane, numărul exact al cetățenilor romi fiind în prezent necunoscut.

Romii locuiesc în toate regiunile țării. Datorită violenței comunitare și a tratamentului necorespunzător din partea poliției din 1990 încoace, mulți și-au părăsit casele și s-au mutat în alte zone, în case improvizate la marginea așezărilor, pentru care nu pot primi permise de rezidență. Din acest motiv este imposibil să se estimeze numărul exact al romilor din orice parte a țării.

Membrii minorității întâmpină probleme în toate aspectele vieții. În trecut erau tratați asemeni proprietății care poate fi vândută și cumpărată după bunul plac al proprietarului, pentru ca apoi să fie considerați cetățeni de rang inferior, ei au petrecut secole opunându-se opresiunii. Standardele de viață sunt joase, lipsa instalațiilor sanitare și a conștientizării importanței igienei duc la extinderea bolilor și la o rată a

mortalității infantile foarte ridicată. Vârsta medie la căsătorie este mult mai mică decât în cazul populației majoritare. Fetele se căsătoresc de obicei la 13, 14 ani (Helsinki Watch, 1991:76). Nu numai că aceasta le scurtează durata copilăriei, dar conduce la o creștere inevitabilă a familiilor, înrăutățind problemele cauzate de sărăcie.

Sărăcia din cadrul comunităților roma duce la apariția altor probleme. Standardele de igienă tind să fie joase, deseori datorită lipsei apei curente și a electricității, calitatea și cantitatea alimentelor tind să se înrăutățească în multe comunități roma pe parcursul iernii, iar carnea și produsele lactate sunt inaccesibile tot timpul (Save the Children, 1998:6). În astfel de condiții, mărimea familiei și lipsa educației medicale sunt factori importanți care contribuie la condiții precum malnutriția, anemia, handicapuri de înălțime și greutate (Save the Children, 1998:13). Mulți copii romi nu sunt vaccinați, datorită faptului că părinților lor nu li se explică importanța acestei acțiuni.

Accesul la asistență medicală este îngreunat de faptul că un număr mare de romi nu posedă actele necesare. Cei care le au sunt deseori rezidenți ilegali într-o zonă diferită de cea pentru care au acte, deci personalul medical nu are acces la fișa lor medicală. Conform noii legi a asigurărilor sociale și medicale, problemele cu privire la reședința permanentă cuplate cu lipsa unui venit care ar face posibilă plățirea asigurării medicale au ca rezultat lipsa unui medic de familie pentru majoritatea familiilor de romi, (Save the Children, 1998:15). Cumpărarea medicamentelor este o problemă de vreme ce prețurile sunt mari, mai ales că romii cred că un medicament mai scump este mai eficient.

Situația comunității roma din România s-a deteriorat brusc după 1989. Într-un climat al schimbărilor, care permitea altor minorități să sperie la un viitor mai bun, romii au fost supuși discriminărilor, sărăciei și în unele cazuri, morții.

Romii din România sunt dezavantajați din punct de vedere al educației. Discriminarea este răspândită, atât în cadrul sistemului la care un individ trebuie să recurgă pentru a intra în școală, precum și în cadrul școlilor determinând mulți copii să nu se mai înscrie. Educația este de asemenea afectată de sărăcia cronică din majoritatea comunităților. Copiii care reușesc să înceapă școala, deseori nu promovează ciclul gimnazial și, din acest motiv, este foarte dificil pentru ei să își găsească de lucru. Aceasta, în schimb, tinde să conducă la o creștere a ratei criminalității și perpetuarea sărăciei.

Discriminarea este o problemă a romilor din România și în alte domenii decât educația și îmbracă forma atât a violenței fizice cât și a tratamentului necorespunzător din partea autorităților. Violența comunitară, manifestată sub forma raidurilor întreprinse de poliție, reprezintă o serie regulată de abuzuri suferite de romi din 1990 încoace. Toată comunitatea a fost etichetată drept criminală și au fost expulzați din zone în care trăiau de decenii, singura lor crimă fiind "etnia". Acești oameni au fost forțați să se mute la oraș pentru a căuta un loc de muncă, aceia dintre ei care sunt calificați și solicită un loc de muncă, descoperă că și în acest caz etnia lor este o "problemă".

Sunt necesare schimbări radicale, atât în cadrul comunităților roma cât și în afara lor, pentru a îmbunătăți situația. Reprezentanții autorităților implicați în procesul educației trebuie să arate o înțelegere mai profundă a problemelor specifice ale minorității și, în

multe cazuri, trebuie depășite prejudecățile. În cadrul comunității roma este nevoie de înțelegere, comunitatea trebuind să înțeleagă avantajele educației și cele care decurg din acordarea sprijinului pentru asigurarea accesului la educație. În cazurile în care există lipsă de comunicare între profesori și părinții romi, ambele părți ar trebui să depășească acest neajuns în interesul copilului. Organizațiile non-guvernamentale pot ajuta de asemenea prin promovarea programelor educaționale special concepute pentru a satisface nevoile romilor. Dacă acești pași împreună cu alții de acest fel nu sunt făcuți, spirala descendentă în momentul de față în domeniul educației copiilor roma va continua să coboare, conducând la o sărăcie mai mare, la creșterea nivelurilor criminalității și a șomajului, astfel întărind unul din cele mai consistente stereotipuri despre romi.

Privite în ansamblu, problemele cu care au de-a face etnicii roma din România sunt foarte serioase cu toate acestea dacă indivizii ar fi mai deschiși la înțelegerea diferențelor dintre comunități, s-ar putea găsi soluții.

Educația este în mod evident necesară pentru a înlătura prejudecățile și rasismul, copiii nu se nasc rasiști – ei învață discursul rasist acasă sau din alte surse. Integrarea copiilor romi sau de alte etnii este necesară încă din primii ani de școală, astfel încât ambii să învețe cum să se comporte unul cu celălalt. Din păcate, acest lucru este aproape imposibil de realizat dată fiind starea actuală a sistemului educațional, după cum a fost prezentat mai sus.

Presa are de asemenea un rol vital. Televiziunea a fost acuzată de o discriminare similară celei din presa scrisă în ceea ce privește creionarea portretului comunității roma. În 13 iunie 1990, dl. Emanoil Valeriu, directorul Televiziunii Române Naționale, a anunțat în emisie că romii au atacat și devastat studiourile de televiziune, chemând populația română să apere studiourile (Helsinki Watch, 1991:88). Enunțarea unui atât de mare neadevăr la televizor, nu putea fi făcută decât cu un singur scop – provocarea de noi sentimente anti-roma în mijlocul populației. Acțiunea domnului Valeriu a determinat Federația Etnică a Romilor să depună o plângere împotriva celui mai sus amintit pentru încălcări ale Codului Penal; imediat, procuratura a anulat această plângere (Helsinki Watch, 1991:89).

Reportajele despre romi transmise de canalele de televiziune de stat în emisiunile de știri se realizează prin focalizarea imaginii pe romii participanți la demonstrațiile politice, compromițând astfel imaginea opoziției. Se întrețin astfel cele mai răspândite stereotipuri existente – criminalitatea și sărăcia (Helsinki Watch, 1994:7).

Aceasta dovedește în mod evident că ziariștilor români le lipsește într-o oarecare măsură simțul responsabilității. În cadrul oricărui stat mass-media este un factor deosebit de important în procesul manipulării și poate forma o imagine publică cu consecințe dezastruoase. Atât Guvernul României cât și presa însăși ar trebui să recunoască acest potențial și să încerce, din considerente legate de stabilitate, o prezentare mai echilibrată și nepărtinitoare a etniei roma și a celorlalte minorități.

Formarea unei clase intelectuale în cadrul romilor din România nu ar aduce decât beneficii uriașe minorității. Romii care sunt capabili, atât din punct de vedere al inteligenței cât și social, de a interacționa cu cetățenii de alte etnii la un nivel intelectual și politic, ar putea ajuta foarte mult la conștientizarea problemelor

minorității și la promovarea unei înțelegeri pe o scară cât mai largă a modului de viață specific romilor.

De asemenea, educația este un factor necesar în cadrul comunităților roma. O plângere adesea întâlnită împotriva romilor este aceea că ei nu respectă legile celorlalte comunități, ceea ce nu se poate spune că nu se întâmplă câteodată. Dar, dacă se dorește o înțelegere cu adevărat a fenomenului, atunci eforturile trebuie să vină din ambele părți, atribuirea vinei doar uneia (în speță comunităților de alte etnii decât cea roma) fiind o cale sigură spre eșec.

ADRESE

1. Instituții culturale și/sau asociații ale minorităților

- Agenția de Dezvoltare “Împreună”
Scărlătescu St., No.44, Sector 1, 7000, București
Tel: 01-2524250, 094-759565
Fax: 01-2524250
E-mail: imaria@dnt.ro
Contact: Ionescu Maria
- Alianța “Casa Romilor”
Mărășești St., No.26, Ploiești, 2000, Prahova
Contact: Mihai Grigore
- Ansamblul de Cântece și Dansuri “Roma Bahtale”
Sticlei St., No.10, Mediaș, 3125, Sibiu
Tel: 069-843002
Contact: Rezimeș Valentin
- Asociația “Fraternitatea”
I.L. Caragiale St., No.27, Negrești, 6552, Vaslui
Tel: 035-457795
Contact: Romanescu Ioan
- Amare Phrala Cluj Napoca (organizație de tineret)
Someșului St., No. 18, Ap. 2, Cluj-Napoca, 3400, Cluj
Tel: 064-139802, 094-277209
Fax: 064-139802
Contact: Doghi Dan Pavel
- Asociația Ansamblul de Cântece și Dansuri al Romilor ȘATRA
Iuliu Maniu St., No. 3, Bloc 33, Ap. 3, Mediaș, 3125, Sibiu
Tel: 069-824708
Contact: Mircea Ionuț, Jucki Alexandru
- Asociația “Casrom”
Rovinari St., Bl 32/A, Ap.20, Târgu-Mureș, 4300, Mureș

Tel: 065-134204, 092-520502
Contact: Rudolf Moca

- Asociația Căldărarilor din România Than Romano
Sintești, Vidra, Sintești, Ilfov
Contact: Mihai Ion
- Asociația “Centrul Crestin al Romilor
Morii St., Nr. 226, Sâmpetru, Brașov
Tel: 094-843783
Președinte: Rad Vasile
- Asociația “Chakro”
Gheorghe Doja St., No. 9, Târgu-Mureș, 4300, Mureș
Tel: 065-164421
Fax: 065-168573
Contact: Cristian Eparu
- Asociația Creștină Apostolică a Romilor din România
Oltului St., No. 2, Târgu-Mureș, 4300, Mureș
Tel: 065-164015
Contact: Rad Petru
- Asociația Culturală “Barbu Lăutaru”
14 Decembrie 1989 St., No.2 bis, Room 9, Iași, 6600, Iași
Tel: 032-113506
Contact: Ion Șerban
- Asociația Culturală a Romilor Lăutari
Gloriei St., bl.19, Ap.52, Roman, 5550, Neamț
Contact: Rudichi Vili
- Asociația Culturală Ion Drăgoi
Lalelelor St., Bl.10, Ap.3, Bacău, 5500, Bacău
Tel: 034-142080
Contact: Părăluță Ion
- Asociația Democratică a Romilor Liberi
Mihai Viteazu St., No.B 3/2, Ap.1, Cluj-Napoca, 3400, Cluj
Tel: 093-321925
Contact: Ioan Gorăcel
- Asociația Femeilor Rome din România
Colentina St., No.43, Bl.R 13, Ap.83, 7000, București
Tel: 01-6885385
Fax: 01-6885385
Contact: Dumitru Violeta
- Asociația Femeilor Țigănci “Pentru Copiii Noștri”

Dorobanților St., No.62, Timișoara, 1900, Timiș
Tel/Fax: 056-208929
Contact: Mark Letiția

- Asociația “Infrățirea”
Al. Sahia St., No.5, cartier Palazu-Mare, Constanța, 8700, Constanța
Tel: 041-551275, 098-618179, 041-666074
Contact: Anghel Petre
- Asociația Națională a Romilor din România
Parcul Mic St., No.14, Ap.11, Brașov, 2200, Brașov
Tel: 068-151434
Contact: Iftimie Victor
- Asociația Patronilor Ploiești
Cornului St., No.4, Ploiești, 2000, Prahova
Tel: 044-156076
Contact: Gheorghe Niculae
- Asociația Patronilor Romi din România
Șoseaua Giurgiului No.113-115, Bl.O, Ap.4, Sector 4, 7000, București
Tel: 01-6853277, 3365090
Contact: Safta Gheorghe
- Asociația “Pod Peste Suflete”
Mihai Eminescu St., Bl. 29, Ap. 7, Slobozia, 8400, Ialomița
- Asociația Profesorilor Romi “Khetanes”
Principală St., No.71, Terebești, Satu Martel
Tel: 065-755172
Contact: Rozalia Bondrea
- Asociația “Rom Star”
Mioriței St., Bl.10, sc. A, Ap.1, Bacău, 5500, Bacău
Tel: 034-123351, 094-881569
Contact: Bălan Paustin, Dumitru Bebe, Antonache Cornel
- Asociația Rom-Meser
C. Porumbescu St., No.14, cartier Izvoare, Bacău, 5500, Bacău
Contact: Iorga Nicolae
- Asociația Romano Tolah
Aleea Parcului, No.21, 4350, Luduș, 4350, Mureș
Tel/Fax: 065-471264
Contact: Florina Zoltan, Rostaș Persida, Mailat Andrei
- Asociația Romilor Brazilia
Margareta St., No.24, 4783, Nușfalău, 4783, Sălaj
Contact: Lakatoș Sandor

- Asociația Romilor Creștini din România
Mărășești St., Bl.16, Ap. 35, Baia-Mare, 4800, Maramureș
Tel: 062-415150
Fax: 062-415153
Contact: Berchi Gheorghe, Boldor Ioan
- Asociația Romilor din Coltău
Arieșului St., No. 269, Coltău, com. Săcălășeni, Maramureș
Tel: 062-89081
Contact: Covaci Iosif
- Asociația Romilor “Espoir-Criss”
Mintia, 2733, Hunedoara
Contact: Rafi Tiberiu
- Asociația Romilor Harghita
Revoluția din Decembrie St., No. 28, Ap. 18, Miercurea-Ciuc, 4100, Harghita
Tel: 066-123357
Fax: 066-172363, 066-172457
Contact: Ioni Geza
- Asociația Romilor Harghita – Filiala Gheorghieni
Piața Libertății St., No.10, Gheorghieni, 4200, Harghita
Tel: 066-163865
Contact: Varga Karmen
- Asociația Romilor “Prietenia”
Piața Libertății St., No.10, Baia-Mare, 4800, Maramureș
Tel: 062-431970
Contact: Chereji Radu
- Asociația Social Culturală a Romilor Bihor
Gheorghe Șincai St., No. 1, Oradea, 3700, Bihor
Tel: 094-602547
- Asociația Social Culturală a Romilor din Banat - Timișoara
I. B. Deleanu St., No. 5, Timișoara, 1900, Timiș
Tel: 056-215883
Contact: Rezvimeș Cornel
- Asociația Socio-Culturală a Romilor Tehara
Mehedinți St., No.17, Bl.O2, Ap.87, Cluj-Napoca, 3400, Cluj
Tel: 064-167959
Contact: Dandoș Albert
- Asociația Tinerilor Romi Steaua Nordului, Baia Mare
- Mărășești St., No. 16, Bl. 16, Ap. 35, Baia-Mare, 4800, Maramureș

Tel: 062-778977
Contact: Boldor Daniel

- Asociația Studenților Romi
Episcop Radu, No.31, Sector 2, 7000, București
Tel: 01-2123750, 094-855612
Fax: 01-2123750
E-mail: feryp@leader.ro
Contact: Cristinela Ionescu, Emilian Nicolae, Florin Risipitu
- Asociația Studenților Romi Iași, ROMANITIM
Bucium St., No.23, Bl. B3-1bis, Ap.1; Ipsilanti St., Nr.25; Ciric St., No.54
Bl. Q6, Ap.18, Iași, 6600, Iași
Tel: 093-360824, 032-110271, 032-173514
Contact: Iulian Dinu, Gheorghe Mantu, Acojocăriței Roxana
- Asociația Studenților Romi Romano Suno
Rene Descartes St., No.6, Cluj Napoca, 3400, Cluj
Tel: 064-194893
Contact: Doghi Dan Pavel, Etveș Alexandra
- Asociația “Terne Rom”
Malu Roșu St., No.126, bl. 10G, Ap.16, Ploiești, 2000, Prahova
Tel: 044-140657, 092-685003
Contact: Mihai Vasile
- Asociația Romilor din Depresiunea Cisăului
Com. Cislău, 5191, Buzău
Contact: Drezaliu Nicolae
- ASTRA ȘATRA - “Aven Amentza” Asociația Studenților și Tinerilor Romi Antirasiști
Ministerul Culturii, C.P. 22-165, 7010 București
Băiculești St., No.25, bl. E13, Ap.66, 7000, București
Tel: 01-222 3314, 6682765
Fax: 01-6682765
E-mail: av.satra@mailbox.ro
Contact: Vasile Ionescu, Atena Ilie
- ASTRA ȘARTA – Aven Amentza
Obor St., No.33, Beclean, Cluj Napoca, 3400, Cluj
Tel: 094-139603
Contact: Mihaly Zoltan
- ASTRA ȘARTA – Aven Amentza
Scărlătescu St., No.44, Iași, 6600, Iași
Tel: 093-238302
Contact: Constantin Laura
- ASTRA ȘARTA – Aven Amentza

Băiculești St., No.25, Bl.E13, Ap.66, 7000, București
Tel/Fax: 01-6682765
E-mail: av.satrap@mailbox.ro
Contact: Lavinia Olmazu, Delia Grigore, Cazacu Carmen

- Centrul Creștin al Romilor
Alba Iulia St., No.46, Sibiu, 2400, Sibiu
Tel: 069-229863, 092-712590
Fax: 069-228112
Contact: Cioabă Florin
- Centrul Creștin al Romilor – Filiala Teleorman
Eminescu St., No.36, Abatorului St., Baraci Cetate, Turnu Măgurele, 750,
Teleorman
Contact: Ștefan Marin
- Centrul de Asistență Socială, Economică și Profesională – CASEP
Cartier Cornițoiu, Bl.H, Ap.20, Craiova, 1100, Dolj
Tel: 051-420043
Fax: 051-417223
Contact: Fotescu Dan, Dumitru Tatian
- Comunitatea Etniei Romilor
Baia-Mare St., No.1, Bl.8, Ap.58, Sector 3, 7000, București
Tel: 01-6487316
Mobil: 094-542 282
- Comunitatea Etniei Romilor - Prahova
Stânișoarei St., Bl.124, Ap.14, Ploiești, 2000, Prahova
Tel: 044-161737
Contact: Gheorghe Niculaie
- Comunitatea Etniei Romilor - Reșița
Fântânele St., No.6, Ap.6, Caraș-Severin, 1700, Reșița
Contact: Neveanu Coriolan
- Forumul Romilor Românizați din România
Beethoven St., No.7, Craiova, 1100, Dolj
Tel: 051-418467
Contact: Burtea Petre
- Fundația “Emanciparea și Școlarizarea Copiilor Romi”
Radomir, Diosti, Radomir, 1111, Dolj
Tel: 051/62 Dioști, Radomir
Contact: Mitrică Biră
- Fundația “Ion Budai-Dealeanu”
Seceretoarelor St., No.8, Sibiu, 2400, Sibiu
Tel: 069-411 538, 093-534024
Contact: Radulescu Iulian, Cornescu Mirela

- Fundația “Ion Budai-Dealeanu”
Armatei St., No.54, Bl.9, Ap.6, Tîrnăveni, 3225, Mureș
Tel: 065-443789
Contact: Demeter Zoltan
- Fundația “Filantropica” Dej
Înfrățirii St., No. 5, Bl. B7, Ap. 20, Dej, 4650, Cluj
Tel: 094-603592
- Fundația Lăuta Străbună
Ștefan Cel Mare St., No.225, Roman, 5550, Neamț
Tel: 030-734456
Contact: Halangescu Dumitru
- Fundația O Del Amentza
Piața Unirii, No.2, Room 14, Deva, 2700, Hunedoara
Tel: 094-935146, 054-216151
Fax: 054-216088
Contact: Bologa Nicolae
- Fundația pentru Dezvoltare Socială a Romilor Ramses
1 Mai St., Ap.2, Room 54, Dej, 4650, Cluj
Tel: 09-3514202
Contact: Moldovan Adrian, Moldovan Gelu
- Fundația pentru Tineret DEL
Căpitan Buzatu St., No.43, Târgu Jiu, 1400, Gorj
Tel: 053-223228
Contact: Nelu Paul
- Fundația Phoenix
Str. Independenței, Nr.202, Camera 28, 7000, București
Tel: 01-3131981, 094-542282
Fax: 01-3131981
Contact: Ion Costin Ionel
- Fundația Roma Umanitate
21 Decembrie 1989 St., No. 108, Cluj Napoca, 3400, Cluj
Tel: 092-350155
Contact: Pascu Aurel
- Fundația Romani
Nicolae Iorga st., No.7, Ap.4, Iași, 6600, Iași
Tel: 032-232580
Contact: Sava Adolf
- Fundația Romilor pentru Ajutorarea Copiilor, Tinerilor și Bătrânilor
Carpați St., No. 73, Caracal, 800, Olt,

Contact: Păun Marian

- Fundația Rom-Rom
Str. Dezrobirii, Nr.28, Caracal, 800, Olt
Contact: Vasile Ion
- Fundația Sindy Humanitas
Morii St., No. 1016, Gilău, 3447, Cluj
Tel: 094-801679
Contact: Roșianu Aurel
- Fundația Social Culturală a Romilor “Ion Cioabă”
St.Alba-Iulia, Nr.46, Sibiu, 2400, Sibiu
Tel: 69-229331
Contact: Luminița Cioaba
- Fundația Somrom – Fundație de Întrajutorare
St. M ireșului, Nr.136, Șomcuța Mare, 4866, Maramureș
Tel: 062-480803
Contact: Boldijar Gherman, Lakatoș Tudor
- Fundația “Wassdas”
St.Rene Descartes, Nr.6, Cluj-Napoca, 3400, Cluj
Tel: 064-194893, 094-267132
Fax: 064-194893
E-mail: asz@mail.soroscj.ro
Contact: Otvos Geza
- “Rromani Criss” - Centrul Romilor Pentru Intervenție Socială și Studii
Str. Buzești, Nr.19, Sector 1, 7000, București
Tel/Fax: 01-6597813
Contact: Nicolae Gheorghe
- “Romani Baxt”
Str.Națională, Nr.24, Podul Iloaiei, Iași, 6600, Iași
Contact: Rotaru Maria
- Societatea Tânăra Generație a Romilor
Str. Marius Emanuel Buteică, Nr. 2, Sector 2, 7000, București
Contact: Costel Vasile
- Societatea Tânăra Generație a Romilor
Str. Îngustă, Nr.14, Glina, 7490, Ilfov
Contact: Costel Vasile, Nora Costache
- Uniunea Romilor
Str.Anton Pan, Nr.24, Sector 3, 7000, București
Tel: 01-3124766, 3239237
Contact: Răducanu Gheorghe

- Uniunea Romilor – Iași
14 Decembrie 1989, Nr.2 bis, Camera 9, Iași, 6600, Iași
Tel: 062-113506
Contact: Andreescu Camelia
- Uniunea Apostolică a Romilor
Str. Mărășești, Nr. 16, Ap. 35, Baia-Mare, 4800, Maramureș
Tel: 062-7778977
Contact: Boldor Daniel
- Uniunea Asociațiilor Creștine Apostolice a Romilor din România
Str. Bohloc, Nr.48, Săcele, Brașov
Tel: 09-2356309
Contact: Ghica Vasile
- Uniunea Creștin Democrată a Romilor din Banat
Str. Romulus Nr.11, Timișoara, 1900, Timiș
Contact: Mihai Nicolae
- Uniunea Creștină a Romilor din România
Str. Oituz Nr. 54, Bl. 5, Ap. 64, Baia-Mare, 4800, Maramureș
Tel: 062-431970
Contact: Radulescu Ioan
- Uniunea Culturală a Spoitorilor Independenți
Muncii St., No.33, Buzău, 5100, Buzău
Contact: Gheorghe Sterian
- Uniunea Democrată Liberă a Romilor – Dolj
Fata Luncii st., No. 15, Craiova, 1100, Dolj
Contact: Vâlcu Vasile
- Uniunea Democratică a Romilor
No.357, Sadova, 1180, Dolj
Tel: 03 Primăria Sadova
Contact: Nicu Tănase
- Uniunea Democratică a Romilor – Sașa
Sașa St., No.14, Petroșani, 2675, Hunedoara
Tel: 054-546923
Fax: 054-546923
E-mail: adrl@comtrust.ro
- Uniunea Democratică Culturală a Romilor - Valea Jiului
Grivița Roșie St., No. 15, Ap.2, Petroșani, 2675 Hunedoara
Tel: 054-541279
Contact: Rad Marcel

- Uniunea Generală a Romilor,
Mihail Kogalniceanu St., No. 25, Târgu-Jiu, 1400, Gorj
Tel: 053-214840
Contact: Bobu Nicolae
- Uniunea Generală a Romilor – Hunedoara
P-ța Unirii Nr. 2, Ap. 14, Deva, 2700, Hunedoara
Tel: 054-214197
- Uniunea Generală a Romilor, Organizația femeilor – Hunedoara
P-ța Unirii No. 2, Ap. 14, Deva, 2700, Hunedoara
Tel: 054-219451
Contact: Dîtvariu Simona
- Uniunea Romilor din Județul Constanța
Buciumului St., No. 11, Constanța, 8700, Constanța
Contact: Petrache Ivanciu
- Uniunea Romilor din Județul Mureș
Vulturilor St., No. 30, Ap.13, Târgu-Mureș, 4300, Mureș
Tel: 065-133520
Contact: Csurkuly Sandor
- Uniunea Romilor Turda
Republicii St., No.15, Turda, 3350, Cluj
Tel: 064-324169

2. Instituțiile și/sau asociațiile minoritarilor în domeniul educației:

- “CERCUL ȘTIINTIFIC ROMANI” UBB Cluj-Napoca
M. Kogălniceanu St., No. 1, Cluj-Napoca, 3400, Cluj
Tel: 064-139802, 177436
- Fundația “Academica Civică” Cluj-Napoca
Firiya No. 4, Bloc A3, Ap. 9, Cluj-Napoca, 3400, Cluj
Tel: 064-163426

3. Partide politice și/sau asociații ale romilor

- Alianța pentru Unitatea Romilor
Silvestru St., No.27, Ap.1, 7000, București
Tel: 01-2114235
Fax: 01-2103463
Contact: Tabă Marius
- Alianța pentru Unitatea Romilor
Principală St., Iveni, Galați
Tel: 036-866566
Contact: Toader Săndel

- Alianța pentru Unitatea Romilor
Simion Bărnuțiu St., No.43, Caransebeș, 1650, Caraș-Severin
Tel: 055-518124, 094-390727
Contact: Corneliu Stănculescu
- Alianța pentru Unitatea Romilor
Buciumeni, 6320, Galați
Tel: 036-822703, 822721
Contact: Ioan Petrișor
- Alianța pentru Unitatea Romilor
Aleea Nordului St., Bl.F8, Sc.B, Ap.34, Slobozia, 8400, Ialomița
Contact: Sandu Constantin
- Alianța pentru Unitatea Romilor
Gheorghe Pătrașcu St., No.50, Bl.13A, Sc.1, Ap.2, Tecuci, 6300, Galați
Contact: Cârlan Viorel
- Alianța pentru Unitatea Romilor – Bacău
Mioriței St., No.10, Ap.1, Bacău, 5500, Bacău
Tel: 094-292135
Contact: Bălan Paustin, Bălan Diana
- Alianța pentru Unitatea Romilor – filiala Arad
Sântana 2, Zefirului St., No.58, Arad, 2900, Arad
Contact: Dorot Dezideriu
- Alianța pentru Unitatea Romilor
Găvane 2 St., Bl.D18, Ap.4, Pitești, 300, Argeș
Tel: 048-624200
Contact: Dincă Vasile
- Federația Etnică a Romilor
Silvia St., No. 34. Sector 2, 7000, București
Tel: 01-6882433
Contact: Pantalon Gheorghe
- Federația Etnică a Romilor din România
B-dul 1 Decembrie 1918, No. 6, Mangalia, 8727, Constanța
Tel: 041-759359, 092763220
Fax: 041-759359
Contact: Cobzaru Vasile
- Partida Romilor
Victor Eftimiu St., No.1-3, Sector 1, 7000, București
Tel: 01-3158545
Fax: 01-3225199
Contact: Ivan Gheorghe

- Partida Romilor - Bistrița
Loc. Vermes, No. 97, com. Lechința, Bistrița-Năsăud
Tel: 063-250787
Contact: Racoti Stefan
- Partidul Alianța Democratică a Romilor
Cartier Goranu No. 889, Râmnicu-Vâlcea, 1000, Vâlcea
Contact: Stoica Octavian
- Partidul Democrat Creștin al Romilor - Cluj
Morii St., No. 1047, com. Gilau, Cluj
Tel: 064-991222, 094-253437, 094-253222
Contact: Varga Rudolf
- Partidul Libertății și Unității Sociale
Str. Luminei No. 2A, Sector 2, București
Contact: Madalin Voicu
- Partidul Romilor Nomazi și Căldărari
Alba-Iulia St., No. 46, Sibiu, 2400, Sibiu
Tel: 069-229863
Fax: 069-228112
Contact: Florin Cioaba
- Partidul Romilor Nomazi și Căldărari - Gorj
Meteor St., No. 14, Târgu-Jiu, 1400, Gorj
Contact: Mihai Ilarie
- Partidul Unirea Romilor
Zorilor St., No. 1, Bl. 280, Ap. 57, Alba-Iulia, 2500, Alba
Tel: 058-813331, 094535851
Contact: Bumbu Ioan Gruia
- Sindicatul Liber al Romilor
Cartierul Cornitoiu, Bl. H, Sc. 2, Ap. 20, Craiova, 1100, Dolj
Tel: 051-420043
Contact: Dan Fotescu
- Uniunea Democrată a Romilor
Sasa St., No. 14, Petroșani, 2675, Hunedoara
Tel: 054-546923
Fax: 054-546923
E-mail: adrl@comtrust.ro
Contact: Burtea Toader
- Uniunea Democrată a Romilor din Județul Galați
Furnalștilor St., No.8, Galați, 6200, Galați
Tel: 036-441861, 426783

Contact: Goțu Viorica

- Uniunea Democrată Liberă a Romilor - Dolj
Fata Luncii St., No. 15, Craiova, 1100, Dolj
Contact: Valcu Vasile
- Uniunea Democratică a Romilor și Lăutarilor Armeniș
No.8, 1662, Armeniș
Contact: Sandu Simion
- Uniunea Liberă Democrată a Romilor din Județul Bihor
Mihai Antonescu St., No. 20, Ap.5, Oradea, 3700, Bihor
Tel: 059-134952
Contact: Baloy Gyongyi

4. Mijloace mass media ale minorităților

Posturi de radio

Târgu Mureș

Ziare

Nici unul

Reviste

- Asul de Treflă
Victor Eftimiu St., No. 1-3, Int. 5, Et. 5, Cam. 386,
Sector 1, 7000, București
Tel: 01-3158545
Fax: 01-3225199
Editor-in-chief: Gheorghe Ivan
- Aven Amenta
P.O. Box 22-175, 7010 București
Tel: 01-2223310
Fax: 01-2228270
- Than Rromano: studii despre Rromi
Mr. Vasile Ionescu, tel. 094-139824

Posturi de televiziune

- TVR
Calea Dorobanților 191, 7000, București
Tel: 01-2307769

Difuzează un program pe săptămână care nu are un conținut util și care este difuzat la o oră inadecvată.

Pagini de Internet

- Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi Cluj Napoca
Țebei St., No. 21, Cluj Napoca, 3400, Cluj
Website: www.romacenter.ro
- Fundația RonConn deținută de Liviu Gabriel Ratiu
Website: <http://www.romconn.org/roma/>

Edituri

- Editura Alternativa, București
Tel: 01-2234966
- Editura Didactică și Pedagogică, București
Tel: 01-6139289
Fax: 01-3122885
- Editura Kriterion
P-ta Presei Libere No. 1, 71341 București
Tel/Fax: 01-2243628

BIBLIOGRAFIE

Abraham, Dorel, Bădescu, Ilie and Chelcea, Septimiu (1995). **Relațiile interetnice în România: Diagnoze sociologice și evaluarea tendințelor**. (Cluj-Napoca: Editura Carpatica).

Adamson, Kevin (1995). "Funcția politică a conflictului etnic: Transilvania în politica românească" în Crăciun, Maria și Ghitta, Ovidiu. **Etnicitate și religie în Europa Centrală și de Est**, (Cluj-Napoca: Cluj Presa Universitară).

Allcock, John B., Arnold, Guy, Day, Alan J., Lewis, D.S., Poultney, Lorimer, Rance, Roland, and Sagar, D.J. (3rd ed., 1992). **Border and Territorial Disputes**. (Essex: Longman Group UK Ltd.).

Amnesty International (1995). **Romania: broken commitments to human rights - The Roma: a catalogue of injustice**. (London: Amnesty International).

Andreescu, Gabriel (2000). **România. Shadow Raport: ianuarie 2000**
www.greekhelsinki.gr/pdf/fcnm-reports-romania-ngo.PDF.

APADOR-CH (1997). **Cartea Albă**. (București: APADOR-CH).

Bălășescu, Alexandru (1997). "Romii - Construcție identitară. Cazul Cristian, Județul Sibiu." în **Revista de Cercetări Sociale Nr. 3/1997** (București: IMAS-SA).

Bocu, Liliana Maria, Alianța Civică, Cluj-Napoca. **Interviu cu autorul**. Decembrie 20, 1998.

Braham, Mark (1992). **The Untouchables: a survey of the Roma people from Central and Eastern Europe**. (Geneva: UNHCR).

Bugajski, Janusz (1995). **Ethnic Politics in Eastern Europe: a guide to nationality policies, organizations and parties (2nd ed.)**. (London: M.E. Sharpe).

Burtea, Vasile (1996). "Marginalizare istorică și cooperare socială în cazul populației de romei" în **Revista de Cercetări Sociale Nr. 3/1996** (București: IMAS-SA).

Cashmore, E. Ellis (1988). **Dictionary of Race and Ethnic Relations (2nd ed.)**. (London: Routledge).

Clebert, Jean-Paul (1963). **The Gypsies**. (Paris: Penguin).

Colin, Clark (1998). **Counting Backwards: the Roma 'numbers game' in Central and Eastern Europe**, www.geocities.com/Paris/5121/countingback.htm

Consiliul pentru Minoritățile Naționale (Guvernul României) (1994). **Cadru Legislativ și Instituțional pentru Minoritățile Naționale din România**. (București: Institutul Român pentru Drepturile Omului).

Consiliul pentru Minoritățile Naționale (Guvernul României) (1997). **Sistemul educațional din România: învățământ cu predare în limba maternă a minorităților naționale**. (București).

Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale (1995, Strasbourg), www.coe.fr/eng/legaltext/157e.html

Crowe, D. A. (1991). "The Gypsy Historical Experience in Romania" in Crowe, D.A. and Kolsti, John, **The Gypsies of Eastern Europe**. (London: M.E.: Sharpe).

Crowe, D. A. (1995). **A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia**. (London: I.B. Tauris and Co.).

Deletant, Dennis (1998). **România sub regimul comunist**. (București: Fundația Academiei Civice).

Etnobarometru - Mai-Iunie 2000. Realizat de Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice sub patronajul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională.

European Roma Rights Center (ERRC) (1998). **Roma Rights: Summer 1998**. (Budapest: ERRC).

Fox, Jonathan (1995). **Roma (Gypsies) in Romania**, www.bsos.umd.edu/cidcm/mar/runroma.htm

Fonseca, Isabel (1995). **Bury Me Standing: the Gypsies and their Journey**. (New York: Alfred A. Knopf).

Fraser, Angus (1992). **The Gypsies**. (Oxford: Blackwell).

Fundația pentru o Societate Deschisă, **Raport anual** (1999).

Gheorghe, Nicolae & Acton, Thomas (1999). **Dealing with Multiculturalism: Minority, National and Human Rights**, www.geocities.com/Paris/5121/multiculturality.htm

Ghețau, Vasile (1996). "O proiectare condițională a populației României pe principalele naționalități (1992 – 2025)" în **Revista de Cercetări Sociale Nr. 1/1996** (București: IMAS-SA).

Gilberg, Trond (1980). "Influence of State Policy on Ethnic Persistence and Nationality Formation: The Case of Eastern Europe" in Sugar, Peter (ed.), **Ethnic Diversity and Conflict in Eastern Europe**. (Oxford: ABC-Clio).

Guvernul României (1991). **Constituția României**. Adoptată în 21 noiembrie, 1991, (București), <http://www.domino.kappa.ro/guvern/constitutia-e.html>

Hancock, Ian (1997). "The Struggle for the Control of Identity" in **The Patrin Web Journal**, www.geocities.com/Paris/5121/identity.htm

Hancock, Ian (1999). "The Pariah Syndrome" in **The Patrin Web Journal**, <http://www.geocities.com/Paris/5121/pariah-contents.htm>

Hancock, Ian (2000). "Roma Slavery" in **The Patrin Web Journal**, <http://www.geocities.com/Paris/5121/slavery.htm>

Helsinki Watch (1990). **News from Romania: ethnic conflict in Târgu-Mureș**. (New York: Helsinki Watch).

Helsinki Watch (1991). **Destroying Ethnic Identity: The Persecution of Gypsies in Romania**. (New York: Human Rights Watch).

Helsinki Watch (1994). Vol.6, No.17. **Lynch Law: violence against Roma in Romania**. (New York: Human Rights Watch/ Helsinki).

Human Rights Watch, www.hrw.org/hrw/worldreport99/europe/romania.html

Images and Issues: Coverage of the Roma in the Mass Media in Romania, Sinaia, Romania, June 27-28, 1997, www.websp.com/~ethnic/new/imgs_iss.htm

Institutul de Cercetare a Calității Vieții. **Cercetarea făcută în 1998 – Centrul de Resurse pentru Acțiune Socială**. (Datele și articolele folosite fac parte din raportul intermediar. Raportul final va fi disponibil doar în noiembrie).

Ionescu, Vasile (2000). **Adnotări la raportul pe anul 2000 al Ministerului Afacerilor Externe** “Informații despre legislație și alte măsuri care s-au luat în vederea modificării principiilor enunțate de Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților din România”.

Institutul Român pentru Drepturile Omului (1993). **Drepturile indivizilor aparținând minorităților naționale**. (București: Regia Autonomă “Monitorul Oficial”).

International Helsinki Federation (IHF) (1989). **Romania: enemy of its own people**. (Vienna, International Helsinki Federation for Human Rights).

International Helsinki Federation (IHF) (1993). **Europe’s Gypsies: a vulnerable minority**. (Vienna: International Helsinki Federation for Human Rights).

Kenrick, Donald and Puxon, Graham (1995). **Gypsies under the Swastika**. (Hertfordshire: University of Hertfordshire Press).

Kenrick, Donald (1998), ‘How Many Roads?’ in **Index on Censorship - Gypsies: Life on the Edge**. (Index on Censorship, 4/1998).

Kenrick, Donald (1998). **Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies)**. (London: Scarecrow Press Ltd.).

Liegeois, Jean-Pierre (1986). **Gypsies: an illustrated history**. (London: Al Saqi).

Liegeois, Jean-Pierre and Gheorghe, Nicolae (update 1995). **Roma/Gypsies: A European Minority**. (London: MRG International).

Max van der Stoep, OSCE High Commissioner on National Minorities (2000). **A Study on Roma and Sinti**, The Hague, March 10, 2000.

Ministerul Educației Naționale (1998). **Ordinul Ministerului Educației Naționale Nr. 4150/13.07.1998**. (București: Buletinul Informativ Nr. 19).

Ministerul Educației Naționale (pagina de web): www.edu.ro

Minority Rights Group (ed.) (1997). **World Directory of Minorities**. (London: MRG International).

Moisa, Florin (2000). Experiențe, Realizări și Perspective asupra Programelor pentru Romi - Cluj Napoca, **Seminar internațional având ca temă problematica romilor, ianuarie 2000**.

Moisa, Florin, (2000). Interviu cu cercetătorul CRDE pe tema raportului despre romii din România, Cluj-Napoca, 07.04.2000.

Naylor, Sally and Wild-Smith, Karen (1997). **Broadening Horizons: Education and Travelling Children.** (Chelmsford: Essex County Council).

Pons, Emmanuelle (1999). **Țiganii din România – o minoritate în tranziție.** (București: Compania).

Populație. Structură Demografică (1994) – Recensământul din 1992. Comisia Națională de Statistică (București, Editura Comisiei Naționale de Statistică)

Rommel, Franz (1993). **Die Roma Rumaniens: volk ohne hinterland.** (Vienna: Picus).

Rostaș, Iulius (1998). **Problemele sociale ale romilor din România.** (București: Biroul Național pentru Romi).

Rostaș, Iuliu, 2000. Interviu cu cercetătorul CRDE pe tema raportului despre romii din România, București, 07.03.2000.

Save the Children - Romania (1998). **Copiii romi din România: raport de cercetare.** (București: Salvați Copiii).

Schöpflin, George (1990). **Romania's Ethnic Hungarians.** (London: MRG International).

Stewart, Michael (1997). "The Puzzle of Roma persistence: group identity without a nation" in Acton, Thomas and Mundy, Gary, **Romani Culture and Gypsy Identity.** (Hertfordshire: University of Hertfordshire Press).

Superlex (baza de date legislative): <http://domino2.kappa.ro/mj/superlex.nsf>

Szente, Veronika L. (1996). **Sudden Rage at Dawn: Violence against Roma in Romania.** (Budapest: European Roma Rights Center).

Timeline of the Romani History (2000). The Patrin Web Journal in **The Patrin Web Journal**, www.geocities.com/Paris/5121/slavery.htm

Weber, Renate (1998). "The Protection of National Minorities in Romania: a matter of political will and wisdom" in **Law and Practice of Central European Countries in the field of National Minorities protection.** (Warsaw: Center for International Relations).

Zamfir, Elena și Zamfir, Katalin (coordonatori) (1993). **Țiganii. Între ignorare și îngrijorare.** (București: Universitatea București).

LUCRĂRI LITERARE IMPORTANTE DIN DIFERITE PERIOADE

Deși au început să apară scriitori de etnie roma în regiune, în România încă nu există nume importante. Secolele de discriminare i-au forțat pe mulți romi de naționalitate română să-și nege etnicitatea și, implicit, limba (analfabetismul reprezentând și el o problemă care a afectat dezvoltarea tradiției literare). Acolo unde se vorbește limba romani există o tradiție orală, prin care se transmit povestirile și istoria de la o generație la alta.

MATERIALE AUDIO-VIZUALE

Schwartz, Andrei, 1996. **Auf der Kippe/Wasteland**. Award winning film about the Roma community of Pata-Răt outside Cluj. (Wüste filmproduktion).

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ PE PROBLEMA MINORITĂȚILOR

Bíró, Sándor (1992). **The Nationalities Problem in Transylvania, 1867-1940**. (New York: Columbia University Press).

Bлага, Ion (1972). **Populația României: un eseu demografic, economic și socio-politic**. (București: Editura Meridiane).

Câmpeanu, Vera (1997). The Image of the National Minorities in Romania's Press, **Balkan Neighbours Newsletter**, No. 5, 1997.

Castellan, Georges (1989). **A History of the Romanians**. (Boulder: Columbia University Press).

Deletant, Andrea (1985). **Romania**. (Oxford: Clio Press).

Fisher-Galați, Stephen (1985). **National Minorities in Romania, 1919–1980**.

Georgescu, Vlad (1991). **The Romanians: A History**. (London: I.B. Tauris).

Gheorghe, Iancu (1995). **Consiliul de conducere: integrarea Transilvaniei în România, 1918-1920**. (Cluj-Napoca: Fundația Culturală Română).

Gheorghe, Nicolae (1983). **Originea sclaviei romilor în principatele române**. Roma, Vol. 7, 1983.

Gilberg, Trond (1974). Ethnic Minorities in Romanian under Socialism. **East European Quarterly**, No. 7, January 1974.

Giurescu, Constantin C. (1969). **Transylvania in the History of Romania: an historical outline**. (London: Garnstone Press).

Giurescu, Constantin C. și Matei, Horia (1974). **Istoria cronologică a României**, ediția a II-a, (București: Editura Enciclopedia Româna).

Giurescu, Dinu C. (1981). **Istoria ilustrată a poporului român**. (București: Editura Sport-Turism).

- Hitchins, Keith (1996). **The Romanians, 1774-1866.** (Oxford: Clarendon Press).
- Horak, Stephen M. (ed.) **Eastern European National Minorities, 1919–1980: A Handbook,** (Littleton, Colorado: Libraries Unlimited).
- Horváth, István (1999). *Minoritățile din România. Aspecte politice.* (Cluj, Editura LIMES).
- Human Rights Watch (1991). **Since the Revolution: Human Rights in Romania.** (New York: Human Rights Watch).
- Institutul de Studii Sociale, Sondaje, Marketing și Comunicare (Noiembrie 1998). **Barometrul de Opinie Publică, România.** (Fundăția pentru o Societate Deschisă, România).
- Illyes, Elemer (1982). *National Minorities in Romania: Change in Transylvania.* (Boulder, CO: East European Monographs).
- Kenrick, Donald and Puxon, Grattan (1972). *The Destiny of Europe's Gypsies.* (Sussex: Sussex University Press).
- Köpeczi, Béla (ed.) (1994, translation). **History of Transylvania.** (Budapest: Akadémiai Kiadó).
- Lehrer, Milton G. (1986). **Transylvania: History and Reality.** (Maryland: Bartleby Press).
- MacKenzie, Andrew (1990). **A Journey into the past of Transylvania.** (London: Robert Hale).
- Mehedinți, Prof. S. (1986). **What is Transylvania?** (Miami Beach, Florida: Romanian Historical Studies).
- Moss, Joyce and Wilson, George (1993). **Peoples of the World: Eastern Europe and the Post-Soviet Republics.** (Washington D.C.: Gale Research Inc.).
- Nelson, Daniel N. (1981). **Romania in the 1980s.** (Boulder, Co.: Westview Press).
- Oțetea, Andrei and MacKenzie, Andrew (1985). **A Concise History of Romania.** (London: Robert Hale).
- Pascu, Ștefan (1972). **A History of Transylvania (translation).** (New York: Dorset Press).
- Pippidi, Andrei (1998). **Cultura și politicile identității în România modernă.** (București: Fundăția Cultura Europeană).
- Podea, Titus (1936). **Transilvania.** (București: Editura Fundăției Culturale Române).

Project on Ethnic Relations (1991). **Romanian-American Symposium on Interethnic Relations**. (Princeton, N. J.: Project on Ethnic Relations).

Roucek, Joseph S. (1932). **Contemporary Roumania and her Problems**. (Stanford: Stanford University Press).

Roth, Harold (1995). **Minderheit und Nationalstaat: Siebenbürgen seit dem Ersten Weltkrieg**. (Köln: Böhlau).

Rady, Martyn C. (1992). **Romania in Turmoil: A Contemporary History**. (London: I.B.Tauris).